

1 KDYSI A NEDÁVNO / sešit 3 / 2012
rediguje Jiří J. K. Nebeský
Třída 1. máje 1623, 753 01 Hranice
web: www.nedavno.cz
e-mail: redakce@nedavno.cz
typografie: Tichý typ
jazyková korektura: Kateřina Scheeová
vydalo nakladatelství Tichý typ
roku 2012 v Hranicích
s finanční podporou
Města Hranice
a Olomouckého kraje
náklad: 1000 ks
evidence periodického tisku:
MK ČR E 19117
ISSN 1804-0659
ISBN 978-80-903768-8-5

vydání sborníku umožnili:

NEJPRVE O TOM, CO V TOMTO SVAZKU KDYSI a NE-
dávno *nenajdete*. V obavách o dostatek příspěvků jsem se
v červnu 2012 pustil do edice rukopisu Karla Rosenbau-
ma *Památný záznam o tragickém osudu židovstva z hranického
okresu za německé okupace* (1957) a shodou okolností to bylo
22. června přesně sedmdesát let od deportace hranických
Židů z Hranic. Nakonec se připravený text do tohoto sešitu
nevešel (snad příště), ale výročí si zmínku zaslouží. Tím
spíš, že v místním tisku se o něm neobjevil ani řádek.

Tak jako obálka prvního sešitu (fotografie z generál-
ní stávky roku 1989) nezáměrně předjímala dvojici textů
o Listopadu 89 v čísle druhém, tak i letos dochází k po-
dobné původně nezamýšlené vazbě – hraničník hranic-
kých c.k. vojenských ústavů u popelnic rodinného domu
(mnozí čtenáři jej na první pohled považovali za židovský
náhrobek) anticipoval téma dvojice článků z tohoto třetího
svazku. Je trochu paradoxní, že tyto nové podněty (ovšem
na základě staré literatury!) k bádání o tématu místních
vojenských ústavů přicházejí až po vydání výpravné mono-
grafie, k jejíž koupi lákáme reklamou na obálce. Ale histo-
rické bádání je vlastně nekončícím řetězem objevování, za-
pomínání a znovunalézání. Fakta nevymýšlíme, jen znovu
objevujeme. Ovšem interpretace by měla být nová.

Ocenění textů je na čtenářích, jako redaktor bych rád
vyzdvihl text Tomáše Pospěcha o poválečné hranické ar-
chitektuře, který pokračuje v tématu jeho objevné knihy
Hranická architektura 1815–1948 (2000) a vedle toho bych
neskromě upozornil na vlastní badatelský vklad, jímž je
úvodní pojednání o Kláře S. – hranické ženě z přelomu
18. a 19. století, která svým zvláštním chováním zaujala
spisovatele Josefa H. A. Gallaše natolik, že její osudy za-
chytil v půvabné povídce s výmluvným názvem *Klára
Sládečková, obyvatelka hřbitova po 15 let*. Už samo hledání
Gallašova rukopisu se změnilo v malé dobrodružství a od-
halování historických rozměrů popisované „duchem poslé
osoby“ bylo skoro fascinující. Snad bude aspoň trochu po-
dobný i Váš čtenářský dojem.

JIŘÍ J. K. NEBESKÝ

PŘÍBĚH ŽENY, KTERÁ BYDLELA NA HRANICKÉM HŘBITOVĚ

GALLAŠOVA POVÍDKA, JEJÍ HISTORICKÉ POZADÍ A POKUS O PSYCHOLOGICKÝ PORTRÉT HRDINKY

Jiří J. K. Nebeský

JEDNA GALLAŠOVA POVÍDKA

Gallašova prozaická literární tvorba je prozkoumána dosud jen neúplně. Badatele od tohoto úkolu odrazuje rozsah a komplikovanost jeho rukopisné pozůstalosti i to, co bychom mohli nazvat povahou autorství – Gallaš ještě v tradici barokního písmáctví vytváří literární amalgám tvořený výpisky z četby (knih i rukopisů), adaptacemi cizojazyčných textů, záznamy ústní tradice i vlastními vzpomínkami. Při dnešním chápání autorství jako osobního výtvaru, jež se ustavuje právě v jeho době, je velmi obtížné tuto Gallašovu tvorbu ocenit a zprostředkovat dnešnímu čtenáři.

Ve 20. století se o to nejvýrazněji pokusil Bedřich Slavík, když v roce 1941 vydal Gallašovy Romantické povídky. Jen mimochodem zmiňme, že se jednalo se o kompletní vydání rukopisu Moravské romantické povídky II. a výběr z díla Rozmanitosti moravské III., které Slavík objevil v archivu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, nikoli tedy o antologii z celého Gallašova prozaického díla. Době vydání Slavíkova výboru konvenovala národně buditelská povaha vybraných Gallašových textů, které vznikly na počátku 19. století a týkaly se především témat z moravské historie. S nimi se proplétají vpodstatě národopisná pojednání o moravských Valaších a beletristicky ztvárněné pověsti z dávné historie města Hranic. Jediný text, který výrazně vybočuje z naznačených linií, je povídka *Klára Sládečková, obyvatelkyně krchova za 15te let*. Jde o životopisnou črtu, portrét duševně choré Gallašovy vrstevnice. Některými prvky se hlavní postava tematicky přibližuje postavám Viktorky z románu *Babička* a Báry z novely *Divá Bára* Boženy Němcové. Zatím se zdá, že text je nejvýraznějším Gallašovým literárním dílem, který by se dal zařadit do linie českého preromantismu resp. sentimentalismu.

Text se váže ke konkrétnímu člověku a obsahuje řadu skutečností, které lze spojit s informacemi dochovanými v jiných zdrojích, zejména křestních, oddacích a úmrtních matrikách. Spojením Gallašových záznamů s těmito údaji nezískáme něco kvalitativně nového, ale náš pohled na příběh může být plastičtější. A přeci jen je to „non-fikčnost“ této prózy, která je pro nás dnes mnohem zajímavější než třeba beletristické zpracování tradovaných pověstí o vzniku Hranic.

Při podrobnějším zkoumání textu povídky, který otiskl Bedřich Slavík, se nám zdál zvláštní dějový skok, kde se místo rozuzlení jedné příhody osmileté hrdinky náhle ocitáme v době její dospělosti. S podobnými lapsy se u Gallaše setkáváme poměrně často, občas také v jeho textech vidíme, že se několik listů rukopisu ztratilo. Přeci jen jsem však chtěl Slavíkův otisk porovnat s originálem.

Představa, že rukopis, který Slavík objevil v archivu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, najdeme na původním místě, se ukázala nesprávnou. Po delším pátrání se rukopis našel v Památníku národního písemnictví [1]. Celý název Gallašova rukopisu zní: Rozmanitosti moravské obsahu historického, fyzického, statistického, archeologického etc. pouze jen Moravy se tejkajícího, shromážděné od Jozefa Heřmana Gallaše v roku 1824, díl III^í. Byl tedy napsán osmašedesátiletým autorem, přičemž od smrti „obyvatelky hřbitova“, jejímž osudům se tu chceme věnovat především, uplynulo v tom roce devět let. Při prohlížení rukopisu (s. 330–352) se potvrdilo, že ve Slavíkem otištěném textu opravdu dvě strany původního textu chybí, ovšem v rukopisu jsou! Zřejmě tu došlo nepozorností editora k tomu, že dvojlist přeskočil. Pro naše vydání jsme tedy provedli novou edici Gallašova rukopisu – v příloze je to transkripce rukopisu, zde adaptace do soudobé češtiny [2]:

Josef H. A. Gallaš

KLÁRA SLÁDEČKOVÁ, OBYVATELKA HŘBITOVA PO 15 LET

Já zde potomky svého rodného města a jiné své krajany chci seznámit s jednou v mnohém směru nešťastnou, srdečného politování i paměti hodnou, rozumem pošlou osobou, jejíž příběh může sloužit jako výstraha mnoha nerozumným rodičům a zamilovaným děvčatům.

Naše Klára se narodila roku 17[60] v městě Hranicích z poctivých, bohabojných, ale chudobných rodičů. Její otec [Karel] Sobol byl velmi prostý stolař, který dělal jen velmi prostou a hrubou práci – většinou selské truhlice a rakve. Ačkoliv byl pilný řemeslník, přeci jen výdělek z jeho řemesla nestačil na to, aby uživil své malé děti, takže si při obživě vypomáhal také rybařením.

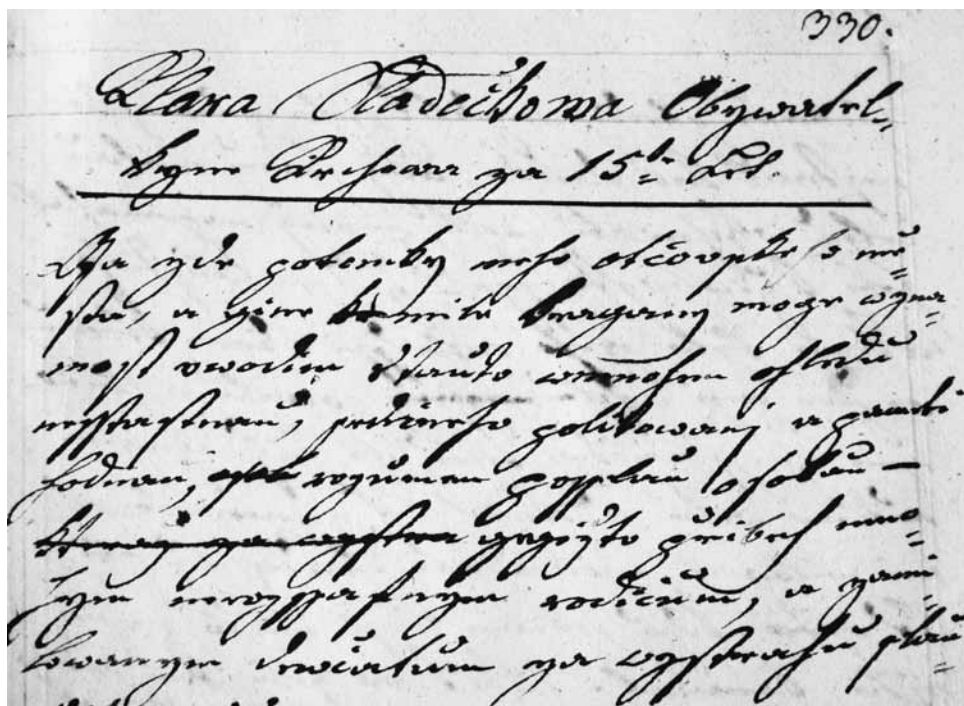
Klára byla jeho mladší dcera, kterou velmi miloval pro její veselou povahu a vrozenou schopnost veršovat, jež se u ní projevila již v útlém věku čtyř let. Jenže ji trestával až příliš ostře, když se v něčem i jen dost málo provinila. Měl tu mravní vadu, že byl prchlivý, a když se ho zmocnil hněv, zapomínal se i nad tímto svým miláčkem. Tato jeho dceruška bývala již od mala jeho pomocnicí na člunu, když se svým společníkem, ať už ve dne nebo i v noci, na Bečvě lovil ryby.

Toto prostředí probouzelo ke zpěvu jejího čilého ducha, zvláště pak – jak mi sama vykládala – rozněcovala její fantazii noční tichost a ztemělost řeky, když při měsíci s otcem na řece plula a její srdce prý při pohledu na to krásné malířské divadlo přírody naplňovala veliká rozkoš. A v této extázi si prý šeptem zpívala:

„Sviť krásný měsíčku,
osvěcuji vodičku,
na níž náš člun tichounko
pluje s námi lehounko
v tvé libé jasnosti.“

[1] Památník národního písemnictví, fond Bedřich Slavík, karton 80 – materiály k J. H. A. Gallašovi.

[2] V Gallašově textu najdeme na několik místech vynechávky – několika tečkami jsou značeny vynechávky záměrné, prázdným místem pak udaje, které chtěl doplnit dodatečně. Obojí zde doplňujeme v hranatých závorkách.

Úvodní řádky Gallašovy povídky, Památník národního písemnictví, fond B. Slavík, kart. 80 – Rozmanitosti moravské III, s. 330

Když jí bylo asi pět let, zavedl ji otec do školy k učiteli Benediktu Kellerovi, kde se v kratičkém čase naučila číst a psát. Tento učitel a velmi dobrý hudebník, když poznal její čistý a libý hlas a velkou náklonnost ke zpěvu, učil ji zpívat. Dělal to zadarmo, s největší radostí, jak mi sám vyprávěl, a nemohl si její krásný zpěv dost vynachválit. Sám jsem se také mnohokrát přesvědčil v kostele, kde jsem ji slyšel zpívat, že její hlas zněl jako líbezné zvonečky. Nejen zpěv chválil tento učitel, ale také její tiché a nevinné mravy. Ač prý se její obličej vždycky usmíval, přece se u ní nikdy nesetkal s žádnou nepřístojností. Protože se mu tak líbilo její dobré chování, vždy jí daroval nějaké ovoce nebo drobný peníz, za který si podobnou lahůdku koupila. Odtud u ní vznikla nemalá dychtivost po takových pamlscích, která ji přivedla do následujícího neštěstí.

Když jí bylo asi osm let, všimla si v sousedově zahrádce na zemi několika ležících zralých hrušek, byly za plotem, který byl tak mizerný, že přes něj mohla velmi lehce přeskocit. I zatoužila po této své zamilované lahůdce, které nemohla odolat. Jak to často dělávala, když navštěvovala děvčata toho souseda, přeskočila přes plot, a aniž by to pokládala za nějakou nepravost, zdvihla těch pár hrušek a vrátila se rychle zpět. Jenže k jejímu neštěstí zahlédl ji soused, kterému se ztrácely nejpěknější hrušky, totiž ty, které mu jeho vlastní děti potají mlsaly. Nyní však za příčinu všech ztrát považoval nevinnou Klárku. I když ho se sepjatýma rukama velmi lítostivě prosila, aby jí to odpustil, že to víckrát neudělá, tento nelítostný muž ji bez ohledu na její slzy chytil za ruku a žaloval na ni jejímu otci – jehož prudká hněvivost mu byla dobře známá – že mu téměř všechny jeho nejkrásnější hrušky otrhala. To otce rozčílilo tak moc, že ji hned k tomu samému stromu dovedl, přivázal ji k němu a tak nemilosrdně švihal provazem, že se děvče bolestí svíjelo a když ji zbitou odvázel, hned na zem upadla a na místě dostala epileptický záchvat (křeče), což tento necita sledoval bez slitování. Od té doby, když na ni otec jen trochu přísněji pohlédl, dostavil se záchvat.

Nemoc trápila děvče až do dvanácti let a byla by ji trápila ještě déle, možná až do smrti, kdyby se jí zmiňovaný dobrotivý učitel soucitně neujal a na své útraty ji nenechal léčit krajským lékařem Heinrichem. Ten byl ve své léčbě úspěšný a po mnoha předepsaných léčích ji nakonec uzdravil. A Klárka s vděčností ke svému dobrodinci za jeho milosrdnou lásku opět zaspávala na kúru v kostele.

Zde se s ní seznámil jeden mládenec, nemýlím-li se také zpěvák nebo hudebník, z čehož vzešla oboustranná náklonnost, která ji však přivedla do největšího neštěstí. Její miláček byl tovaryš soukenického řemesla, v němž byl dobře zručný, jenže si řemesla dostatečně nehleděl, raději se při korbeli piva věnoval kartám s dalšími karbaníky a řemeslo zanedbával.

Proto také Klárčin otec, který o jeho nedobrych mravech dobře věděl, nechtěl svolit, aby si Sládeček – tak se její milovník jmenoval – jeho dceru vzal a velmi přísně jí zakázal se s ním stykat. Od té doby také už nesměla chodit zpívat na kúru, aby neměla žádnou příležitost se s ním setkat. A Klárka, vědoma si otcovy přísnosti a následků jeho hněvu, dodržovala, co jí přikázal. Jenže mládenec se snažil Klárku dostat za manželku, i kdyby to bylo proti vůli jejích rodičů a proti poctivosti. Tak navedl Klářínu (porodní) bábu, aby mu k jeho cíli byla nápomocná. Ta souhlasila, protože se domnívala, že není nic špatného pomoci mu, aby se s Klárkou mohl setkat, vždyť si ji chce vzít za manželku a ona ho také vroucně miluje. A tak jim umožnila setkání – vyprosila na otci, aby Klárka mohla na pouť do Staré Vody, proti čemuž on jako pobožný muž nic neměl, od báby nic zlého nečekal a dceru jí svěřil do opatrování. Bába sama se nenadála toho neštěstí, které pro Klárku z její nepravosti vzešlo.

Putovali s Klárkou společně a cestou se k nim přidal její miláček. Hanebný úmysl, který si předsevzal, se mu ovšem v hospodě nezdařil, protože Klárka se s ním vyspat nechtěla. Když se tedy druhý den vraceli domů, zkusil to jinak – koupil v Potštátě láhev kořalky, z níž naléval bábě i milence, obě opil, že usnuly v lese. On pak svůj úmysl vykonal bez vědomí nevinného děvčete.

Když při takovém násilí Klárka procitla, samozřejmě se moc polekala, nebožátko, když viděla, že ji z k[lína] teče krev. Začala velmi plakat a naříkat, což probudilo také bábu. On pak obě dvě opustil a utekl. Bába se snažila zastavit krev studenou vodou, což se jí podařilo a mohla ji dovést domů a uložit do postele. Potom řekla matce, co se Klárce cestou přihodilo. Obě to úzkostlivě tajily před otcem, aby neokusily jeho zuřivost. S[ládeček] se ale začal potom po hospodách vychloubat, že když mu otec nechtěl dceru dát dobrovolně, že to dovedl tak daleko, že on ho ještě prosit bude, aby si ji za manželku vzal. Když se to dozvěděl otec, nechal se nakonec – po náramném domácím výstupu – přemluvit, že dceři souhlas k sňatku dá, ale s tou podmínkou, že žádný z nich do jeho domu už nevstoupí.

Klára byla opravdu těhotná a brzy se vdala za onoho mládence, který ji zpočátku miloval. Když se ho však jako ctnostná a pořádná žena snažila odvést od ožralství a karbanu, začal ji nenávidět a různými způsoby trápit.

I přihodilo se jednou, že za ním přišla k jistému zdejšímu židovi, kde se několik takových mrzáků scházelo a on tu hrál se svými kamarády a bratry z mokré čtvrti. Přišla za ním a nabádala ho k tomu, aby se lépe choval – alespoň aby se po nocích netoulal u židů a pamatoval na své dítě. Jenže to ho nenapravilo, začal se chovat ještě hůř a velmi urážlivě jí vynadal a domů zahnal. Druhého dne nato, když manžel právě sukna nabíjel na rámy, přišel za ní domů jeden z jeho spolukarbaníků a radil jí, aby se vícekrát do toho židovského domu za manželem neopovážila přijít, jinak že ji může potkat velké neštěstí, protože – což jí prozradil jako veliké tajemství – už město Hranice neuvidí. Protože prý manžel přesycený jejím napomínáním a káráním se rozhodl prodat ji tureckým židům, kteří ji zavedou do Bělehradu a tam zabijí jako tu holešovskou Trnečkovu [1].

[1] Narážka na holešovskou kauzu z roku 1774 – žid Abraham Aron v sebeobraně zabil křesťanku Josefu Trnečkovou, ale lidové mínění věc považovalo za rituální vraždu, reakcí byl pogrom, následné vyšetřování proběhlo korektně, ale mýtus o rituální vraždě žil dál – jak vidno z Gallašova textu.

A dodal, že manžel už přijal od židů zálohu. Řeč, kterou tento lhář ještě potvrzoval přísahou, vyděsila nebhohou ženu tak náramně, že od toho dne začala šílet. Utekla na hřbitov, kde se přes noc ukryla v kůlně. Brzy ráno se vydala ke své starší sestře, manželce vojáka, do Valašského Meziříčí. Klára byla ovšem těhotná, nedlouho před porodem, a právě proto ji sestra nechťela u sebe nechat a vyháněla ji domů. Tak šla ubohá Klára, plná strachu a lítosti, zpátky. V lese, blízko sochy sv. Jana Nepomuckého ji zastihl porod, ale – jak říkala – bez velkých bolestí. Porodila krásné dítě, zavinula ho do zástěry, ukryla v křoví a svěřila do ochrany Boží a sv. Jana Nepomuckého. Pak spěchala domů, kde našla svého muže, právě vystřízlivělého. Ten vida, že už porodila, ptal se jí kde k tomu došlo a kde nechala dítě. Protože se k ní choval trochu přívětivěji než jindy, všechno mu řekla a spolu pak spěchali na to místo, kde opravdu našli zdravé, trošku zemdlelé dítě.

Tu je třeba zmínit, že předtím porodila Klára ještě několik dětí, které dosud žijí. Jestli toto poslední dítě zemřelo ještě téhož dne, nebo brzy nato, nevím, ale vzpomínám si, že když jej uložila do rakvičky a ozdobila kvítím, s veselou tváří na něj hleděla a říkala:

„Spi, andílku můj, spi sladíčko,
spi a poodpočiň sobě v hrobě jen maličko,
až tě anděl Boží z hrobu
vzbudí ze sna svojí troubú.“

Od té doby už nepřišla ke svému dokonalému rozumu a do příbytku svého manžela se nevrátila – ve dne předla u lidí vlnu nebo navštěvovala dobré lidi, v noci pak obývala onu kůlnu na hřbitově, v létě i v zimě, i v té nejtužší. Všechny udivovalo, že ve své chatrné postýlce nezmrzla. Každou noc, i v té nejtužší zimě, se probudila ve 23 hodin a šla se pomodlit ke kamennému kříži na hřbitově a navštívila hrobeček onoho svého posledního dítěte, kterému říkala bílá myšička. Ta ji prý také v přesný čas ze sna budila k modlení.

Zaznamenání hodné je nejen to, že spávala v kůlně na hřbitově a v létě tam většinou přebývala i přes den, pilně předla vlnu a svou prací se z větší části živila, velmi čistě se oblékala a vždy se klidně chovala, ale i to, že byla velmi udatného ducha a nijak se ve svém smutném příbytku nedala vystrašit a z něj vypudit.

Její muž a někteří další neřádní lidé chtěli ji ze hřbitova vypudit – houkali na ni přes díry, zasypávali střechu kamením. Ale ona jim odpovídávala:

„Táhněte, čtveráci,
ponocní tuláci,
vy mne zajistě, ať víte,
odtud ven nevypudíte,
já nejsem tak bázlívá,
jak se domníváte,
spíše vy, jakmile něco z dálky uhlídáte,
do gatí svojích naděláte.“

Ani ji nevyděsilo, když mrtvolý sebevrahů, kteří se oběsili nebo zastřelili, položili hned u její postele. Když je takto našla ležící, vzala je za nohy nebo za hlavu a odtáhla, přičemž říkala:

„Ó, ty mě také nepostrašíš,
neboť ty tam zůstati musíš,
na onom místě,
vskutku zajistě,
kam tě odsoudil spravedlivý soudce,
lež zde v mé boudce!“

V této boudce neboli kůlně tam, kde měla svou postel a kde stával její kolovrat, polepila celé stěny různými obrázky s náboženskými i světskými náměty. Mnoho z nich bylo satirických, například jak muž nese na zádech těžký kříž, na němž sedí jeho žena, je skoro k zemi shrbený a těžce pod ním vzdychá a stěžuje si. Devatero kůží ženského pohlaví, jak se dva muži v podobě kohoutů rvou o jednu milenkou a mnohé jiné podobné, v nichž měla velké zalíbení, jak jsem měl možnost pozorovat.

Když ji k sobě někdo pozval na oběd a neprostřel k jejímu uctění stůl a ona jen zdálky viděla, že jí to chce dát jako almužnu někde na lavičce u kamen, rychle se sebrala a odešla pryč odešla se slovy:

„Já nejsem žádná žebračka,
což každý na mně vidí,
a všichni dobře vědí,
že já nechci vytloukat žebrotou lidi.“

Do takového domu ji nikdo víckrát k obědu přivést nedostal. Ale tam, kde se k ní chovali přívětivě, ráda zůstávala ve sváteční dni. Nikdo se ale nesměl opovážit dělat si z ní legraci, v takovém případě mu jadrně odpověděla ve verších, jak jsem se sám několikrát přesvědčil. Tak například, když jistý ženatý muž v přítomnosti své manželky s ní chtěl flirtovat a dát jí hubičku, dostal tuto odpověď:

„Táhni sirky, satane,
ode mne se nestane
ničeho k tvé libosti,
tam máš námět milosti
svojí sedět u pece,
k té se měj trochu přece
něco laskavější –
ta ti má být nejmilejší –
ta jest vlastní podíl tvůj –
to si, kluku, pamatuj.“

Nerada viděla zvláště kněze flirtovat s děvčaty. Když se o tom chtěl přesvědčit jeden zdejší kněz, z legrace před ní, v mé přítomnosti, začal flirtovat se služebnou mého přítele. Ona k němu přistoupila a s přísností ve tváři ho takto kárala:

„Vašnostičku, vy děvčičku
nechte hezky v pokoji,
neb to na vás nestojí,
byste pohrával s děvčaty;
vy máte vést život svatý
a seděti na faře
u svého breviáře!“

Z toho ale nelze usuzovat, že by nenáviděla čistou a dovolenou lásku u světských lidí. Byla, jak jsem napsal výš, od přírody veselého ducha, i ve své bídě a pobloudilém stavu se ukazovala její veselá povaha, takže si často zanotovala něco o lásce, a to své vlastní výtvary, tak například jednou jsem od ní slyšel tyto verše:

„Roztomilý synečku,
drahý mému srdéčku,
víš, co žádám pro sebe
za dar lásky od tebe.
Nic než jednu sladičku
v upřímnosti hubičku.“

Načež se ale trochu zamyslela, začala slzet, ale netrvalo to dlouho, a pak prohlásila:

„Mám já v nebi milého,
jenž lásku srdce mého zná,
ten mne neopustí,
nic na mne nedopustí,
což by mne jej zbavilo,
zradilo, potupilo.“

Mohl bych uvést z jejího trpkého života ještě mnoho různých příběhů, které se odehrály v době jejího největšího šálení, ale schválně je pomímám, protože neobsahují nic zvláštního, co by zasloužilo zaznamenání. Jen ještě poznamenávám, že kdo ji dobře neznal a o jejím šálení nevěděl a slyšel by ji vyprávět, nikdy by se nenadál, že by byla poslá rozumem.

Její živobytí, kdy nocovala na hřbitově, trvalo celých patnáct let. Zde také její život skončil, a to na krvácení z dělohy.

Její děti by jí rády posloužily aspoň v její poslední chorobě a vzaly ji do svých příbytků, to ona ale do konce nedovolila, ani mé přemlouvání poslechnout nechtěla. Řekla mi: „Pane Gallaš, patnáct let jsem již tuto kůlnu obývala ve svatém pokoji, proto také i těch několik hodin života, jež mi ještě Bůh dopřátí ráčí, chci strávit zde a zde také svůj život dokonat. Děkuji vám za vaši lásku a dobrodiní, které jste mi prokázal, a poněvadž nejsem v stavu odměnit se vám za to, tak doufám, že vás za to štědře odmění dobrotivý Bůh.“

Ráno, když jsem ji chtěl navštívit, byla již v Pánu a její bledý obličej se zdál, jako by se trochu usmíval. Ach, pomyslel jsem si, tak sladce a tak tiše neskoná jistě nikdo, ani boháč, ani nadutý mudrlant, jako ty, v mnohém ohledu politováníhodná, v mnohém ale také šťastná Kláro! Spi nyní blaze tu mezi mnohými, kteří nezemřeli tak bohabojně a pokojně jako ty!

Uvedené příběhy Kláry S[ládečkové] jsou zachyceny podle jejího vlastního vyprávění, které zcela souhlasí se svědectvím jiných hodnověrných lidí, jak jsem je slyšel z úst paní Antonínky Šlosárkové, rozené Blažkové a pro budoucí památku naší Kláry je zaznamenávám do této knihy Rozmanitostí moravských.

Jiří J. K. Nebeský

HISTORICKÉ POZADÍ TEXTU A POZNÁMKY HISTORIKA

• Předloha hrdinky Kláry se v reálném životě nejmenovala Sládečková, ale Sládková. Možná se Gallaš jen spletl – ostatně stejného omylu se dopustil matriční zapisující v případě Cyrila Jana Sládka, narozeného 5. března 1785 (L VI 2, 266 a L VI 3, 68) [1]. I on je zapsán jako Sládeček, ačkoli

[1] Odkazy na matriční zápisy sestávají ze signatury matriky v databázi <http://matriky.archives.cz> a čísla scanu.

9 správně to byl Sládek. Možné je také to, že Gallaš chtěl mírně znečitelnit skutečnost všem známou. Neměl ostatně příliš dobré zkušenosti s ohlasy, které vyvolal líčením hranické současnosti – „*Ne lepší dařilo se mi s mojí německým literáctvím. Vynešená pravda v příběžnosti mého otcovského města, kterouž p. Andree v svém Hesperu na světlo vydal, obrazila některé úředníky knížecí – jichž se to ale nic netklo,*“ napsal v roce 1834 [1].

- Otce Sobola uvádí Gallaš roku 1819 jako obyvatele hranického předměstí mezi svými známými s charakteristikou „*Sobol, stolař a rybář*“ [2], o Kláře se nezmiňuje. Při psaní povídky si na Sobolovo křestní jméno nemohl vzpomenout, pokud ho vůbec kdy znal. Karel Sobol (1730–1806) byl synem Antonína Sobola (1703–1768) a jeho ženy Barbory Hruškové (sňatek 1725). Měl nejméně pět sourozenců. Oženil se 22. září 1750 s o čtyři roky starší Alžbětou Zakřovskou (1726–1782), dcerou Karla Zakřovského (1673–1751) a Kateřiny Hunínové (1759 v 50 letech, 1722 sňatek). Je mimochodem zajímavé, že v době sňatku byla Alžběta už zhruba v šestém měsíci těhotenství, protože první dítě se narodilo Sobolovým již 1. ledna 1751. Vrhá to zajímavé světlo na Sobolovo zavržení dcery kvůli těhotenství před svatbou.

- Manželé Sobolovi měli celkem deset dětí, všichni čtyři synové však zemřeli v útlém věku, takže Karel Sobol vychovával zřejmě pouze dcery. Klára byla jeho „mladší dcera“, jak uvádí Gallaš, nikoli však nejmladší – pokřtěna byla 10. srpna 1760 (L VI 2, 49), údaj o dni narození matriky tehdy ještě neuváděly. Pro životní příběh dcery Kláry má snad určitý význam, že otec zemřel až několik let poté, co se Klářina duševní choroba otevřeně projevila, zatímco matka se dožila jen narození Klářina prvního dítěte.

- V souvislosti s údaji o Klářině navštěvování hranické školy je třeba připomenout zajímavé Gallašovy poznámky o hranickém školství v polovině 18. století [3] (Gallaš byl jen o čtyři roky starší než Klára), které dost výrazně neodpovídají zažitým představám o nízké vzdělanosti tehdejší společnosti. Rektor školy Benedikt Keller (1729–1805) se na stránkách Gallašových spisů objevuje opakovaně v roli dobře vzdělaného, někdy však prchlivého, vyučujícího.

- Klářin nápadník Ondřej Sládek pocházel ze soukenické rodiny z Příbora, kde byl pokřtěn 23. listopadu 1754 jako syn soukeníka Tomáše Sládka [4] a jeho ženy Marianny. Do Hranic se přestěhoval nejen on, ale i jeho starší bratr Florián (1752–1831), který si zde 10. ledna 1780 vzal Barboru, dceru místního soukeníka Josefa Skřičila. V době, kdy se Kláře dvoril, bylo Ondřejovi 25 let a jí 19 let.

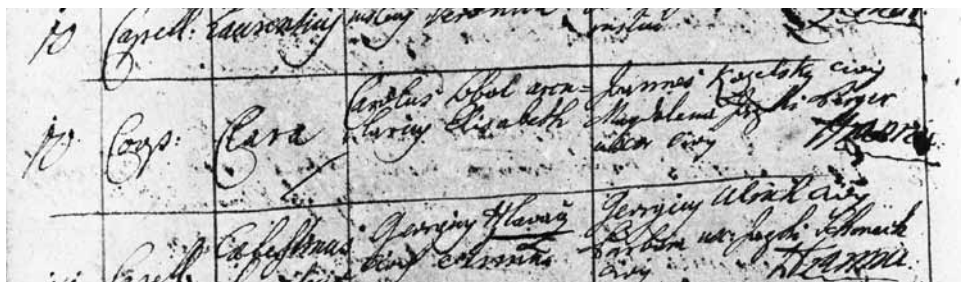
- Náboženské poutě jsou v souvislosti s překračováním mravních norem tehdejší společnosti uváděny často, ačkoliv vlna blížících se úředních zákazů poutí (1784, 1785, 1792) nebyla motivována zdaleka jen tím. K naší pouti (dvoudenní, s přespáním v hospodě) do chrámu sv. Anny ve Staré Vodě došlo někdy na konci července 1780, nemuselo to být nutně přesně ve středu 26. července, což je datum, na něž připadá svátek sv. Anny. Pokud Gallaš mluví o „babě“, má na mysli s největší pravděpodobností Klářinu porodní bábu, o jejíž identitě nic nevíme. V úvahu možná připadá také Klářina kmotra, kterou byla Magdalena, manželka měšťana Josefa Bergera (kmotrem byl Jan Kozelský).

[1] J. H. A. Gallaš, Opravení a doplnění mé v Múzy moravské vydané biografie, Moravský zemský archiv Brno, fond G13, sign. 32p, s. 18.

[2] J. H. A. Gallaš, Upamatování na moje krevní a jiné přátele, na moje dobrodince a jiné známé, Moravský zemský archiv Brno, fond E6, kart. 494, sign. Oß10, s. 28.

[3] Stanislav Souček, Z dějin hranického školství, Kdysi a nedávno 2/2011, s. 36–43.

[4] Při údajích o svatbě v Hranicích je uvedeno jméno otce Jiří, zřejmě omylem.

Zápis o křtu Kláry Sobolové, 10. srpna 1760, Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, matrika L VI 2, 49

• 22. ledna 1781 se v chrámu Stěti sv. Jana Křtitele na hranickém náměstí konal sňatek Ondřeje Sládka a Kláry Sobolové. Pokud jsou naše údaje správné, byla nevěsta v šestém měsíci těhotenství a již měsíc po svatbě se narodil syn Josef Matěj. To navozuje otázku, zda je pravděpodobnější přežití tak malého dítěte, nebo to spíše zpochybňuje údaj o prvním sexuálním styku, jenž je ovšem v povídce (a tedy i v líčení Kláry Sládkové, na něž se povídka odvolává) exponován velmi silně.

• V matrikách jsme našli celkem devět zápisů o křtu dětí, jejichž rodiči byli Ondřej Sládek a jeho manželka Klára. Zdá se, že populační řada, daná intervaly těhotenství a kojení, je zachycena úplně. Jen u dvou dětí jsme nenašli údaj o úmrtí v dětském věku, zatímco Gallaš píše o „několika dítkách, která až dosud žijí“:

1) **Josef Matěj**

křest 17. února 1781, Předměstí čp. 53 (L VI 2, 229), kmotři: Vavřinec Šafařík, soukeník & Anna, manželka Cyrila Šejdy, soukeníka

2) **Viktorie**

křest 10. prosince 1782, Předměstí čp. 73 (L VI 2, 245), kmotři: Vavřinec Šafařík, soukeník & Anna, manželka Cyrila Šejdy, soukeníka

pohřeb 10. srpna 1783, Předměstí čp. 73 (L VI 15, 326), 8 měsíců

3) **Anna**

křest 1. července 1785, Předměstí čp. 174 (LVI 2, 268 & L VI 3, 71), kmotři: Vavřinec Šafařík, soukeník & Anna, manželka Cyrila Šejdy, soukeníka

4) **Jan**

křest 24. srpna 1787, Město čp. 120 (L VI 3, 58), kmotři: Jan Šlosárek & jeho žena Barbora

pohřeb 10. října 1791, Předměstí čp. 200 (L VI 4, 187), 4 roky, Fraiss (psotník)

5) **Františka Barbora**

křest 1. října 1789, Předměstí čp. 211 (L VI 4, 83), kmotři: Jan Šlosárek & jeho žena Barbora

pohřeb 10. listopadu 1794, čp. Předměstí 23 (L VI 19, sken 154), 5 let, Abzöhrung (souchotiny)

6) **Jan Bernard**

křest 18. srpna 1792, Předměstí čp. 200 (L VI 4, 107), kmotři: Jan Šlosárek & jeho žena Barbora

pohřeb 10. června 1793, čp. Předměstí 200 (L VI 4, 195), 1 rok, Blattern (neštovice)

7) **Josefa Anna Marie**

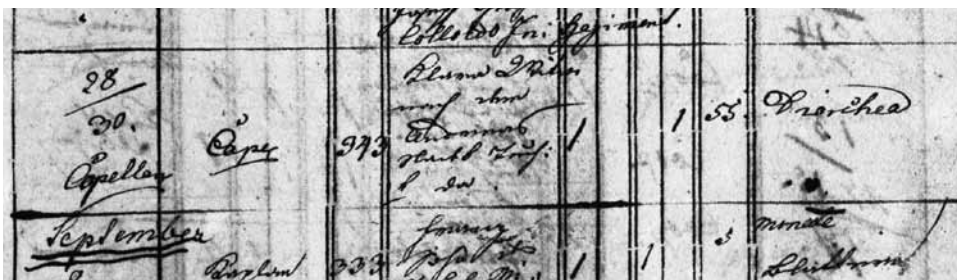
křest 17. února 1795, Předměstí čp. 23 (L VI 6, 24), kmotři: Jan Šlosárek & jeho žena Barbora

pohřeb 24. února 1795, Předměstí čp. 240, (L VI 19, 155), Apostem (hlíza, tuberkulóza)

8) **Antonie Anežka**

křest 10. ledna 1797, Předměstí čp. 200 (L VI 6, 70), kmotři: Jan Blažek & Antonie Řehulová

pohřeb 15. února 1797, Předměstí čp. 200 (L VI 19, 166), 1 rok, Kathar (zánět)

Zápis o úmrtí a pohřbu Kláry Sládkové, 28./30. srpna 1815, Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, matrika L VI 19, 264

9) Magdalena Otýlie

křest 19. července 1799, Předměstí čp. 30 (L VI 6, 123), kmotři: Jan Blažek & Otýlie Šlosárková
pohřeb 5. března 1804, čp. Předměstí 8 (L VI 19, 204), 4 a půl roku, Abzehrung (souchotiny)

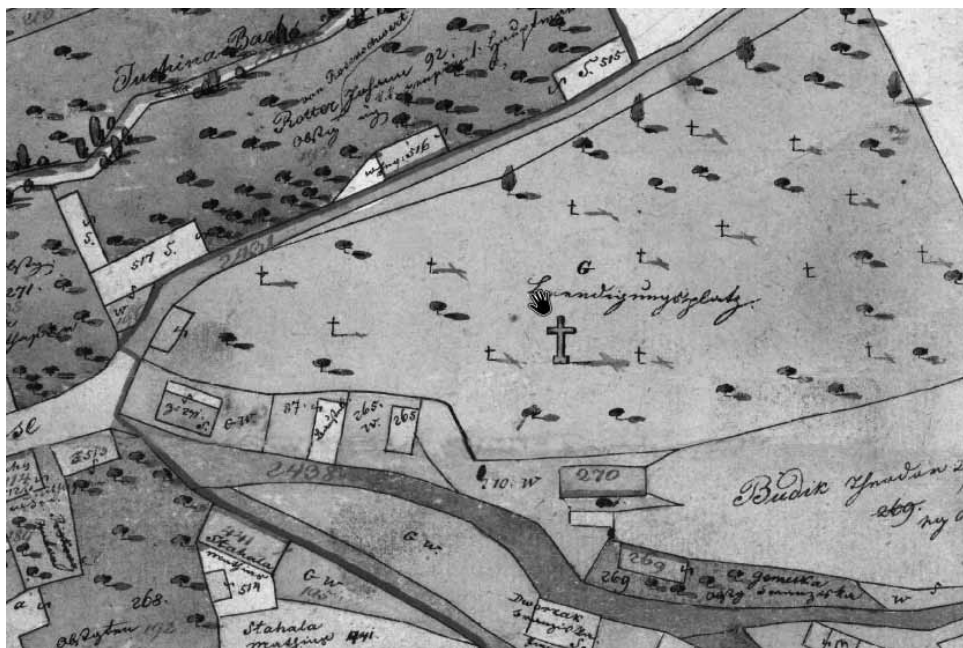
- Ondřej Sládek je v matrikách uváděn jako soukeník a jako podruh, tedy nájemník, nikoli majitel domu. Měnící se číslo domu v matričních zápisech napovídá, že rodina se častěji stěhovala.

- K narození posledního dítěte manželů Sládkových došlo v červenci 1799, křest se konal 19. července v Hranicích. Dcera dostala jméno Magdalena Otýlie. Mezi dramatické okolnosti porodu dítěte u sochy sv. Jana Nepomuckého na Hůrce patří návštěva „starší sestry“ ve Valašském Meziříčí. Jednalo se o Magdalenu, o tři roky starší Klárinu sestru, která se v roce 1780 v Hranicích provdala za Michaela Kočkovského, vojáka Colloredovského pluku. Největším nesouladem mezi matričními údaji a Gallašovým líčením je jeho tvrzení, že dítě zemřelo ještě v den porodu nebo brzy poté. „Bílá myšička“ Magdalena se přitom dožila věku čtyři a půl roku, což lépe odpovídá Klárině vztahu k ní. Jako příčina úmrtí je uveden pojem „Abzehrung“, což v tomto případě nejspíše znamená souchotiny neboli tuberkulózu. Pohřbena byla 5. března 1804 (L VI 19, 204).

- Gallaš na základě vyprávění uvádí, že Klára Slád(e)ková žila v kůlně na hřbitově patnáct let, což by odpovídalo období mezi narozením dcery Magdaleny a Klárinou smrtí. Nemáme informace, podle kterých bychom mohli posoudit, zda je možné, že by dceru vychovávala na hřbitově. Místo samo tomu v té době nebránilo, vždyť například na hřbitově u Kostelíčka se do kostelníkovy chalupy vchází přímo hřbitovem. Je teoreticky možné, že trvale se na hřbitově usadila až po Magdalenině smrti. Matrika uvádí v rubrice „číslo domu“ v Magdalenině případě čp. 30 (křest) a čp. 8 (pohřeb), obojí na předměstí (nikoli ve městě). Bez speciálního výzkumu nyní nelze určit, kde tyto domy stály, neboť dnes používané číslování domů bylo zavedeno právě v roce 1804. Otec Ondřej Sládek má v době úmrtí v roce 1807 uvedeno čp. 293 (v místech dnešního gymnázia), Klára Sládková v roce 1815 čp. 343 (zhruba v místech dnešního nadejzdu na Třídě 1. máje). Jaká byla jejich vazba právě k těmto domům zatím není jasná.

- Ondřej Sládek zemřel na břišní tyfus (Febrinervosa) a pohřben byl 15. prosince 1807, zřejmě na městském hřbitově. Pokud Gallaš vzpomíná, že Sládek chtěl manželku „z krchova ven vystrašiti“, může se to týkat jen několika prvních let Klárinu pobytu na hřbitově.

- „Bouda neb kůlna“ byla v dnešním slova smyslu márnici, ovšem mrtví byli na hřbitov dopravováni zpravidla až s pohřebním průvodem, takže s mrtvými těly přicházela Klára v boudě do styku jen v případě zmiňovaných sebevrahů. O umístění této kůlny si můžeme udělat představu z ka-

Hranický městský hřbitov v roce 1830, na levém okraji je vidět umístění dřevěné boudy na nářadí (márnice) – Moravský zemský archiv, Indikační skici Stabílního katastru (D7)

tastrální mapy z roku 1830 [1] i z projektu na výstavbu hřbitovní brány a zděné márnice z roku 1847 [2] – stávala u hřbitovní zdi vlevo za dnešní vstupní branou. Ovšem stávající podobu získala ohradní zeď až v roce 1869, kdy „obvodní zeď, tu a tam zřícená, byla vesměs postavena a významně zvýšena, protože předtím sloužila tak říkajíc jako průchod.“ [3]

- Kříž, k němuž se Klára chodívala každou noc modlit, stojí na hřbitově dodnes, ovšem v podobě torza. Je dílem Gallašova otce, sochaře Františka Gallaše, který jej vytvořil v roce 1791 a podle svého přání byl pod ním (resp. asi v jeho blízkosti) pohřben. Kříž byl ve 20. století o kus přemístěn, aby nebránil vstupu na horní část hřbitova, není vyloučeno, že původní umístění bylo ještě jiné, ačkoli katastrální mapa z roku 1830 nemusí být v tomto případě dobrým vodítkem.

- „Duchovní i světské obrázky,“ jimiž si Klára Sládková vyzdobila interiér kůlny, patřily k tehdejší kultuře takřka neodmyslitelně – vycházely z oblíbených barokních emblémů (jimž Gallaš obvykle říká „tajemné obrazy“ [4]) a ve spojení obrazové a textové složky v zásadě reprodukovaly tehdejší všeobecná „moudra“ (dnes bychom řekli citáty či aforismy).

- Klára Sládková zemřela 28. srpna 1815, pohřeb se uskutečnil o dva dny později (L VI 19, 264). Jako příčina smrti pětapadesátileté ženy katolického vyznání je v matrice uvedena „Diarchea“ (Diarrhea), tedy průjem či úplavice. Gallaš, který byl vystudovaným vojenským lékařem a v Hranicích provozoval lékařskou praxi, píše, že zemřela na mateční krvotok, tedy krvácení z dělohy.

[1] <http://www.mza.cz/indikacniskici/>

[2] Státní okresní archiv Přerov, fond Farní úřad Hranice, i.č. 229.

[3] Václav Bednář – Bohumír Indra – Jiří Lapáček, Kronikáři města Hranic, Hranice 2004, s. 78.

[4] Jozef H. A. Gallaš, Kusy rozpadlých cihel se změnily v knihy, Brno 2002, s. 115.

- 13** • Antonie Šlosárková, rozená Blažková se narodila někdy roku 1761, vdala se za soukeníka Jiřího Řehulu a 4. května 1806 (L VI 16, 22) pak za obchodníka sukrem Jana Šlosárka, který byl se svou první ženou Barborou (1755–1804) kmotrem čtyř Kláříných dětí. Zemřela v Hranicích v domě čp. 275 dne 24. září 1836 (L VI 19, 403).

Tyto poznámky Gallašův text doplňují, někdy dovysvětlují. To podstatné je ovšem v Gallašově povídce samé – na jedné straně zajímavý obraz každodenního života Hraničanů ve druhé polovině 18. století, na druhé straně pokus o portrét ženy, jejíž podivuhodná choroba způsobila, že si o ní můžeme číst i po dvou staletích.

Patricie Juračková

POZNÁMKY PSYCHOLOGA

• V lidském společenství vždy nacházíme jedince, kteří se nějak vymykají svému okolí. Nějakou zvláštnost v sobě nese každý a nelze stanovit přesnou hranici mezi tím, co je ještě normální a co už je patologický jev. I dnes se v tomto městě denně setkáváme s všeobecně známými podivíny. Takové postavy byly odjakživa vděčným námětem pro literáty, kteří jejich prostřednictvím nastavovali zrcadlo svým současníkům. Klinický psycholog u svých pacientů vychází z rodinné a osobní anamnézy. U Kláry nám nezbývá, než se orientovat podle Gallašova textu, doplněného faktografickým výzkumem.

• Narodila se jako mladší dcera prostého řemeslníka. Otec vyráběl převážně truhlice a rakve. Protože s ním Klára trávila hodně času, mohla takto získat ranou zkušenost s okolnostmi týkajícími se smrti. Každodenní rutina výroby rakví pro nebožtíky ji patrně příliš nezúzkostňovala. Je zřejmé, že už v dětství byla zvyklá pohybovat se po hřbitově. Později v životě si zvolila hřbitov za místo, kde se usadila.

• K povaze otce víme, že dokázal Kláru ostře kárat, což mohlo souviset s jeho vysokými nároky na to, jak se chovala a reagovala. Takové jednání mohlo v dítěti zanechat nejistotu a úzkost, se kterou si muselo poradit po svém. Někdy se stane, že vlivem nadměrného perfekcionismu nastane u dítěte potřeba uvolnění napětí a zmírnění vnitřní tenze různými rituálními zvyky a nutkavým jednáním. Otec byl pravděpodobně impulzivní člověk, jehož prudkých reakcí nebylo ušetřeno ani bezbranné dítě. Agrese vůči dítěti je jedním z projevů nakumulovaného napětí, které vyplývá z neschopnosti rodiče zvládnout své problémy. Z pohledu dnešní psychologie a psychiatrie by měl otec pravděpodobně poruchu osobnosti. Kvůli jeho reakcím se Klára trápila, snad prožívala i pocit viny. O matce se Gallaš zmiňuje jen okrajově, zřejmě žila ve stínu svého dominantního manžela.

• Text popisuje Kláru jako „duchem pošlou“ a do zřejmé souvislosti s tím dává její „padoucí nemoc“ z dětství. Jednalo by se o poruchu či onemocnění mozkové tkáně – pravděpodobně epilepsii. Jako psychologovi mi nepřísluší spekulovat o tom, co vyvolalo Klářino onemocnění; s ohledem na to, co víme, to snad ani nejde. Nesporné je to, že jde o dívku nepřiměřeně potrestanou za nepatrný prohřešek, stručně řečeno, anomálním otcem. Dalo by se mluvit o týrání, zneužití v dětství. To zřetelně spustilo epileptiformní onemocnění a ovlivnilo další vývoj (osobnosti) dítěte. Není pravděpodobné, že by měla epilepsii ve vlastním slova smyslu, ale mohlo jít spíše o funkční, konverzní onemocnění, tedy hysterioepilepsii. Obecně platí, že choroba může

mít za následek trvalejší změny psychiky, jež mají charakter různých nápadností. Obecně se setkáváme s výkyvy v emočním prožívání, často je přítomna větší dráždivost, impulzivita, může být i nedůtklivost, podezřívavost, neadekvátní chování. Nutno poznamenat, že léčená epilepsie, jak ji známe z dnešní doby, se zásadně liší od epilepsie v minulých staletích. Až do roku 1869 medicína žádný prostředek vedoucí k efektivní léčbě neměla. Nemoc tak byla doprovázena nápadnými projevy a vedla k celkovému úpadku osobnosti.

- Klára je bystré a nadané dítě, snadno se učí. Od dětství je u ní pozorována velká fantazie, umělecké sklony, krásně zpívá, chová se ctnostně. To ukazuje na zřejmě nadprůměrný intelekt. Klára zřejmě vyrůstala mezi několika sestrami. Zajímavé by bylo zjistit, zda rovněž někdo z širší rodiny vybočoval pro okolí nějak nápadným chováním.

- V devatenácti letech Klára navázala vztah s pětadvacetiletým Ondřejem. Ten však neměl dobrou pověst, a proto jí otec zakázal se s ním stýkat. První sexuální zážitek, na který se psychologové tak rádi ptají, je autorem vyložen jako zneužití. Současná psychologická literatura bohatě pojednává o traumatu ze sexuálního zneužití. Jisté je, že se musela velmi obávat reakce přísného otce. Lze předpokládat, že hrozilo veřejné zostuzení. Dozvídáme se, že s Ondřejem navíc otěhotněla a nadto se po čase sama přesvědčila o tom, jak problematický její muž je. Autor referuje, že i po svatbě pokračovala jeho záliba v karbanictví a holdování alkoholu. Klára jej chtěla nasměrovat na lepší cestu, ale to bývá vždy obtížná záležitost. Naopak se po těchto pokusech její rodinná situace ještě zhoršila a muž jí začal trýznit. Dnes bychom hovořili o oběti domácího násilí. Někdy však dokázal Kláru příjemně překvapit, a to když se k ní náhodou choval slušně. Možná i proto pro ni bylo obtížné od něj odejít. Svou roli hrála bezpochyby dobová společnost. V takovém partnerovi ovšem neměla téměř žádnou oporu. Když to shrnu, trauma z dětství plynule pokračuje reakcí na traumatizující partnerský vztah. Nedobрым manželstvím bylo poznamenáno její psychosociální zázemí. Odchod od manžela tak byl vlastně adaptivní reakcí.

- Nápadné je to, že u Kláry – alespoň podle Gallašova textu – došlo k jakési zlomové životní změně. Dosud normálně fungující žena se stává pro okolí něčím zvláštní, stává se obyvatelkou městského hřbitova. Žije ve skromném příbytku v boudě na místním hřbitově, využíváné v případě potřeby jako márnice. V té době je jí asi 39 let a událostem předchází obtížné období. Z povídky se dozvídáme, že k počátku onoho „šílenství“ dochází krátce před porodem. Klára je plna strachu a lítosti. Zde dešifrujeme i známky poruchy nálady ve smyslu deprese. Porod je značná fyziologická zátěž, což se může projevit i v psychickém stavu. Ojedinele se můžeme setkat s depresivními reakcemi různé intenzity, případně i poporodní psychózou. Velkým rizikem může být sebevražedná aktivita, obecně může porod některé psychické poruchy provokovat nebo zhoršit. Z podkladů je zřejmé, že několik Klářiných dětí záhy po porodu zemřelo. V této souvislosti je možné, že Klára prodělala opakované deprese. Rovněž velká fyzická zátěž po opakovaných těhotenstvích a porodech mohla přispět k narušení psychické rovnováhy. Taková traumata a zátěže snadněji připraví terén pro psychické zhroucení i u relativně silné a otrlé ženy.

- Z textu však nevyplývá, že by měla narušenou souvislost myšlení a logiku uvažování. Gallaš sice píše, že „Od té doby nepřišla více k svému dokonalému rozumu, aniž se více do příbytku svého manžela vrátila,“ konkrétní údaje nám však chybí. Můžeme snad zkoumat některé psychopatologické projevy. V této životní etapě, na hřbitově, Klára poněkud citově otupěla. Nevadil jí občasné v boudě uložený nebožtík. Zachycujeme známky magického myšlení, kdy různým jevům přisuzuje symbolický význam, ojedinele zažívá pocity nereálna. Poslední mrtvé dítě jakoby paralelně žije, každonoční pravidlená cesta ke hrobu má povahu rituálu.

To mohou být náznaky symptomů duševní poruchy, které s sebou zpravidla nesou větší či menší poruchu kontroly realitou. Děje se tak v případě, kdy člověk není schopen adekvátně využít svého psychického aparátu k přizpůsobení.

Sociálně však Klára dobře fungovala i v průběhu tohoto životního období. Zachovala si společenské kontakty, živila se kvalifikovanou prací, chodila čistá a upravená, nemáme zprávy o tom, že by její myšlení neslo známky pomatení. Gallaš píše, že „ten, kdož ji dobře neznal a o jejím šílení nevěděl, ten by slyše ji rozprávěti, nikdy toho se nenadal, že by rozumu pošlá byla.“ V tomto svém dobrovolném exilu také ve věku pětapadesáti let zemřela.

• Z toho, co víme, je zřejmé, že v dospělosti měla tendenci jednat po svém, což mohlo v jiných vyvolávat dojem určité „nepřizpůsobivosti“. Byla nahlížena jako vyrovnaná a klidná, veselého ducha. Přesto její chování nese známky nedůvěry k širšímu okolí. Snad je to zklamání ze zkušenosti s druhými lidmi. Velkým roztrpčením pro ni musel být právě nevydařený manželský svazek. Klára se ale jeví jako citově vyzrálá žena, z povídky lze vyvozovat, že jednala klidně, s noblesou se dokázala vypořádat s mnohými těžkostmi. Uměla se ovládnout, držela se spíše v pozadí, i když byla pro okolí zjevně nápadná. O silném egu svědčí její vytrvalost, odpovědnost, smysl pro povinnost. Dbala na mravní zásady a pravidla. Nesmíme opomenout její patrně nadprůměrný intelekt.

• Jednou z dalších možností, která by mohla vysvětlovat bizarní způsob života na hřbitově, je hledat příčinu jejího duševního ořesu v poruše schizofrenního spektra. Pokud by následkem zátěže eventuálně došlo k selhání dosud funkčních adaptačních mechanismů, mohla se stát náchylnější k psychickému vyčerpání nebo ke vzniku duševní poruchy. Takové rozpoložení může přispět k tomu, že u jedince se specifickou biologickou náchylností dojde k poruše a zátěž vyústí v manifestaci schizofrenních příznaků. Některé údaje by této hypotéze docela nahrávaly. Pokud ovšem analyzujeme Klářin případ detailněji, nezdá se, že by se jednalo právě o toto závažné duševní onemocnění:

- a) Počátky Klářina „šilenství“ podle Gallaše spatřujeme někdy kolem 39. roku jejího života. To je relativně pozdní věk na to, abychom diagnostikovali schizofrenii, nicméně zcela vyloučit se to nedá.
- b) I v době, kdy již byla obyvatelkou hřbitova, relativně dobře sociálně fungovala, její projevy jsou popisovány jako živé, nenucené, společenské. Pravděpodobně u ní opravdu k závažnému propadu a dezintegraci kognitivních funkcí nedošlo, což svědčí proti teorii o schizofrenii.

• V současné mezinárodní klasifikaci nemocí je popisována i tzv. schizotypní porucha, která se vyznačuje poněkud excentrickým chováním. V úvahu by přicházela i psychóza bez schizofrenie. Psychotické příznaky jsou v takovém případě krátké a přechodné, většinou spojené s akutním stresem. Příčiny takového stavu mohou být různé. U Kláry přichází v úvahu její osobnostní struktura, větší senzitivita, dále několik negativních vnějších vlivů, které se v jeden moment sečetly a jejich účinek se tak potencoval. Psychóza může nastat i při těžší depresi. Momentální psychický stav je rovněž významný. Důležitým okamžikem změny jejího prožívání je onen moment, kdy se dozvídá, že by mohla být prodána Židům. Taková zvěst v ní mohla vyvolat nárůst úzkosti, zachvátila ji panika. Klára tu informaci zpracovala až paranoidně. Z pohledu psychiatrie by se mohla objevit i izolovaná fobie, která mohla získat charakter ovládací představy. Taková představa může mít opět až psychotickou hloubku, tedy kvalitu izolovaného bludu. Mimo oblast bludu by člověk mohl zůstat nenarušen. Dnes bychom mluvili o tzv. poruše s bludy. Je otázkou, zda v jejím chování můžeme hledat stopy bludu pronásledování. Ostatně proč ne, když jí manželovi kumpáni tolik hrozili.

• Současná psychiatrie pracuje rovněž s koncepcí psychospirituální krize, která může způsobovat vážné potíže v psychologickém a sociálním fungování člověka, včetně zvládání pracovních povinností. Americký psychiatr českého původu Stanislav Grof a jeho žena Christina popisovali proces postupného rozvíjení psycho-spirituálních kategorií v životě člověka termínem „psychospirituální vývoj“. V případech, kdy se tento proces duchovního růstu stane natolik intenzivním, že nad ním jedinec ztrácí kontrolu, může se podle nich zvrátit do tzv. psychospirituální krize. Obraz takové krize bývá často shodný s psychózou. Pro komplexní rozbor Klářiny osobnosti nám ovšem chybí údaje o duchovním rozměru jejího života. Významnou roli v jejím příběhu hraje přece dobový kontext a sociální klima, zejména morální principy a víra. Nemáme žádné náznaky o tom, že by se vymykala tehdy běžnému úzu katolické společnosti a morálky. Byla pokřtěna, bohabojně vychovávána, početně se vdala, devět narozených dětí bylo pokřtěno a s příslušnými obřady případně pohřbeno. Co ale dále, co na její život pan farář, který byl pravděpodobně provozovatelem hřbitova? Chodila ke zpovědi atd.?

• Je opravdu složité nabídnout jednoznačné vysvětlení Klářina podivínství. Ostatně ani psychiatr by bez vyšetření neměl vyslovovat diagnózu. Celkově se mi spíše nezdá, že by Klára trpěla závažným duševním onemocněním, které zpravidla vede k degradaci osobnosti. Patrně měla některé povahové zvláštnosti, snad i hraničně strukturovanou osobnost. Možné je i to, že zvolila vědomý únik. Pak by jednala ve své situaci docela účelně a plně si uvědomovala dosah svého počínání. Většina okolí si však všímala spíše jen jejího nápadného podivínství a zčásti se jím i bavila.

• Za pomoc při koncipování těchto poznámek srdečně děkuji doc. MUDr. Zdeňku Bolelouckému, CSc. (LF MU v Brně) a Jiřímu Čtrnáctovi.

PŘÍLOHA

TRANSLITEROVANÝ TEXT POVÍDKY

[— 330 —] Klára Slabečková Obywatelkyně Rrchowa za 15te Let.

Œa zde potomkŷ meho otcowŷŷeho mŷŷta, a gine ŷrmita ŷragany moge w znamoŷt uwodim s tauto w mnohem ohledu neŷtaŷtnau, ŷrdecneho politowanj a pameti hobnau, rozumem poŷŷlau oŷobau – gegiŷto pŷibŷeh mnohym nerozŷŷafnym robicum, a zamilowanym dewŷatum za wyŷtrahu ŷlauŷiti muŷe.

Klara naŷŷe narodila ŷe roku 17 w mŷŷte Hranjcych z poctiwych bohobognych chudobnych ale robicŷu. Œegi Otec Sobol byl welmi ŷproŷty ŷtolaŷ, genŷ gen welmi ŷproŷtau a hrubau prŷcy – na wetŷŷim bŷle ŷeboŷŷe truhlice a raŷwŷe delawal; a aŷŷoliw pilnŷ byl řemeslniŷ, taŷ [— 331 —] njcmenŷ pŷedci wydeleŷ z geho řemeŷla neŷtaŷil taŷ daleŷo, aby ŷwau malau celed wychowati mohl, proceŷ napomahal ŷobe ŷ ŷiwnoŷti ŷpolu y s rybaŷŷwjm. Klara byla geho mlaŷŷi dcera ŷterauŷ on pro gegi weŷelau powahu a pŷiwoŷenŷ werŷŷowectwŷ, ŷtereŷ ŷe giŷ w gegim autlem weŷu od ctyrech let zgewowalo welmi milowal, njcmene ale pŷedci aŷ pŷiliŷ oŷtro, řbŷŷ w necem doŷt malo prowiniŷla, řarawal. Mŷŷt na ŷobe tau mrawnj chybu ŷe pŷchŷy w hnewu byl, řterŷŷ, řbŷŷ ŷe ho chopil, naramnŷ geg rozniŷil ŷe ŷe y nad tymto ŷwŷm milaŷkem zapominal. Œato geho dceruŷŷla bywala giŷ od malicŷoŷti ŷwogi geho towarŷŷŷlau na řlunŷ řbŷŷ buŷto we dne neb taŷe y w nocŷy na Deŷwe ŷe ŷwogim ŷpolecniŷkem ryby lowiwal. Œato oŷoloŷtojiŷnoŷt [— 332 —] wŷbuzowala ŷ pŷŷni gegiŷho řileho řucha; wzlaŷŷte paŷ, gaŷŷ mi ŷama wyŷladala, pozdŷwjŷhowala gegi Œantazy, ona noŷnj tichoŷt, a zarbeŷoŷt řŷŷy, řbŷŷ pŷi meŷycŷy ŷ otcem na řŷce plowala, – řbeŷ pŷy gegi řŷdce, patŷice na to řraŷne malŷŷŷŷe řiawabŷo pŷiwoŷy – welifau rozŷŷŷi opliwalŷo; w řtereŷto ŷwogi Œŷtazy taŷto pŷy poŷŷŷŷptne ŷobe ŷpŷiwawala.

Rdyž aly pet let stara byla zawedł gi Otec ł rectorowy – Benediktowy Relerowi do školi, kdez se w krasničkem casy čiti a psati naucila. Tento školnj Ucitel a welmi dobry Muzykus znamenage gegi čisty a liby hlas, a welkau naklonost ł [— 333 —] pěnį ucil gi spjwať, a syce za darmo s tau neywetšji radosti, gaž mi sam rozprávęge o nj powidał, nemoha došti gegiho libezneho penį nachwaliti; o čemž gsem se ga tałe sam kolikrate w kostele slišje gi spjwati přeswedčil, že gegi hlasťy gaťo libezne zwonečťy zneli. Ale negen tyto krasné vlastnosti zwelebowal na nj onen gegi Ucitel, nybrž y gegi tjche a newinne mrawi, ač pry se gegi obliceğ wždyčťy usmjwal, tať předcy žadna roztopačnost nįkdyž při nj pozorowana nebyla. Mage Rector welke zalibenj na gegim tałowem se dobrem chowanj, zawdy gi budto negaťe owoce, aneb mały penįzeť darował, za kteryž ona sobe podobnau lahudku kaupila. Odkubž nemala dychtiwoť po tałowych pomlašťach při nj jest wzniķla, kteraž gi w nasľedugicy nešťesti uwedla.

Rdyž aly 8 let stara byla, pozorowała w zahrabce gegich sauleba nekolik zralych [— 334 —] na zemi ležících hrusľek přes plot; kteryž tať welmi špatny byl, že welmi leħto přes neg přesľociti mohla. Y wzniķla w nj dychtiwoť po te swogi zamilowaně lahudce, kterež nemoha odolati, přesľocila přes plot gaž čaťto činjwala, když sauleba toho dewcata nawšľetowala, a nepokľabage to za žadnau neprawost, zdwjhla tech par hrusľek a wratila se ochotně naspet. Než ale ł gegimu nešťesti wzľheľ gi sauseb, gemuž se neypečnegšji hrusľky tratiwali, ty totižto kterež mu geho wlaťnj bitky potagne zmlšali odkubž on celau pobežřelost štraty swe newinne Rlarce přicital, gi u otce obžalował, a poněwadž se w gegi łapcy gešľte gedna cela nachazela, tať otec ubořeho dewcete tať naramně se na nj rozhněwau a tať přiřwazau ji ł štromu prowazem tať welmi neli [— 335 —] tošľiwe gi w přchľiwošľi hnewu sweho gin[cy]m prowazem šľahal že se dewce ob boľešľi swjgalo, a na mįjste wřebem poraženo bylo. Od ktereħožto čaťu, když otec gen neľterat přįjně na nj pohľedľ hneľka pabaucy nemoc s nj tomcowala, a ačľoliw ona slože ruce swe geg welmi pohnuteľnyymi slovy, prošyla aby gi to odpustil, že ona wjce se toho uciniti neopowaži, onen nelitošľiwy muž nešľetře njc gegich sľzy chopil gi za ruķu, a ł otcy – gehož prudka hnewiwoť dobře mu znama byla – žalował na nj že mu, taťmer wšľechny geho neyťrasnegšji hrusľky otrhala. Nad cimž se Otec gegi tať welmi rozhnewal, že gi hneľ ł temuž samemu štromu wedľ, ji ł nemu přiřwazal, a tať nemilosřdne druhy m prowazem šľwjhal, že bite když gi ubitau odwazal, hneľka na zem upadlo, a na mįjste pabaucy nemoc dostalo [— 336 —] na což se onen necyťta bez autpnošľi diwal. Tato nemoc trapila dewce až do roķu dwanacteho; a byla by gi gešľte byl a snad až do smřti pozuřtala a sužowala, kdyby se gi onen dobroťiwy učitel nebyľ spoluautpne ugal a gi ob křasľkeho Ľeľaře Wána Ĥeinrycha na swě wlaťnj autraty ľeciti nebyľ neľal. Tento byl ale tať šľastný, že gi, na mnohe prostředky kterež gi předpřjwal, po ctyřech letech ł zdrowy přiřwedľ a Rlarķa gšaucy Rectorowy, swému dobrořincey za geho autpna u lašťu wdečna, spjwala opet na Ruru w kostele. Zde oznaľ se s nj gedem mladenenec [1] – nemeylimli se tež tať spewať, aneb hudec, odkubž obogįšľtrana gedno ł druľhému naklonost wzeřla [— 337 —] kteraž ł gegimu neywetšľimu nešťesti slauižila. Gegi Milaceľ byl řemesla saule-njckeho towarýř; teħož řemesla dobře syce zbeħli, ktereħož ale netať welmi pilně hľedel, nybrž radegi řartama při řorbeli pjwa se šľwymi spoluarbanįľy se obyřawal, a tať geg zaneľbawal; Procež tať Rlarčín Otec, mage o geho nemrawych dobrau wedomost, neľtel łtomu doľonce přiřwoliti když gi za Maňželku žadal, a dceři swe, aby s Ľladečķem, – tať slaul gegi milownįľ – doľonce nezachazela, welmi přįjně zapowedel. Od te tať doby neľměla giž wjce na Ĥhur chodit a spřwať, aby gi ł schazenj se spolu wšľechná přiležitost odňata byla; což tať Rlarķa znage přįjnoť otce swěho, a šľuřywsji naramnoť hnewu geho, pilně se zachowala tať gaž [— 338 —] otec miti welil. Než ale mladeneć, wynasňnažil se o to, aby gi, byťby y proti wuľi gegich roďicu a proti poćtiwošľi bylo – za maňželku obďřel. Y naweľ Rlarčinu Wabu aby mu ł geho cyľi a řoncy napomocná byla, kteraž tať, domnjwage se žeby to njc nešľuřneho nebyľo aby mu přiležitost ł spolu se segiti ućinila, ponewadž gi za maňželku sobe pogiti mini, a ktereħož ona tať wraucně miluge. Procež neosřteřchala se gim tałowau přiležitost ućiniti; wyprořyla totižto Rlarķu od Otce na pauť do Stare wody, ł čemuž on tať gaľožto muž pobožný, njc zľeho ob Baby se nenadage přiřwolil, a gi dceru swau pod opatr-

[1] = mladeneć

nost poraučil. Vaba sama nenabada se toho nestesti kterež pro Rlarfu z gegiho rufyanstwj na—[339 —] slebowati bude. Y putowali spolu, kdej gich na ceste gegi milacef s hanebnym aumyslem očefawal. Rteryž se mu ale tať gaťž uminil w hospodě nezdaril, neb Rlarfa nechela se dofonce wedle neho položiti. Y wzal tedy dne druh[e]ho kbyž se domu ubyrati f neschetnemu prostředku swe autotijste, kaupil w Wobstatě slafštu Rořalky z kterež gať Vabě tať y milence notně připigal, a tať obě dwe opojil že w lesy usnauili, on pať což předsje wzal, bez newedomosti newinneho dewcete wywebl. Rbyž pať ona při taťowem sobe ucinenem nasylu procytla, nastogte, jať welmi ulekla se nebožatko wybauce walicy se krew z l... sweho. Y pocala naramne plakati a narikati, na což se tať Vaba probudila. — On pať obe dwe opuštij utekl. Vaba hledela krew studenau wodau zastawiti, což se gi tať da—[340 —]lece posťestilo že gi domu dowesti, a do poštele uložiti mohla. Potom zgewila Matce co se Rlarce na ceste přihobilo — což ale obě před otcem pilně tagiti museli, aby zuřiwosti gehu neofusyli. S... f ale počal se potom po hospodach honosyti, že ponewadž mu otec dceru dobrowolne dati nechtel, on to njcmeně předsy tať daleko wywebl, — že geg on gessťe o to prosyti bude, aby sy gi za manželku pogal. Což kbyž se otec zbowedel, — po naramně domacy bauřce — tať dalece se ukogiti a pohnauti nechal že dceru syce gemu za manželku dati přiwolil; s tau ale wyminkau aby se žadny znych do domu gehu wstaupiti neopowažil. Wylat Rlara skutečně tehotná, a brzy s onymno [1] mladencem sewzdaná, kteryž gi počátečně milowal, kbyž pať oná gaťožto ctnostná a pořadná žena geg ob ožralstwj a karbanuw odwratiti snažila, pocal gi nenauideti, a wsseligatym spujobem trizniti. Y přihobilo se gebnau že zbowedew—[341 —]lli se, — zebý u gisteho zdegšlho žida, kdej se nekolif taťowych mrzaku schazel, se swjmi spolu towarýšsi a beatrami z mokře čtwrte hral, přigbauc tam za njm měla geg ktomu aby se pořadnegi chowal, a aspon u židu ponocně se netaulal, a na swe dite pamatowal; čímž on ale nikoliw naprawen nebyl, nybrž o to wje se gen rozhorsil, a gi welmi newažně vypliznil domu zahnal. Druhého dne na to přišel f nj kbyž Manžel saufná na ramich nabygal do domu geben z onych spolufarbanjkuw, radě gi aby se wje do onoho domu židowskeho za manželem přigiti neopowažila syce že gi welike nestesti potkati muže nebo pry — což gi gať welmi potagně wygewil — wyce města Hranjc neuwidí, ponewadž gegi Manžel gsauce gegiho napominani a karanj syty tureckym židum gi probati uminil kterež gi do Belehradu zawedau a tam gať onau Holessowskau zabýji — doložiw že giž tať skutečně zawdanef ob židuw přigal. Ta taťowa řec, giž onem klamač přijahau potwřzowal zleklá ubohau ženu tať welmi naramně, že hnečka ob onoho dne šaliti počala —[342 —] na křchow utekla, a tam se w kolnjcy přes noc utřyla. Škoro rano odebrala se f swogi starši seřťe wogence do Meziříče, gsaucy tehotna a blizko giž porodu, kteraž gi ale prawě z te přičiny f sobe přigati nechela a domu zahanela. Y šla uboha Rlara plna strachu a litořti domu; kdejto gi w lesy bliz S. Jana Sochy, porod, bez wellych ale boleřti gaťž prawila, přefwapil. Y porodilwši diti krasně, zawinaula geg w zařťe, a utřyla w chrařti, pať poraučiwši geg w ochranu Woži a S. Jana Nep. chwatala domu, kdej prawe muže sweho ledwas wyřťizliwego nalezla. An wybauce na nj, že plobu žiwota sweho sprořťena gest, tazal se gi kdej porodila a kdej diti zanechala? na což ona že s nj neco lahodněgi než gindy zachazel, wsslechno se přiznala, s njm na ono mjesto chwatala, kdej skutečně dite zdrawe syce neco giž ale mble nalezli. —[343 —] Zde připomenauti slusji, že před tymto gessťe nekolif ditek porodila, kterež až dořawad žigau; zdaliž ale toto poslednj toho dne, neb brzy nato umřelo to mi powědomo nenij; než ale to sobe připominam že geg do raťwjky složila, a kwtim přistrogiwši s weselau twaři nan patře prawila: Spi Andilku mug spi slabicko, spi a poodpocin sobe w hrobe gen malicko, až tě Angel Woži z hrobu zbudi ze sná swogu traubu. Od te doby nepřišla wje f swemu dořonalemu rozumu, anij se wje do přibýtku manžela sweho nenawratila, nybrž we dne na bile u lidi přebľa wlnu, a neb dobre lidi nawšťewowala w nocy pať onau kolnu na hřbitowe w lete y w zyme, a syce y w te neyťusji obywała; což wšsem ku pobíwu bylo, že w swogi chatrne poštylce nezmrzla. Ražde nocy taťe y w te neyťusji zymne, probudilwši —[344 —] se o 11 hodine ku kamennemu křiži na hřbitowe, modliti se chobiwała, a hrobečef onoho swěho poslebnjho ditete nawšťiwila; kterež swau bylau myřšičku nazywala, a ta pry gi taťe w one určite chwylj ze sna f moblenj zbuzowala. Než ale negen že w kolni na hřbyťowe spawala a na wetřim bjle w lete tam bydlela, wlnu pilně přebľa, a z prace swe na wetřim bjle se žiwila, welmi čistě se nosyla, a wžby počogne se chowala pameti hodně gest; nybrž y to že welmi udatneho ducha byla, a njkteraf se ze sweho šmutneho přibýtku odřařťiti a wypaubiti nenechala. Segi muž a nekteři gini roztopačnj libe chteli gi z křchowa wen wyřařťiti, a mumkali [2] na nj přes

[1] = onym

[2] špatně čitelné, varianta „mňukali“

19 diry bauře na střechu kame-[— 345 —]njm, gimž ona ale takto odpowidała: „Zahnete ctweracy ponocni tulacy, wy mně zagište ať wjte obtud wen newipudite; ga negsem tał bagliwa gał se domniwate spijše wj, gał sčoro neco gdetky [1] uhlidate do gati swogich nabeláte.“ Wnjž se take tym ohrozyla a obstrašiti nechala že gi one mrtwole samowrahůw genž se obesyli a zastřelili, u same gegi pošte položi, kterež ona kbyž tał ležicy nalezla, za nohy aneb za hlavu uchopila, a na stranu obtahla řikawage: [„]Š ty mně take nepostrastiš, neb ty tam pozůtati mušyš na onom mjstě – w skutku zajište, kamž te obsaubil spravedliwy saubce – lež zde w me baudce!“ W kterežto baudce neb kolnj cele stiny z te strany kbež swau postel mela, a kbež gegi kolowrat stawal rozmanitymi duchownjmi a swetřkyimi obrazky přelepila. Wno-[— 346 —][hě] z nich byli satyrjcke: u příkladu, gał muž težky řijž na nemž žena gehu sedi na bedrach až k zemi sčoro sklšený nese a težto pod njm sobě wzdycha a stežuge. Dewatero kuži ženskeho pohlawi, gał se dwa muži w spůsobu kochutu o gebnu milenků rwau; a gine mnohe těm podobné; na[6] njmž welike zalibeni miti gsem gi pozorowal. Pozwalli gi kdo k sobe k obedu, a neprostrělli k gegimu uctenij stola, a ona gen nehterał pozdaleku pozorowala, že gi to w spůsobu almužný nekte na lawce při kámnach podawa, tał se ochotně sebrala a pryč odešla, řkauce: [„]Ga negsem žadna žebracka, což káždy na mně wybi, a wsšichnj dobře wědi že ga nechcy wytlaufat žebrotu libi.“ do toho domu take žadný gi wyce k obedu [— 347 —] přiwesti nemohl. Tam ale kbež se k nj příznjwe chowali, rada se na swatečnych dnech zdržowala, žadný ale nesmel se opowážiti negaty žert sobe s nj delati, syce mu gabnau prawdu we wsšich mchati [2] nechala. Š cemž gsem se sam nekoličtate přeswedcíl. Tak u příkladu kbyž gisty ženaty muž w přítomnosti své manželky s nj pohrawati a gi hubičku dati chtel doštal tauto odpověd:

„Zahnj syřky šatané

Ode mně se nestané

Ničeho k tve ljbosti

Tam maš namět milosti

Šwogi sedet u pece

K te se měg trochu přebce

Neco lašlawejši –

Ta ti má byt nezymilejší –

Ta gest wlastnj pobil twug. –

To sy kľuku pamatug.[“]

[— 348 —] Nerada wzlašte take widela kneze s dewčaty pohrawati, což kbyž gebnu gisty zbegši Panacek, na žert přeb nj, chte se w mé přítomnosti o gegi takowe upřimnosti přeswedčiti – s služebnau deweckau meho přítele pohrawati chtel, ona přisťaupiwši k nemu s příjnuu neco twaři takto geg řarala.

„Wassnostičku wy dewčičku

Nechte heřky w počogi;

Neb to na was nestogi

Wy ste pohrawal s dewčaty;

Wy mate west život swati

W sedeti na řaře

W swěho brewiaře!“

Z toho ale nemuž se saubiti že by číte a dowolene lašky u swetřkych libi byla nenawidela; ona byla gaž gsem weiš prawil od přirozenj ducha weseleho, ano y w swogi byde, a po-[— 349 —]blubilem stawu od zdraweho rozumu zgewowala se ta gegi wšela powaha tał že sobe zawdy neco o lašce zanotila a syce z swěho wlastnjho weršowectwý tał u. p. šlišel gsem gebnau od nj tyto wěše:

Roztomili Šynečku

Orahy memu erdečku

Wiš co žadam pro sebe,

Ža dar lašky od tebe.

Nič než gebnu šlabičku

W upřimnosti hubičku.

[1] špatně čitelné, varianta „zdelky“ resp. „z délky“

[2] čtení nejisté

Ma což ale kbyž se něco malo rozmyslela a špamatowala pocala slzeti – což ale blauiho netrěwalo, a pať pro-
hlasyla se takto řkaucy: Mam ga w neby mileho, genž lašťu srdce meho – zná, ten mne neopusti, njc na mne
nebopusti, což by mne geg zbařwilo – zrařbilo potupilo.

[— 350 —] Mohl bych geřtě mnoho rozličnych přibehu gegiho trpěho žiwota uweřti – kterež se w časobyti
gegihio neyweřřijho šalenj zbeřli, kterež ale, poneřwadž njc obwzlařřijnjho, což by zaznamenano byti zařlaužilo
neobřahugi, zde řchwalně pomigim, geřině to geřte připominage že, křož gi doře neznal, a o gegim řšalenj
newědel, ten by se řliře gi rozpraweti njřby toho nenadal že by rozumem pořřla byla. A to takowe žiwobyti
gegi trwalo celych 15^{le} let, w njchž na heřytowe nocořwala, a křež take y žiwot řwug dořonala, a řyce na ma-
tecnej řrwotoř. Šegi ditřby byli by gi řadi ařpon w gegi pořřednj chorobě pořřlaužili a do řwych přibytřuw
žwali, což ona ale do řonce nepřiwolila, anž take na me představowanj pořřlechnauti nechřela [— 351 —]
řkaucy ře mne: Pane Šallař! patnacte let řsem giž tauto řolnu obyřwala w řwatem pořřogi – pročež take y
tech neřolř hodineř žiwota jež mi geřtě Buh pořřiti řaři zde řrawiti, a zde žiwot řwug řkonciti wolim [1].
Ša gim deřugi za gegich lařřu a dořrořinj kterež mi prořazali – a poneřwadž ga wřřawu negřem gim se za to
odmeniti, tak řaufam že gim to dořrořiwy Buh řřeře odmenj. Řano křyž řsem gi nařřřiwiti řřtel byla
giž w řanu, a gegi obliceř žbledli ždal se gařoby se maličřo řřmijwal. Ařh, myřřil řsem sobe – tak řladřo
a tak řichaunko neřřona zajiřte řadnj anj Bogař, anj naduty mudřlant, gař ty w mnohem ohředu pořřitowanj
hořna, mnohem ale take y řřařřná Řlaro! Špi nyri blaže zde mezy mnohymi jež ne tak gařo ty bořabogně
a [— 352 —] pořřogně zeřřnauili!

řyto zde o nařři Řlaře Š . . . předneřřenj přibehowe geřau zde dle gegihio wlařřijnjho wyřřladu, křerij se
řweřectwym ginych prawřowernych řiři docela řrownařwa, tak gařž řsem geg u řani Antoninřy Šřlořar-
řowe rozene Blažřowe z gegich auřř řliřel předlořenj a ř buřaucy gegi pamatce w řeto řnjze Řrozmanjřřti
Morawřřych obe mne zaznamenani.

[1] varianta: welim

HELENA KOVÁŘOVÁ *kovarova@prerovmuzeum.cz*

KOSTEL SV. HAVLA V PODHOŘÍ

PŘÍSPĚVEK K DĚJINÁM CÍRKEVNÍ SPRÁVY DO POLOVINY 19. STOLETÍ A K STAVEBNĚ-HISTORICKÉMU VÝVOJI

Kostel sv. Havla je dominantou obce Podhoří a významným pohledovým prvkem krajiny. Nachází se na úpatí kopce s dodnes patrnými zbytky hradu Drahotuš. Počátky kostela jsou zahaleny tajemstvím. Nedostatek písemných pramenů neumožňuje potvrdit nebo vyvrátit souvislost původního kostela se stavbou hradu. Chrám mohl vzniknout na přelomu 13. a 14. století, nejpozději ve 2. polovině 14. století. První písemná zmínka o kostele v Podhoří pochází z roku 1446 [1], ale nejstarší dochovaný písemný záznam o existenci patronátního práva v regionu z roku 1371 [2] nespécifikuje počet ani umístění chrámů. Stáří kostela odpovídá i jeho patrocinium, zasvěcení sv. Havlu [3]. Kostel v sousední Jezernici je doložen již v roce 1390 [4], kdy existovala nejhustší síť farní správy. Do správního okruhu kostela v Podhoří patřily Středolesí, Uhřínov a patrně některé zaniklé osady v blízkém okolí. Ve druhé polovině 15. století ztratilo katolictví v regionu dominantní pozici. Venkovské fary nebyly z velké části obsazovány kvůli obecnému nedostatku kněží. Pokud ano, jednalo se o faráře utrakvistické, později luterské [5]. Hmotné zabezpečení kněží si pro sebe zabírala vrchnost. Od Cimburků převzali tento stav Pernštejnové, kteří v roce 1518 vrátili desátky a pozemky farám. Na konci 16. století spravoval kostel v Podhoří kněz z Drahotuš, na počátku 17. století krátký čas dokonce hranický farář [6]. V roce 1617 si Jezernice, Podhoří, Uhřínov a Středolesí obstaraly vlastního luterského kněze, k němuž nemáme žádné další informace [7]. V literatuře je v Podhoří uváděn samostatný sbor Jednoty bratrské s vlastním správcem v letech 1589–1591 a 1602. Sbor se neudržel dlouho a bratři pak docházeli do Drahotuš [8].

[1] Die Landtafel des Margrafthumes Mähren, Olmützer Cuda. Brno, 1856. (Zemské desky olomoucké – ZDO), sv. 1, kniha 10, č. 417, s. 385.

[2] Zpráva se většinou vztahuje k farnímu kostelu sv. Vavřince v Drahotuších. Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae (CDM), sv. X, č. 104.

[3] Boháč, Zdeněk. Patrocinia románských kostelů v Čechách. Historická geografie, roč. 8, 1972, s. 31–52.

[4] Baďura, Jan. Lipenský okres. Brno 1919, s. 183–184.

[5] Podhoří je při prodeji panství (např. 1548, 1553) vždy zmiňováno s kostelním podacím, jména farářů se doposud nepodařilo zjistit. Moravské zemské desky, Kraj Olomoucký (ZDO), sv. 2. Brno 1948, s. 353 a 385. Srov. Vojkovský, Rostislav. Drahotuš : Zřícenina hradu severozápadně od Hranic. Beatris : Dobrá, 2005, s. 26n.

[6] Zapletal, Florian. Luterské kněžstvo v Hranicích a v Drahotuších. Záhorská kronika (dále jen ZK), roč. 21, 1938–1939, s. 75–81. Indra, Bohumír – Turek, Adolf. Paměti drahotušských kronikářů 1574–1911. Olomouc 1947, s. 8.

[7] Indra, Bohumír. Luterské fary na Hranicku před Bílou horou. ZK, roč. 22, 1939–1940, s. 13. Zapletal, Luterské kněžstvo, s. 80–81. Frölich, Antonín. Výpověď a odpuštění ze čtyř dědin z panství drahotušského o kněze a faráře drahotušského. ZK, roč. 21, 1938–1939, s. 32.

[8] Někdy je sbor umísťován do Jezernice. Indra, Bohumír. Bratrský sbor v Podhoří. Časopis společnosti přátel starožitností, roč. 1963, 1950, s. 241–242.

Od roku 1622 byla na území celého panství prováděna rekatolizace nařízená novým majitelem, olomouckým biskupem, kardinálem Františkem z Dittrichštejna. V červenci dorazila do Hranic jezuitská misie. V roce 1623 byl na faru do Drahotuš dosazen katolický farář. Podhoří zůstalo spolu s Jezernicí filiálním kostelem a veškeré majetkové zajištění (desátkové platy i výnosy z pozemků) příslušely drahotušskému knězi. Rekatolizace byla během října roku 1626 přerušena vpádem dánských vojsk do Hranic, k nimž se připojili poddaní z okolních vsí s nadějí na zvrát politicko-náboženské situace [1]. Drahotušský katolický farář Valentin Topolanský opustil horkou půdu a uchýlil se patrně do Lipníka. V tamní matrice je zaznamenáno, že zde 4. října 1626 pokřtil dítě z Podhoří [2]. Po porážce tzv. Mansfeldské rebelie pokračovala rekatolizace. Ve filiálním kostele nebyly povoleny kromě křtů ani svatby a pohřby, jen hřbitovy směly být používány. Poplatky za tyto úkony (tzv. štol) náležely drahotušskému faráři. Záznamy z jednotlivých vesnic se dochovaly až z počátku 19. století. V roce 1808 se z Podhoří vybralo za oddavky 2 zl. 30 kr. a za pohřby 4 zl. 15 kr. [3]. Podle zápisů generální vizitace z roku 1662 se v Podhoří konala mše jednou za čtyři týdny, minimálně 12× ročně. V roce 1672 se zde mše slavily jednou za tři týdny, v roce 1782 bylo v Podhoří odslouženo 20 mší ročně.

Výnosy z pozemků náležejících k původnímu majetkovému zajištění podhorské fary náležely drahotušskému faráři. Jednalo se o poměrně velké pole a louky. Roku 1690 bylo vyměřeno 64 měřic, ve druhé polovině 18. století 86 měřic, na počátku 19. století 124,75 měřic, které bývaly pronajímány. Také desátkové platy vybírala fara v Drahotuších. V 17. století dávali osedlí z Podhoří, Uhřínova a Středolesí 30 měřic sypaného žita, 30 kuřat a hotové peníze za oves. Výše naturálních desátků byla poměrně stabilní, u peněžního platu kolísala [4]. Od konce 18. století přibyla povinnost 3 kop vajec z Podhoří a Uhřínova.

Značná vzdálenost od farního kostela působila obyvatelům odlehlejších obcí velké problémy. Například vzrostly náklady na pohřeb, protože nebožtíka bylo nutné dopravit do farního kostela na mši a poté zpět na hřbitov filiálního kostela. Pravidelné docházení na mše bylo za špatného počasí prakticky nemožné, což platilo také o návštěvě nemocných a umírajících [5]. Nerovnoměrné rozvržení farní sítě na Moravě zapříčinil nedostatek kněží za třicetileté války, kdy byly fary slučovány. V polovině 18. století se tuto situaci pokusil vyřešit stát přípravou reformy církevní správy. Realizaci bránily zejména obavy farářů ze snížení příjmů. Uskutečnění plánů umožnilo až vytvoření náboženského fondu v rámci josefinských reforem, z něhož byly financovány nově zřizované lokální kuracie. Teoreticky dobře připravená reforma duchovní správy se při zavádění setkala s praktickými překážkami, kdy nebylo možné uplatnit obecné zásady pro zřizování lokálních kurií. Ukázkovým příkladem je situace v Podhoří.

Jednání o rozdělení far v lipnickém děkanátu probíhala od roku 1782 mezi moravskoslezským guberniem, přerovským krajským úřadem, arcibiskupskou konzistoří a děkanským úřadem [6]. Nejdříve krajský úřad konzultoval s děkanstvím výběr vesnic, kde stav duchovní správy nebyl uspokojivý.

Pak gubernium ve spolupráci s konzistoří rozhodlo o tom, kde zřídit lokální kaplanství a které vesnice bude nutné přidělit jinému duchovnímu správci než stávajícímu faráři.

[1] Blíže Indra, Bohumír. Město a panství Hranice za třicetileté války. Sborník SOKA Přerov 4, Přerov 1996, s. 32–35.

[2] Uvedena podoba jména Topolski. ZAOpO, Sbírka matrik, č. 6653, s. 808. O dobrých kontaktech svědčí dopis staršího purkmistra města Lipníka Daniela Mierky pro drahotušského faráře Valentina Topolanského z roku 1632. SOKA Přerov, AM Lipník, i. č. 644, k. č. 24.

[3] SOKA Přerov, ŘKFÚ Drahotuše, i. č. 152, k. č. 10.

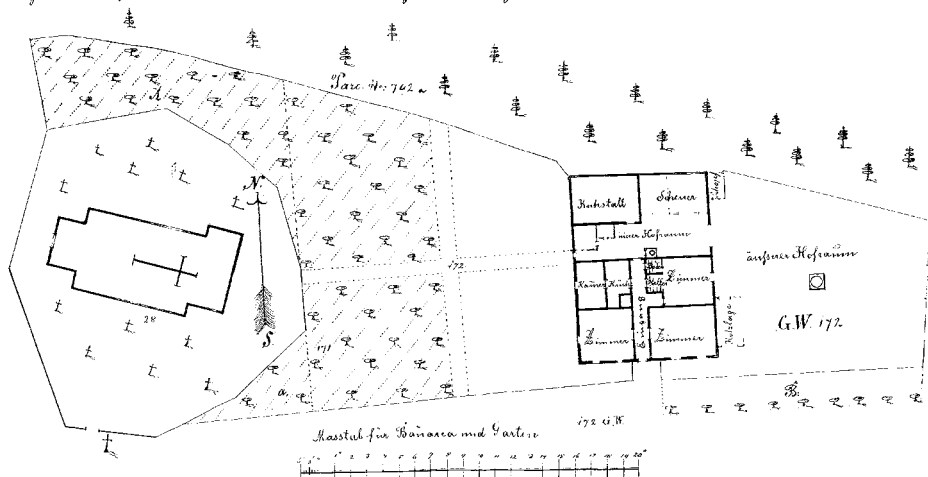
[4] Výnos z pronájmu pozemků a tabulka desátkových platů – Jakešová, Helena. Farnost Drahotuše v 17.–19. století. Opava : Slezská univerzita v Opavě, 1999, s. 93 [magisterská diplomová práce].

[5] SOKA Přerov, DÚ Lipník, i. č. 88, k. č. 26. ZAOpO, ACO, G5, k. č. 4908. Srov. Kočí, Josef. Zpráva o celkové situaci na Moravě 1771. Sborník Matice moravské, roč. 79, 1960, s. 238–243.

[6] Nařízení gubernia z 28. října 1782. ZAOpO, ACO, E 8, k. č. 3294.

Situations Plan

über jene der Pfarr- und Kirchen- Podhorn im Eigenthum zugehörigen Bann- und Garten- und Acker

Podhorn am 24. Mai 1871

M. Bauck
K. Bauckmann
Landes-Geometer

Situační plán církevních staveb v Podhoří z roku 1871. SOKA Přerov, RKÚ Drahotuše, i. č. 171, k. č. 15

Aby se zabránilo potížím při provádění reformních zásahů ze strany mateřských far, bylo v roce 1783 stanoveno, že štola vždy zůstane zahrnuta ve stálých příjmech faráře. Jestliže bylo místo přiděleno pod správu novému lokálnímu kaplanovi, který ale zůstal zaměstnancem dané fary, měl kaplan stolu každého čtvrt roku předat farář [1]. Také desátkové platy a peníze za pronájem pozemků byly mateřské faře ponechány [2]. Při drahotušské prebendě tak zůstaly pozemky v Jezernici a Podhoří, které původně patřily ke zdejším kostelům, od roku 1622 filiálními kostelům drahotušské fary. Všechna nová obročí byla dotována pouze z náboženského fondu. Naproti tomu jmění jednotlivých kostelů ve farnosti bylo vždy vedeno odděleně. Souvislá řada ročních účtů z Podhoří se dochovala z let 1744–1835. Na konci roku 1744 činil kapitál 65 zl. 5 kr. 2,5 d. Roku 1770 dosáhlo jmění výše 678 zl. 33 kr. Roku 1835 byl účet uzavřen na částku 1384 zl. 58 kr. [3].

Z jedenácti vesnic náležejících k drahotušské farnosti se uvažovalo o změně v příslušnosti k duchovní správě u šesti z nich. Ještě v říjnu roku 1783 bylo rozhodnuto o přefarění Lhotky do Hranic, patrně na základě vlastní žádosti. Vesnice měla v roce 1772 79 obyvatel. Její přearazení do obvodu hranické farnosti však bylo bez udání důvodů zrušeno v lednu 1784 [4]. Svou roli se-

[1] Nařízení z 8. 10. 1783. ZAOPO, ACO, E 8, k. č. 3294.

[2] Plat za bohoslužby konané ve filiálním kostele, ze kterého se stal kostel lokální kuracie, již farář nedostával. Srovnání příjmů drahotušského faráře pro léta 1782 a 1790. ZAOPO, ACO, k. č. 8316.

[3] SOKA Přerov, i. č. 60–61. Kniha účtů filiálního kostela v Jezernici se nedochovala. Známe jen celkové sumy z některých let. Srov. ZAOPO, ACO, k. č. 8237. ZAO, ACO, kniha č. 197 a 198.

[4] SOKA Přerov, DÚ Lipník, i. č. 88, k. č. 26. SOKA Přerov, DÚ Lipník, i. č. 52, k. č. 18.

hrála poloha obce, která je přibližně stejně vzdálena od Drahotuš i Hranic, stejně jako od dalších míst, kde se uvažovalo o zřízení lokálií. Bylo proto asi nejvýhodnější ponechat obec u stávající farnosti.

V červnu 1784 žádala nejvzdálenější obec drahotušského farního obvodu, Středolesí, o povolení zřídit si vlastní hřbitov a o přefaření k Potštátu [1]. Spojení odlehlé obce s farním kostelem v Drahotuších bylo možné jen po velmi špatných komunikacích se značným převýšením. Středolesí proto bylo spravováno od roku 1784 farářem z Potštátu.

V listopadu 1784 bylo jasné, že nové beneficium bude zřízeno v Jezernici, kde se nacházel kostel s hřbitovem [2]. V roce 1772 měla vesnice vzdálená asi 5 km od Drahotuš 548 obyvatel. K lokálii mělo patřit také Podhoří nacházející se 2 km severně od Jezernice, kde v roce 1772 žilo 221 obyvatel. V Podhoří stál filiální kostel a kdysi k němu bývaly přiřazeny obce Uhřínov a Středolesí. Návrh na jejich začlenění do obvodu nové lokálie byl zamítnut, neboť byly vzdáleny více než jednu hodinu cesty a obě vesnice se nacházely ve značném převýšení. Podle kritérií stanovených pro zakládání nových far a lokálií se jevílo jako nejlepší řešení zřídit lokální kuracii ve Středolesí a do jejího obvodu zahrnout i Uhřínov a Radíkov. Ovšem ani v jedné obci neexistoval kostel ani budova fary a problém by byl i se školou. Přesto se Středolesí pokusilo získat povolení zřídit vlastní lokálii. Žádost byla v lednu následujícího roku zamítnuta a Středolesí zůstalo zahrnuto v obvodě potštátské farnosti [3].

V roce 1786 byl do Jezernice investován první lokální kaplan Ignác Flegeli. Můžeme jen předpokládat, že záhy došlo k nějakým neshodám s přiřazenou obcí Podhoří, neboť v únoru 1787 byla v Podhoří zřízena nová lokálie, ke které patrně patřil Uhřínov [4]. Mohlo se jednat o stejný důvod, proč ztroskotaly i pozdější snahy o sloučení obcí Jezernice a Podhoří v jeden církevně-správní okrsek. Dokud patřilo Podhoří do Drahotuš, konaly se ve zdejším kostele, který měl statut filiálního, pravidelně mše. Jezernický kaplan nemohl tento závazek dodržovat.

Podhorští proto požádali o založení nové lokálie přímo v obci. Beneficium bylo propůjčeno Bernardu Krausovi na konci února 1787. V dubnu 1787 potvrdil drahotušský farář A. Kellner novému duchovnímu správci v Podhoří, že 817 zl. 7 kr. z kostelní pokladny farního kostela je hotovost kasy podřízené lokálie [5]. Potíže však založením lokální kuracie v Podhoří neskončily. V květnu roku 1787 se lipnický děkan zabýval stížnostmi nového podhorského kaplana ohledně mešních rouch [6]. Musely existovat zřejmě i další nepřekonatelné problémy pro působení vlastního lokálního kaplana v Podhoří, neboť Bernard Kraus byl roku 1788 přemístěn do Jezernice, kde působil jako kaplan až do roku 1807 [7]. S největší pravděpodobností zde existovaly obdobné problémy, které až do konce 40. let 19. století bránily ve zřízení místní duchovní správy, tedy nemajetnost obyvatel dvou menších horských vesnic [8]. Náboženský fond měl sice dotovat minimální plat duchovního správce, ale obec se musela starat o farní stavení a zajistit údržbu

[1] Komise, která měla rozhodnout o žádosti, se sešla 30. 6. 1784. Přizván byl také lipnický děkan. SOkA Přerov, DÚ Lipník, i. č. 124, k. č. 32.

[2] Původně se uvažovalo, že v Jezernici by mohla být zcela samostatná farnost, ale v lednu 1785 padlo definitivní rozhodnutí o zřízení lokální kuracie s kaplanem. ZAOpO, ACO, E 8, k. č. 3294. Dle popisu od roku 1784 nově zřízených far a lokálií z roku 1810 byla Jezernice vzdálena hodinu a půl od staré farnosti, což byl hlavní důvod k oddělení duchovní správy. SOkA Přerov, DÚ Lipník, i. č. 62, k. č. 20.

[3] O povolení založit hřbitov požádalo Středolesí již v červnu 1784. Žádost ohledně zřízení vlastní lokální kuracie byla zamítnuta v lednu 1785. ZAOpO, ACO, E 8, k. č. 3294.

[4] ZAOpO, ACO, E 7, k. č. 3282. Později bývála udávána v některých písemnostech nepřesná data. Například roku 1826 J. Mück uvádí, že lokální kaplan byl v Podhoří v roce 1785. SOkA Přerov, DÚ Lipník, i. č. 88, k. č. 26. Blíže Jakešová. Farnost Drahotuše, s. 66–72.

[5] SOkA Přerov, DÚ Lipník, i. č. 60, k. č. 19.

[6] SOkA Přerov, DÚ Lipník, i. č. 61, k. č. 20.

[7] SOkA Přerov, ŘKFÚ Jezernice, i. č. 1.

[8] V roce 1849 byla krajským úřadem zamítnuta žádost obcí Podhoří a Uhřínov o zřízení samostatné lokálie kvůli slabé populaci obou vesnic. ZAOpO, ACO, G 5, 1915–1942, k. č. 4908.

25 kostela. Nedá se vyloučit ani to, že se zdejší lidé dostali do sporu s duchovním správcem [1]. Dle pozdějších relací byl důsledkem přesídlení B. Krause do Jezernice odmítavý postoj obyvatel Podhoří vůči připojení k Jezernici [2].

V únoru roku 1788 byla proto znovu projednávána příslušnost obcí Podhoří a Uhřínov v rámci církevní správy. Podhoří mohlo být znovu přiděleno k jezernické lokalitě, ale Uhřínov opět nebylo kam připojit. Opět bylo navrženo řešení, které se podle geografických poměrů zdálo být ideálním. Spojit tři vesnice, Uhřínov, Středolesí a Radíkov, ležící na vrcholcích výběžků Oder-ských vrchů, v jednu lokalitu se sídlem v některé z obcí.

I tentokrát se ukázalo, že mnohdy ideálně vyhlížející řešení, které odpovídá všem stanoveným parametrům, nelze v praxi uplatnit. Stejně jako v roce 1784 byla nejdůležitějším faktorem při odmítnutí návrhu absence kostela či kaple aspoň v jedné ze tří obcí. V úvahu byly asi brány i majetkové poměry zdejších obyvatel. Podhoří, Uhřínov i Radíkov setrvaly v obvodě drahotušské farnosti.

Výsledkem reformy v osmdesátých letech 18. století ve farnosti Drahotuše bylo přefaření jedné vesnice, Středolesí, k Potštátu a zřízení nové lokality v Jezernici, k níž nebyly připojeny žádné další obce. Pod drahotušskou duchovní správou zůstalo devět vesnic a jedno město s osadou. Dle popisu diecéze z roku 1801 [3] se však spojení mezi sídlem farnosti a čtyřmi obcemi – Radíkovem, Lhotkou, Podhořím a Uhřínovem – nezlepšilo. Komunikace byly zejména v zimě jen obtížné průchodné a dostat se na samoty bylo v tuto dobu zcela nemožné.

V roce 1826 se Podhoří spolu s Uhřínovem opět pokusili o připojení k jezernické lokalitě. Podle sdělení tehdejšího drahotušského faráře Josefa Múcka trvala cesta do Podhoří tři čtvrtě hodiny a za špatného počasí se muselo oklikou po císařské silnici přes Jezernici a farář se do obce dostal až za dvě hodiny. Konání bohoslužeb se proto opožděovalo. Po dobu existence lokality v Jezernici navštěvovali Podhořtí často tamní bohoslužby a žádali zdejšího kaplana o výpomoc ve službě nemocným, zejména v době napoleonských válek.

Zdálo by se, že již nic nebránilo tomu, aby obě obce spravoval jezernický kněz. Zdejší lokální kaplan se však nemohl zavázat ke sloužení pravidelných mší ve filiálním kostele. V Podhoří se bohoslužby konaly v roce 1826 každou třetí neděli. Této výsady se Podhoří nechtělo vzdát. Proto spolu s blízkým Uhřínovem přehodnotili svůj postoj a v roce 1827 se rozhodli nadále zůstat u mateřského farního kostela.

Duchovní správa v obci Uhřínov byla velice neuspokojivá, proto zdejší obyvatelé požádali v roce 1844 o přefaření do nově zřízené lokality ve Středolesí [4]. Obce byly od sebe vzdáleny jen dvacet minut a obyvatele spojovala částečně i národnost. Středolesí bylo většinově německá obec, v Uhřínově obě národnosti dlouho zápasily, až nakonec byla prosazena česká škola a čeština převládla [5]. Přesto žádost Uhřínova nebyla vyslyšena a k přefaření nedošlo [6]. Tento fakt nebránil obyvatelům chodit na bohoslužby do Středolesí.

Teprve na přelomu 40. a 50. let byla neutěšené situace v Podhoří a Uhřínově vyřešena kom-

[1] Roku 1797 musel být urovnáván spor mezi Podhořím, Uhřínovem a drahotušským duchovním správcem. Také z druhé poloviny 19. století, kdy již v obci existovala expositura, jsou doloženy četné neshody mezi farníky a kooperátorem-expositou. SOKA Přerov, DÚ Lipník, i. č. 52, k. č. 18.

[2] Vyjádření J. Múcka k žádosti Podhoří a Uhřínova o přefaření k Jezernici z roku 1826. SOKA Přerov, DÚ Lipník, i. č. 88, k. č. 26.

[3] ZAOPO, ACO, kniha č. 27.

[4] Ve 20. letech 19. století byl ve Středolesí vystavěn filiální kostel. Hřbitov existoval za vesnicí již dříve. O založení nové kurácie se začalo jednat v roce 1839. V roce 1841 se obec zavázala zřídit a udržívat farní stavení a mohla být založena lokálie dotovaná z náboženského fondu. SOKA Přerov, DÚ Lipník, i. č. 124, k. č. 32.

[5] Blíže o tom Pavel, Josef. Školské poměry v Uhřínově (1820–1882). ZK, roč. 13, 1930, s. 49–52.

[6] Gubernium zamítlo žádost, neboť kurácie nebyla schopna se rozšiřovat. S žádostí nesouhlasili sami obyvatelé Středolesí. SOKA Přerov, DÚ Lipník, i. č. 88, k. č. 26. SOKA Přerov, ŘKFÚ Drahotuše, i. č. 133, k. č. 1.

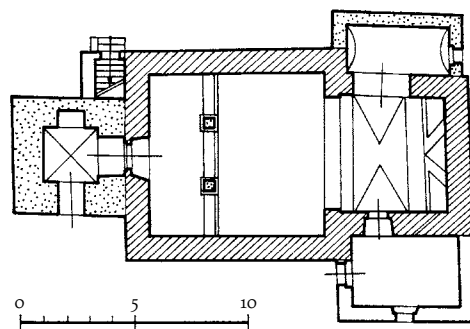
promisem. V roce 1846 a 1847 požádaly obě obce společně o samostatnou duchovní správu [1]. Zavázaly se vystavět lokálnímu kaplanovi obytnou budovu a udržovat ji. Duchovní správce měl být dotován z náboženského fondu, Podhorští měli poskytnout pole pro hospodaření ve vlastní režii. Obec byla poměrně chudá a tlak vyvíjený na ni kvůli hospodářskému zajištění lokálie nemohla unést. Pro novou lokáli chtěli Podhorští použít pole, která původně kostelu náležela, ale výnos patřil drahotušskému faráři. Arcibiskupská konzistoř tento krok jako nebezpečný precedens nedovolila, přestože drahotušský farář souhlasil [2]. Zřízení nové lokálie by bylo výhodné i pro něj. Znamenalo by ulehčení v náročné duchovní správě.

Žádost o vlastní lokální kuracii sice byla zamítnuta, ale v roce 1849 bylo rozhodnuto o zřízení expozitury drahotušské fary v Podhoří, k níž měla patřit také vesnice Uhřínov. V obou vesnicích žilo v té době 560 duší v 76 domech. Podhoří dosáhlo zlepšení duchovní správy, nikoli však svého cíle – církevní samostatnosti. Kooperátor-expozita byl pouze pomocným knězem drahotušského faráře, který trvale sídlil v Podhoří. Zdejší kostel zůstal filiálním a obyvatelé nadále příslušeli k drahotušské farnosti. V roce 1850 byl do Podhoří dosazen první expozita František Lerch [3], kterému obyvatelé vystavěli obydlí na úpatí kopce. Podhoří také svému duchovnímu správci vymezilo polnosti k užívání z obecního majetku [4].

V polovině 19. století tak byla na území drahotušské farnosti dokončena reforma farní organizace připravovaná od poloviny 18. století. Po několika staletích byla opět stálá duchovní správa u všech tří kostelů na Drahotušsku. Ve Středolesí vzniklo dokonce nové beneficum. Tento stav zůstal nezměněn [5] až do poloviny 20. století. Expozitura drahotušské fary v Podhoří byla zrušena v roce 1946 a kostel byl

Pohled na kůr, 18. dubna 1998

Plán kostela, převzato z knihy Bohumil Samek: Umělecké památky Moravy a Slezska, II. (1999)

[1] SOKA Přerov, ŘKFÚ Drahotuše, i. č. 171, k. č. 15.

[2] SOKA Přerov, DÚ Lipník, i. č. 88, k. č. 26.

[3] ZAOPO, ACO, E 7, k. č. 3275.

[4] Revers obce o ustanovení kaplana-expozity s dotací 250 zlatých pro obce Podhoří a Uhřínov. Instrukce pro kooperátora-expositu Franze Lercha v Podhoří SOKA Přerov, ŘKFÚ Drahotuše, i. č. 171, k. č. 15. ZAOPO, ACO, E 7, k. č. 3282. SOKA Přerov, ŘKFÚ Podhoří, i. č. 36, k. č. 1.

[5] V roce 1893 sice žádala obec Velká o přefaření k Hranicím, ale žádost byla zamítnuta. SOKA Přerov, AM Hranice, i. č. 664, sign. XXI, složka 745, k. č. 54.

Původní podobu kostela v Podhoří lze dnes jen těžko rekonstruovat. Z kamenných článků bylo dosud zjištěno pouze ostění dveří u vchodu do lodi kostela. Lomený oblouk dveřního otvoru by mohl potvrzovat existenci gotické jednolodní stavby s obdélným kněžištěm. Pokud ovšem nebyl tento stavební prvek do kostela přemístěn druhotně, například z hradu Drahotuš [2]. Přízemí předsunuté věže kostela je zaklenuto jedním polem křížové klenby s hřebínky [3], což by mohlo poukazovat na pozdější vznik věže. Vizitační komise ještě roku 1662 zaznamenala, že u kostela v Podhoří byla čerstvě vystavěna dřevěná zvonice. Bohumil Samek uvádí, že věž byla přistavěna před rokem 1717. Hudební kůr nesený dvěma mohutnými pilíři byl zděný a již ve druhé polovině 18. století nesl varhaní pozitiv. Vcházelo se na něj po několika schodech z vnější strany severní zdi věže. Loď kostela měla plochý rákosový strop [4].

Vzhled kostela se v průběhu staletí značně proměnil, ale nedochovaly se písemné záznamy o zásadní přestavbě jako například u farního kostela sv. Vavřince v Drahotuších. V evidenční kartě památkového úřadu byl zapsán údaj o přestavbě kostela v roce 1806, ale podle kostelních účtů byly na počátku 19. století prováděny jen běžné opravy, dokonce roku 1806 nebyly na opravy kostela vynaloženy žádné peníze. V roce 1807 získala střecha kostela novou krytinu a jen za šindele bylo z kostelních peněz vynaloženo 205 zl. 42 kr. [5]. Proti datování přestavby do roku 1806 svědčí i tehdejší celková situace v regionu. Jedná se o období napoleonských válek, kdy vyživovací povinnosti k vojskům místní sedláky značně zadlužily. V roce 1805 byl dokonce kostelní mobiliář z farního kostela v Drahotuších hromadně odvezen do Slezska a roku 1807 museli farníci vyplácet stříbrné předměty [6]. Menší stavební úpravy a změny ve vnitřním vybavení proběhly až ve druhé polovině 19. století a počátkem 20. století [7]. V této době měl kostel vlastního duchovního správce (kooperátora-expozitu) a církevní stavby vyrůstaly také v sousedních vesnicích [8]. Podle dosavadního archivního průzkumu nebyly doklady o zásadní přestavbě nalezeny a lze soudit, že současná podoba kostela je výsledkem několika etap přístaveb (viz půdorys Bohumila Samka s časovým rozlišením zdiva).

Kostel se v roce 1622 stal filiálním, a snad proto se o stavebních úpravách dochovalo jen velmi málo informací. Farníci si dokonce stěžovali, že duchovní správci údržbu zanedbávají. V polovině 17. století byl kostel opraven a zřízena dřevěná sakristie, která patrně přiléhala k severní stěně presbytáře. Bohumil Samek datoval výstavbu zděné sakristie před rok 1717, ve druhé polovině 18. století je tato doložena také v písemných pramenech [9]. Až do druhé poloviny 19. století,

[1] Farní kronika. Římskokatolický farní úřad Drahotuše.

[2] Vojkovský. Drahotuš, s. 26n.

[3] V kostele byl dosud prováděn pouze povrchový průzkum. Podle zprávy konzervátora A. Součka o šetření před výmalbou kostela z roku 1950 jsou hřebínky pozůstatky klenebních žeber. Památkový úřad Brno, Starý archiv, Kostel v Podhoří (dále jen PÚ Brno, SA).

[4] ZAOpO, ACO, B 12, k. č. 67o. ZAOpO, ACO, kniha č. 197. SOKA Přerov, ŘKFÚ Podhoří, i. č. 11. SAMEK, Bohumil. Umělecké památky Moravy a Slezska, II. Díl J/N. Praha 1999, s. 364–365.

[5] Letopočet do své zprávy z roku 1950 konzervátor A. Souček patrně převzal z místní kroniky. Souček také uvádí chybný letopočet stavby sakristie. PÚ Brno, SA. Srov. SOKA Přerov, ŘKFÚ Drahotuše, i. č. 61.

[6] Kovářová, Helena: Církevní správa v Drahotuších. In Drahotuše: Historie a přítomnost. Hranice 2008, s. 198.

[7] Například do roku 1869 byla střecha kostela pokryta šindelem, teprve tohoto roku Podhorští zřídili novou kamennou střechu za 187 zl. 42 kr. z kostelní kasy. Blíže SOKA Přerov, ŘKFÚ Drahotuše, i. č. 133, k. č. 1. Srov. KRŠKA, Ivan. Z minulosti Podhoří, III. část. Lipenský kulturní kalendář, 1980, duben, s. 13.

[8] Kovářová, Helena. Kaple v Milenově, Slavíči, Velké a Radíkově: Filiální kaple farnosti Drahotuše z 19. a 20. století. In Kdysi a nedávno: Texty o dějinách Hranicka 2, 2011, s. 44–54.

[9] ZAOpO, ACO, B 12, k. č. 67o. Srov. ZAOpO, ACO, kniha č. 197. SAMEK, B., Umělecké památky, II, s. 364.

kdy byla v Podhoří zřízena expozitura drahotušské fary, byly prováděny jen běžné opravy střechy, podlahy atd. Teprve v roce 1871 bylo při generální vizitaci nařízeno vystavět novou sakristii. Realizace proběhla v roce 1873 na jižní straně presbyteria a znamenala pro obec značné zadlužení [1]. Původní sakristie při severní zdi byla v roce 1884 proměněna v kapli s bočním oltářem Panny Marie Lurdské [2]. Roku 1876 byla v kostele položena nová dlažba místo staré cihelné [3]. Ve druhé polovině 19. století nechal místní expozita provést více nutných oprav, například roku 1896 celkem za 155 zl. bez přesnější specifikace. Přesto byl kostel v tak špatném stavu, že se v září roku 1900 zřítla část stropu a poškodila mobiliář kostela, zejména varhany [4].

O původním vybavení kostela nejsou žádné zprávy, lze jen předpokládat, že v době nekatolické duchovní správy byl uzpůsoben pro utrakvistické, později luterské bohoslužby. Ještě v roce 1662 byla na jediném oltáři podhorského kostela instalována modrá deska s vyobrazením kalicha a citátem z epištoly sv. Pavla o kalichu, patrně ještě pozůstatek luterství. Je proto jisté, že brzy po roce 1662 byl pořízen nový oltářní obraz. Oltář mohl být obnovován v poslední čtvrtině 18. století, jak lze soudit podle plastik světců dodnes umístěných po stranách oltáře. Plastiky ale mohly být do Podhoří přemístěny druhotně, ze zrušeného oltáře jiného kostela [5]. V sedmdesátých letech 19. století byl již oltář zchátralý tak, že kostel působil sešle a návštěvníky nemile překvapovala vnitřní zpustlost. V 1876 byl pořízen nový pozlacený oltář s výzdobou od Ferdinanda Pěčka z Místku [6]. Nově instalovaný oltářní obraz, oltářní retabulum i tabernákl byly pořízeny z darů obyvatel obcí Podhoří a Uhřínov. Po ukončení prací byla konána slavnostní bohoslužba [7]. Drobná bronzová plastika Krista ze starého svatostánku byla připevněna na křížek bočního oltáře. Ještě roku 1901 se starý tabernákl nacházel na půdě věže kostela [8].

Na přelomu 19. a 20. století byl na hlavním oltáři umístěn obraz sv. Havla a v nástavci obraz korunování Panny Marie. Velký obraz nesli dva andělé a po stranách oltářního nástavce se nacházely dvě plastiky světců (podle pozdějších popisů patrně Matouše a Judy Tadeáše). Na oltářním retabulu se nacházel Beránek boží. Nový obraz pro hlavní oltář kostela sv. Havla maloval v roce 1904 František Novotník, učitel v Lipníku, podle snímků Škrétova originálu [9]. Na nový oltář byly patrně přemístěny plastiky světců ze starého retabula. V roce 1920 byl oltář spolu se sochami apoštolů restaurován.

Současný oltář kostela je proto s největší pravděpodobností sestaven z několika částí s různou dobou vzniku. Oltářní tabernákl byl zhotoven asi ve druhé polovině 19. století [10], nástavec spolu s obrazem vznikly na počátku 20. století a plastiky světců umístěné po stranách retabula pochází z poslední čtvrtiny 18. století.

[1] Záznamy Památkového úřadu sice uvádějí, že kaple i sakristie byly vystavěny roku 1883, ale tento údaj vznikl asi chybným přepisem dat. ZAOpO, ACO, G 3, k. č. 4841. SOKA Přerov, ŘKFÚ Drahotuše, i. č. 133, k. č. 1. Srov. PÚ Brno, SA.

[2] Již v druhé polovině 18. století drahotušský farář charakterizoval stávající sakristii kostela v Podhoří jako malou a vlhkou. Na počátku 20. století musel být kvůli vlhkosti dokonce pootočen boční oltář a přemístěna zpovědnice nacházející se dosud v boční kapli, bývalé sakristii, kostela sv. Havla pod kůr chrámu. ZAOpO, ACO, kniha č. 197. Srov. SOKA Přerov, ŘKFÚ Podhoří, i. č. 11.

[3] Vojkovský, Drahotuš, s. 26.

[4] Z hotovosti kostelních peněz bylo na opravu vynaloženo 368 K 80 h. ZAOpO, ACO, G 3, k. č. 4841.

[5] Již konzervátor A. Souček v popisu kostela z roku 1958 uvedl dvě sochy apoštolů, Matouše a Judy Tadeáše, z doby kolem roku 1780. PÚ Brno, SA.

[6] V popisu kostela z roku 1877 se mluví také o dvou nových figurách umístěných po stranách oltáře. Mohlo by se jednat o dvojici andělů nesoucích velký oltářní obraz, která se nedochovala. SOKA Přerov, ŘKFÚ Drahotuše, i. č. 132, k. č. 1. Srov. PÚ Brno, SA.

[7] Vojkovský, Drahotuš, s. 26.

[8] Konzervátor A. Souček se roku 1958 v popise kostela zmiňuje o rokokové bronzové plastice na bočním oltáři, o miniaturním sousoší Ukřižování. SOKA Přerov, ŘKFÚ Podhoří, i. č. 11. Srov. PÚ Brno, SA.

[9] Starý obraz se ještě v roce 1950 nacházel v podhorském kostele. Námětem starého i nového oltářního obrazu byl výjev ze života sv. Havla. Nový oltářní nástavec byl zakoupen v Dětmovicích ve Slezsku. KRŠKA, I., Z minulosti Podhoří, III. část, s. 13. Srov. PÚ Brno, SA.

[10] Tabernákl se shoduje s popisem z roku 1901. Srov. SOKA Přerov, ŘKFÚ Podhoří, i. č. 11.

Plastika na evangelní straně vítězného oblouku, 18. 4. 1998

Plastika na epištolní straně vítězného oblouku, 18. 4. 1998

Boční oltář zasvěcený Panně Marii Lurdské byl zhotoven roku 1884 a umístěn v boční kapli kostela sv. Havla při severní zdi presbytáře [1]. V kapli se až do konce 19. století nacházela i zpovědnice, která byla na počátku 20. století přemístěna do západní části lodi kostela pod kruchtu. První uzavřená zpovědnice byla pořízena pro roce 1662, kdy generální vizitace zjistila nekanonický způsob provádění zpovědi na otevřeném místě. Další záznamy jsou až z roku 1932, kdy nechal místní duchovní správce zhotovit v Lipníku novou zpovědnicí a stará byla vyhozena [2].

Důležitou liturgickou funkci plnila v kostele křtitelnice. Původní kamenná nádoba se v Podhoří nacházela ještě ve druhé polovině 17. století, kdy již ve filiálním kostele nebylo povoleno křtít. Ještě v roce 1950 byla na farním dvoře kamenná křtitelnice, snad renesanční z druhé poloviny 16. století, která mohla být identická s kamennou nádobou uváděnou v popisu kostela z roku 1662 [3]. Teprve ve druhé polovině 19. století mělo smysl pořizovat do kostela v Podhoří novou

[1] Vzhledem k tomu, že oltář zasvěcený Panně Marii Lurdské určený pro farní kostel v Drahotuších zhotovil roku 1882 Ferdinand Pěčka z Místku, je velice pravděpodobné, že u něj byl objednan také oltář pro kostel v Podhoří. Ferdinand Pěčka je také autorem současné kazatelny a křtitelnice podhorského kostela a zhotovil i rámy pro obrazy zastavení křížové cesty drahotušského kostela. SOKA Přerov, ŘKFÚ Drahotuše, i. č. 135, k. č. 1. PÚ Brno, SA.

[2] ZAOPO, ACO, B 12, k. č. 670. SOKA Přerov, ŘKFÚ Podhoří, i. č. 11.

[3] Pískovcová deska s reliéfem kříže, která byla původně součástí křtitelnice, byla zazděna do hřbitovní zdi. ZAOPO, ACO, B 12, k. č. 670. Srov. PÚ Brno, SA.

křtitelnici, neboť kostel měl vlastního duchovního správce. V roce 1882 proto zhotovil Ferdinand Pěčka z Místku přízední křtitelnici, nad níž byl umístěn reliéf Kristova křtu. Tato křtitelnice, kterou lze spatřit v kostele dodnes, je protějškovým útvarem kazatelny od téhož autora.

Kdy vznikla původní dřevěná kazatelna podhorského kostela není známo. V roce 1748 byla renovována nákladem 8 zl. 42 kr. z kostelního jmění. Vcházelo se na ni dveřmi, nikoliv po schůdkách, jako je tomu dnes. V roce 1880 byla u Ferdinanda Pěčky v Místku objednána nová, dřevěná, přízední kazatelna [1].

Na zděné hudební tribuně nad vchodem do lodí se již ve druhé polovině 18. století nacházel varhanní pozitiv. První varhany byly pořízeny v roce 1883 u firmy bratří Riegrů v Krnově [2]. V roce 1900 byly poškozeny zřícením stropu kostela do té míry, že bylo nutné objednat u Jana Čapka nové. Náklady byly hrazeny z dobrovolných příspěvků a darů, částkou 40 K přispěla arcibiskupská konzistoř a bylo nutno žádat také o povolení použít 200 K z kostelního jmění. Kolaudaci varhan provedl dómský kapelník Josef Nešvara 10. června 1901 [3].

Na věži kostela sv. Havla v Podhoří byly roku 1662 zavěšeny tři zvony. V roce 1717 byl pro podhorský kostel ulit v Olomouci u Jiřího Františka Reimera nový zvon, patrně jako náhrada za ztracený, nebo puklý zvon [4]. V roce 1925 byl pořízen nový zvon Panna Marie za puklý zvon sv. Vavřince u firmy Richarda Herolda v Chomutově [5]. Po obou světových válkách zůstal v Podhoří pouze jeden zvon ulitý v roce 1717 [6]. V osmdesátých letech 20. století byl na kostelní věž slavnostně zavěšen nový zvon z dílny L. Dytrychové z Brodku u Přerova.

Obrazy se zastaveními křížové cesty byly zakoupeny pro podhorský kostel roku 1888 [7]. V roce 1907 nechal místní kaplan-expozita zhotovit nové kostelní lavice. Staré byly v tak špatném stavu, že se při bohoslužbách jedna rozpadla [8].

Filiální kostel nebyl tak bohatě vybaven liturgickými předměty jako farní. To se týkalo jak kalichů, monstrancí, ciborií, pixid a dalších věcí zhotovených z kovů, tak liturgických oděvů, knih a kostelního prádla. Zatímco v roce 1672 bylo v mobiliáři farního kostela sv. Vavřince v Drahotuších dvacet šest předmětů ze stříbra, mědi a cínu, vlastnil filiální kostel sv. Havla v Podhoří pouze jeden stříbrný kalich s paténou. Počet liturgického nářadí v průběhu let stoupal, ale značný rozdíl mezi farním a filiálním kostelem zůstal [9]. Například monstrance se objevuje v inventáři kostela sv. Havla v Podhoří až na počátku 19. století. Zatímco drahotušský kostel vlastnil pozlacenou stříbrnou monstranci již v první polovině 17. století, filiální kostel v Podhoří mohl zakoupit o téměř sto padesát let později jen pozlacenou měděnou monstranci [10].

Podle záznamů z počátku 20. století býval kostelík vždy jen prostě obílen. V roce 1909 chtěl zdejší kaplan-expozita nechat interiér vymalovat. Protože výmalba neměla předlohu, odkázal generální vikář duchovního správce na centrální komisi, která v roce 1911 výmalbu zamítla a do-

[1] SOKA Přerov, ŘKFÚ Drahotuše, i. č. 132, k. č. 1. Srov. SOKA Přerov, ŘKFÚ Drahotuše, i. č. 60. Srov. ZAOPO, ACO, kniha č. 197. PÚ Brno, SA. Srov. SOKA Přerov, ŘKFÚ Podhoří, i. č. 11.

[2] Ještě Wolny uvádí v Podhoří pouze varhanní pozitiv, stejně jako popis kostela z roku 1877. Wolny, Gregor. *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften, Olmützer Erzdiöcese, V. Band.* Brno 1863, s. 143. SOKA Přerov, ŘKFÚ Podhoří, i. č. 11. SOKA Přerov, ŘKFÚ Drahotuše, i. č. 135, k. č. 1. SOKA Přerov, ŘKFÚ Drahotuše, i. č. 132, k. č. 1.

[3] ZAOPO, ACO, G 3, k. č. 4841.

[4] V děkanských matrikách z roku 1672 a 1764 se uvádějí v Podhoří vždy tři zvony. ZAOPO, ACO, kniha č. 195 a 197. Srov. Mláčák, Leoš – Šrámek, Pavel. *Významné památky zvonařství v okrese Přerov.* Zpravodaj genealogů a heraldiků, č. 18, Ostrava 1984, s. 35–37.

[5] SOKA Přerov, ŘKFÚ Podhoří, i. č. 46, k. č. 2.

[6] PÚ Brno, SA.

[7] SOKA Přerov, ŘKFÚ Podhoří, i. č. 11.

[8] ZAOPO, ACO, G 3, k. č. 4841.

[9] ZAOPO, ACO, kniha č. 195. Srov. ZAOPO, ACO, kniha č. 198.

[10] ZAOPO, ACO, k. č. 8291.

- 31** poručila kostel jednoduše vybělil [1]. Před touto úpravou byly stěny kostela důkladně oškrabány. Drobnější opravy kostela byly provedeny také v 60.–70. letech 20. století (nová krytina, fasáda, hromosvod, natření věží, elektroinstalace, výmalba, oprava varhan) [2].

CHRONOLOGICKÝ PŘEHLED ZMIŇOVANÝCH UDÁLOSTÍ:

- 1371 – první písemná zmínka o církevní správě na panství Drahotuše
1446 – první písemná zmínka o kostele v Podhoří
16. století – kostel spravoval farář z Drahotuš
1589–1591, 1602 – uvádí se samostatný bratrský sbor v Podhoří
1617 – Podhoří, Jezernice, Uhřínov a Středolesí si obstaraly vlastního kněze
od 1623 – kostel v Podhoří se stal filiálním kostelem drahotušské fary
počátek 18. století (po 1662 a před 1717) – vystavěna zděná věž a sakristie
1717 – ulit nový zvon
1784–1787 – přiřazení Podhoří k Jezernické lokální kuracii
1787–1788 – existence samostatné lokální kuracie v Podhoří
1826 – neúspěšný pokus o připojení Podhoří k Jezernické lokálii
1846–1847 – zamítnutí žádosti o vlastní lokálii v Podhoří
1849 – zřízení expozitury drahotušské fary v Podhoří (kooperátor-expozita dosazen 1850)
1869 – nová krytina střechy
1873 – výstavba nové sakristie na jižní straně
70.–80. léta 19. století – nové vybavení kostela: 1876 hlavní oltář a dlažba, 1880 kazatelna, 1882 křtitelnice, 1883 varhany, 1884 boční oltář Panny Marie Lurdské do bývalé sakristie, 1888 křížová cesta
1900 – zřízení části stropu a poškození varhan, kolaudace nových 1901
1904 – nový obraz pro hlavní oltář
1907 – nové kostelní lavice
1920 – restaurování oltáře
1925 – nový zvon Panna Marie
1932 – nová zpovědnice
1946 – zrušení expozitury drahotušské fary a místa pomocného kněze

Fotografie: Helena Kovářová

Barevné fotografie jsou otištěny v příloze, strana a

[1] ZAOpO, ACO, G 3, k. č. 4841. SOKA Přerov, ŘKFÚ Podhoří, i. č. 36, k. č. 1.

[2] Zatloukal, Alois. Děkanát Hranice na Moravě : Péče o svatyně v Moravské bráně. Rozhledy Severomoravského krajského výboru Sdružení katolických duchovních Pacem in terris v Ostravě, 1977, č. 2, s. 38.

VÁCLAV BEDNÁŘ vaclavbednar38@seznam.cz

C.K. VOJENSKÉ INTERNÁTNÍ ŠKOLY V HRANICÍCH 1856–1918

1. července 1856 napochodovali z hranického nádraží do majestátní, novotou zářící budovy Vyššího vojenského výchovného ústavu v kasárnách, dnes pojmenovaných po generálovi Zahálkovi, první chovanci. Jedenácti až patnáctiletí „vojáci,“ kteří se v parném létě roku 1856 v Hranicích objevili, byli nazýváni zöglingové.

Zahájili téměř stoletou tradici hranických vojenských internátních vzdělávacích a výchovných ústavů. Tradici, kterou rozdělila na dvě části válka v letech 1914–1918.

Po rozpadu rakousko-uherské monarchie byly zrušeny dosavadní habsburské vojenské internátní školy. Jejich zöglingové v soukromí mluvili většinou jazyků střední, jižní i východní Evropy. Nahradila je Československá vojenská akademie. Jediná škola nově vzniklé československé armády, vychovávající poručíky. Chovancům této školy se říkalo akademici a pro velkou většinu z nich byla v meziválečném období let 1920–1939 mateřským jazykem čeština.

Historie Československé vojenské akademie v Hranicích je v současné době již poměrně dobře známa. Daleko méně jsou nejen v Hranicích, ale v celé České republice prozkoumány dějiny zdejších habsburských vojenských ústavů. Důvodem není větší časový odstup ani malá významnost těchto škol. Teprve po roce 1989 nastala příznivější atmosféra k nezaujatému bádání o vývoji rakouských a po roce 1867 rakousko-uherských vojenských škol. Habsburskou etapu českých národních dějin neposuzovala příliš objektivně ani oficiální historická věda První republiky. Z rozdílných příčin se negativně k habsburské monarchii stavěli nacisté i komunisté. V Hranicích se o historii bývalých místních c.k. vojenských internátních škol začalo psát až v prvních letech 21. století [1].

K 50. výročí příchodu prvních zöglingů do Hranic vydal roku 1906 pplk. Gotthold Krebs, učitel němčiny na hranické Vyšší reálné škole, ve Vídni a Lipsku obsáhlou knihu nazvanou *Die k. und k. Militär- Oberrealschule zu Mährisch-Weisskirchen* [2].

Autor zasvěceně informuje o změnách koncepce habsburského vojenského školství, ke kterému docházelo během půlstoletí existence hranických vojenských škol. Vojenské školy se v Hranicích měnily až do poloviny 70. let 19. století. V roce 1875 se do východní budovy vojenských

[1] V roce 2005 vyšla v hranickém nakladatelství DOST brožura: Hranice – c.k. rakousko-uherské vojenské ústavy, v roce 2010 ve stejném nakladatelství publikace OREL – LEV – SVASTIKA – HVĚZDA. Léta 1856–1918 zpracovala Mgr. Alena Jirásková, vedoucí badatelny VÚA Praha. Řada informačních článků vyšla postupně v novinách Hranický týden, mnohé jsou dostupné na vynikajícím serveru VA Hranice, vedeném pplk.v.v. Ing. Petrem Cimalou: <http://vojenskaakademie-hranice.ic.cz/akademie.html>. Z doby První republiky by nebylo spravedlivé nepřipomenout článku R. Jansy Hranice – vojenské Athény, otištěný v Almanachu a katalogu Krajiněské výstavy Pobečví v Hranicích (1927).

[2] Dále jen Krebs. Kniha je v knihovnách České republiky dostupná v jediném exempláři, v nejbližší době bude umístěna na web Hranická historická knihovna – <http://historie.hranet.cz>.

33 ústavů nastěhovala Vyšší vojenská reálná škola. O tři roky později se do západní budovy přistěhovala Jízdní kadetní škola. Obě zmíněné střední vojenské školy zůstaly v přidělených objektech až do válečného roku 1914, Vrátily se v listopadu 1915 a setrvaly zde až do konce monarchie.

V úvodu své knihy roku 1906 pplk. Krebs nazval c.k. hranické vzdělávací a výchovné ústavy „opravdovou líhni c.k. generálního štábu“. Vycházel z faktu, že za padesát let absolvovalo hranické vojenské školy několik tisíc mladých mužů. Stali se důstojníky a mnozí z nich dosáhli na významné posty ve vojenské hierarchii. Někteří byli povýšeni i do generálských hodností.

V následujícím přehledu jsou zpracovány základní informace o vojsko výchovných institucích umístěných v Hranicích v letech 1856–1918 [1].

1. VYŠŠÍ VOJENSKÝ VZDĚLÁVACÍ A VÝCHOVNÝ ÚSTAV [2]

1. 7. 1856–1. 9. 1858

Čtyřletá internátní škola pro chlapce ve věku 11–15 let, nahrazující civilní hlavní (později měšťanskou) školu. Cílem byla kromě základního vzdělání i příprava chovanců pro školní oddíly nebo školní eskadrony, vychovávající poddůstojníky všech druhů zbraní habsburské armády. Většinu chovanců tvořili chovanci rovněž čtyřletých nižších vojenských internátních vzdělávacích a výchovných ústavů

• **Maximilán Langhoff** – první velitel hranických rakouských vojenských internátních vzdělávacích a výchovných ústavů. Příslušník pěšího pluku ruského velkoknížete Konstantina č. 18. Funkci vykonával v hodnosti kapitána pěchoty [3].

2. JÍZDNÍ ŠKOLNÍ ESKADRONA [4]

20. 10. 1856–20. 8. 1858

Dvouletá odborná škola pro jízdní poddůstojníky habsburské armády. Nastupovali do ní většinou absolventi vyššího vojenského vzdělávacího a výchovného ústavu ve věku 15 let. Od roku 1853, kdy byla unifikována doba studia ve všech typech školních setnin a eskadron na dva roky, mohli výteční chovanci po skončení 2. ročníku bez vyrovnávacích zkoušek pokračovat ve studiu na vojenských akademiích a dosáhnout důstojnickou hodnost [5].

• **Anton Baczynski** – příslušník hulánského pluku hraběte Civalarta č. 1. Funkci velitele jízdní školní eskadrony vykonával v hodnosti kapitána jízdy [6].

3. DĚLOSTŘELECKÁ AKADEMIE (DA) a VYŠŠÍ DĚLOSTŘELECKÝ KURZ (VDK) [7]

1. 9. 1858–30. 9. 1869

Čtyřletá odborná vojenská škola. Její úspěšní absolventi byli vyřazováni v hodnosti podporučíků dělostřelectva 2. třídy. Ti, kteří v některém z vyučovaných předmětů nevyhověli, absolvovali s hodností kadeta dělostřelectva [8]. Vyšší dělostřelecký kurz byl dvouletým nadstavbovým školením nižších důstojníků dělostřelectva, absolventů Dělostřelecké akademie. Kurz podléhal veliteli DA a vyučující byli kmenovými příslušníky DA [9].

[1] Při dlouholeté současné existenci Vyšší vojenské reálky a Jízdní kadetní školy byl velitelem vojenských vzdělávacích a výchovných ústavů vždy velitel Vyšší vojenské reálky, který převyšoval velitele jízdní kadetní školy hodností a předchozí vojenskou funkci.

[2] Krebs, s. 4–9.

[3] Militär-Schematismus des Österreichischen Kaiserthumes (dále jen MS), 1856, s. 720.

[4] Krebs, s. 4–9.

[5] Přehled návazností jednotlivých typů habsburských vojenských škol obsahuje kniha B. Poten: Geschichte des Militär-erziehungs- und Bildungswesens in den Österreich-Ungern. Berlin 1893.

[6] MS 1856, s. 726.

[7] Friedrich Gatti: Geschichte der K. und K. Technischen Militär-Akademie, Zweiter Teil 1786–1869, Wien 1905, s. 550–784 (dále jen Gatti).

[8] Krebs, s. 17.

[9] MS 1862, s. 660.

• **Josef Fabisch** (1807–16. 12. 1872)[1] – 2. velitel hranických rakouských vojenských internátních vzdělávacích a výchovných ústavů, velitel DA a VDK od září 1858 do 26. 1. 1860. Funkci vykonával v hodnosti plukovníka dělostřelectva. Člen vídeňské Geografické společnosti, čestný člen Německého muzea v Norimberku a Radeckého spolku. Narozen ve Vídni jako syn důstojníka dělostřelectva. Jako mladý chlapec vstoupil do vídeňského bombardérského sboru [2], 1827 kadet, 1832 podporučík. 1834–1844 učil ve škole bombardérského sboru matematiku, mechaniku a opevňovací práce v terénu. Později vyučoval stejné předměty ve škole pro šlechtice Lombardie a Benátska a sepsal pro školu i potřebné učebnice. V roce 1848 velel hmoždířové baterii ve Vídni. V bitvě u vídeňského Schwechatu mezi císařským vojskem a uherskými povstalci 30. 10. 1848 velel dělostřeleckých rezervním jednotkám. Od září 1849 byl jako člen předsednictva Generálního ředitelství dělostřelectva pověřen modernizací zbraňových systémů a munice dělostřelectva. 20. 9. 1857 se v hodnosti podplukovníka stal ředitelem Dělostřelecké akademie v Olomouci, se kterou se o rok později, již jako plukovník, přestěhoval do Hranic. 4. 4. 1860 byl povýšen na generálmajora a přearozán na vídeňské Ministerstvo války. V roce 1864 byl ustanoven do funkce ředitele zemského velitelství dělostřelectva v Praze. V roce 1865 byl penzionován. Zemřel 16. 12. 1872 v Grazu [3].

• **August Friedrich rytíř von Schmidt** (27. 10. 1801–18. 4. 1868) [4] – 3. velitel hranických rakouských vojenských internátních vzdělávacích a výchovných ústavů. Velitel DA a VDK od 4. 2. 1860 do října 1866. Funkci vykonával v hodnosti generálmajora. Příslušník Raketového pluku, od roku 1864 9. polního dělostřeleckého pluku. V roce 1865 se stal majitelem Dělostřeleckého pluku č. 9. Rytíř Leopoldova řádu, nositel vojenského věrnostního kříže. Narodil se v Darmstadtu v Hesensku. Jako mladý chlapec nastoupil do školy bombardovacího svazu, 1823 poručík 3. děl. pluku. Prohluboval si odborné vzdělání v dělostřeleckých kurzech pro důstojníky. 1831 byl nadporučíkem, 1841 kapitánem, 1848 majorem, 1850 podplukovníkem. 1857–1860 vědecká práce v Dělostřeleckém výboru, rozpracoval systém paleb dělostřeleckých baterií v bojové činnosti. Generálporučíkem jmenován 1. 11. 1866 při odchodu do penze [5].

• **Karl Hofmann rytíř von Donnersberg** (26. 10. 1815–5. 1. 1885) [6] – 4. velitel hranických rakousko-uherských vojenských vzdělávacích a výchovných ústavů. Velitel DA a VDK od 1. 11. 1866 do září 1869. Funkci nastoupil v hodnosti plukovníka dělostřelectva, v Hranicích byl 1868 povýšen na generálmajora. Byl synem pražského generála Fridricha Hofmanna z Donnersbergu (1769–1848). V rodičovském domě získal láskyplnou a pečlivou výchovu. Byl výtečně jazykově vybaven a navíc byl znamenitým klavíristou, velice oblíbeným v pražské kulturní společnosti. V roce 1830 byl přijat k 1. dělostřeleckému pluku a vzděláván v bombardérském sboru. 1832 kadet, 1836 podporučík u 2. dělostřeleckého pluku. Potom byl několik let učitelem geografie ve škole bombardérského sboru. 1844 se stal nadporučíkem, v této hodnosti v letech 1848–1849 bojoval proti povstalcům v severní Itálii. Za statečnost byl vyznamenán vojenským věrnostním křížem. V roce 1849 byl povýšen na kapitána. Od roku 1854 působil v Dělostřelecké akademii jako učitel francouzštiny a geografie, 1856 major, 1859 podplukovník, 1861 plukovník, velitel dělostřelectva spolkové pevnosti Mainz, 1866 velitel Dělostřelecké akademie, 1869 velitel nově zřízené Technické vojenské akademie ve Vídni, 1868 generálmajor, 1874 generálporučík, 1. 5. 1875 penzionován.

[1] MS 1859, s. 495.

[2] Bombardier-Corps – od roku 1786 jednotky polního dělostřelectva určené k obléhání pevností a obsluze houfnic.

[3] Gatti, s. 561 a 680.

[4] MS 1860–1861, s. 664, MS 1862, s. 672, MS 1863, s. 671, MS 1865, s. 656, MS 1866, s. 655.

[5] Gatti, s. 564.

[6] MS 1867, s. 688, MS 1868, s. 718.

35 4. VOJENSKÁ TECHNICKÁ ŠKOLA

1. 10. 1869–30. 9. 1875

Založena sloučením dosavadních Dělostřeleckých školních setnin v Olomouci, Krakově, Praze a Liebenau (dnes součást rakouského města Graz). Byla to tříletá škola vychovávající poddůstojníky dělostřelectva. Předpokládaný počet chovanců 480 [1].

• **Anton Polansky** (1811–1902) [2] – 5. velitel hranických rakousko-uherských vojenských vzdělávacích a výchovných ústavů po celou dobu působnosti vojenské technické školy v letech 1869–1875. Narodil se v Litoměřicích, studoval filozofii. V roce 1831 narukoval k dělostřeleckému pluku č. 3, absolvoval plukovní školu v Olomouci a stal se pyrotechnickým poddůstojníkem v bombardovacím sboru. Zde také absolvoval kurz vyšší matematiky. Poddůstojníkem byl 17 let. Teprve koncem 1848 byl povýšen na podporučíka 3. dělostřeleckého pluku a zúčastnil se zimního válečného tažení proti povstalcům v Sedmíhradsku. V roce 1856 byl ustanoven učitelem v dělostřelecké školní kompanii v Praze. V roce 1866 se zúčastnil v 8. dělostřeleckém pluku úspěšného válečného vystoupení habsburské armády na italském bojišti a 17. 10. 1866 byl povýšen na majora. Roku 1867 byl jmenován velitelem 6. pevnostní dělostřelecké baterie v Krakově. Velitelem hranické rakousko-uherské vojenské technické školy byl ustanoven 28. 7. 1869 v hodnosti majora. V Hranicích byl 1. 5. 1871 povýšen na podplukovníka a 1. 5. 1875 na plukovníka. Při reorganizaci hranických rakousko-uherských vojenských vzdělávacích a výchovných ústavů a vytvoření Vyšší vojenské reálky byl 26. 9. 1875 plk. Anton Polanský personálním rozkazem císaře č. 37 odeslán do výslužby a současně vyznamenán Řádem Železné koruny III. třídy. Jako velitel vojenské technické školy prokázal vynikající odborné, organizační i lidské vlastnosti. Dožil se 91 let, zemřel v Brně, před smrtí odkázal tamnímu Zemskému muzeu svou celoživotní sbírku motýlů.

5. VYŠŠÍ VOJENSKÁ REÁLKA

1. 9. 1875–5. 11. 1918

Tříletá střední internátní škola, doplňující všeobecné vzdělání chovanců podle osnov civilních reálných gymnázií odbornými vojenskými disciplinami a předměty, které napomáhaly utvářet společenský status budoucího důstojníka rakousko-uherské armády [3]. Úkolem vyšší vojenské reálky bylo připravit absolventy na studium vojenských akademií, kde úspěšní frekventanti získali hodnost poručíka. Chovanci do školy obvykle nastupovali po zdárném zakončení čtvrtého ročníku civilních nebo vojenských reálných gymnázií. V hranické vojenské škole studovali mladí chlapci od 14–16 do 17–19 let. Počet chovanců [4]: 1885–1889: 450, 1890: 461, 1891: 462, 1892: 467, 1893: 472, 1894: 438, 1895: 412

• **Friedrich sv. pán von Zezschwitz** (13. 5. 1819–8. 6. 1891) – 6. velitel hranických rakousko-uherských vojenských vzdělávacích a výchovných ústavů od 1. 9. 1875 do srpna 1879. Velitel vyšší vojenské reálky. Nastoupil do funkce jako major pěchoty, příslušník pěšího pluku č. 9, v Hranicích povýšen: 1876 podplukovník generálního štábu, 1878 plukovník generálního štábu. 1. 5. 1884 při penzionování jmenován generálmajorem.

[1] Krebs, s. 40.

[2] Gatti, s. 221–222.

[3] S výukou na civilních reálných gymnáziích se shodovaly všeobecně-vzdělávací předměty: náboženství (převážná většina chovanců byla náboženství římsko-katolického, ale vyučovala se i protestantská náboženství), matematika, rýsování, deskriptivní geometrie, fyzika, zeměpis, dějepis, chemie, přírodopis, kreslení, tělocvik. Z jazyků byla povinná němčina a francouzština a jeden z jazyků monarchie (český, maďarský nebo polský). V druhé části vysvědčení byly hodnoceny odborné předměty: vojenské řády a předpisy, taktická, pořadová, dělostřelecká, ženijní a střelecká příprava, situační kreslení a šerm. Vysvědčení obsahovala také hodnocení z kaligrafie, stenografie, zpěvu a hry na hudební nástroje, tance a znalostí plavání a bruslení.

[4] Pokud je uváděn počet chovanců, byl v daném roce uveřejněn ve Vojenském schematismu. Většina schematismů však počet chovanců (zöglíngů) neuvádí.

Fotografie z alba Vyšší vojenské reálky, 1882

- **Franz Hartmann** (18. 8. 1833–28. 3. 1902) – 7. velitel hranických rakouskouherských vojenských výchovných a vzdělávacích ústavů od září 1879 do května 1885. V této době zastával funkci velitele Vyšší vojenské reálky, nastoupil do ní v hodnosti podplukovníka, 1. 5. 1883 v Hranicích povýšen na plukovníka, 1. 11. 1889 generálmajor, 1. 5. 1894 generálporučík, 1. 5. 1894 penzionován.
- **Ladislav Müller von Königsbrück** (4. 1. 1837–28. 4. 1903) – 8. velitel hranických vojenských výchovných a vzdělávacích ústavů a velitel Vyšší vojenské reálky od května 1885 do srpna 1895. Funkci nastoupil v hodnosti majora, příslušníka Pionýrského pluku č. 5, 1. 5. 1895 byl v Hranicích povýšen na podplukovníka, 1. 5. 1890 plukovníka a 1. 5. 1895 při odchodu do penze na generálmajora.
- **Viktor Planner šlechtic von Wildinghof** (26. 7. 1838–24. 4. 1921) – 9. velitel hranických vojenských vzdělávacích a výchovných ústavů v Hranicích a velitel Vyšší vojenské reálky od září 1895 do srpna 1897. Funkci vykonával v hodnosti plukovníka pěchoty, 1. 9. 1897 při odchodu do penze generálmajor.
- **Arthur sv. pán von Königsbrunn** (26. 8. 1839–3. 1. 1917) – 10. velitel hranických vojenských výchovných a vzdělávacích ústavů a vyšší vojenské reálky od září 1898 do února 1901. Funkci nastoupil v hodnosti generálmajora, 1. 5. 1895 penzionován, 1. 5. 1899 v Hranicích povýšen na generálporučíka.
- **Franz Pollak von Emhoffen** (28. 7. 1841–?) – 11. velitel hranických rakousko-uherských vojenských vzdělávacích a výchovných ústavů a velitel Vyšší vojenské reálky od 1. 4. 1901 do dubna 1906. Funkci vykonával v hodnosti plukovníka, 1. 5. 1906 generálmajor, 1. 11. 1906 penzionován.
- **Wilhelm Merbeller** (17. 5. 1857–15. 4. 1923) – 12. velitel hranických rakousko-uherských výchovných a vzdělávacích ústavů a velitel Vyšší vojenské reálky v období květen 1906 až duben 1910. Funkci zastával v hodnosti plukovníka, 1. 5. 1910 generálmajor, 1. 10. 1910 penzionován.
- **Gustav Thiermer** – 13. velitel hranických rakousko-uherských vojenských a vzdělávacích ústavů a velitel Vyšší vojenské reálky v letech 1910–1913, v té době byl podplukovníkem.

Důstojnický dům, fotografie z alba Vyšší vojenské reálky, 1882

- **Franz Latzer** – 14. velitel hranických rakousko-uherských vojenských a vzdělávacích ústavů a velitel Vyšší vojenské reálky od 8. 12. 1912 do roku 1914 (zřejmě). Funkci vykonával v hodnosti plukovníka. Příslušník pěšího pluku arcivévody Karla č. 3. Jako velitel ústavů je uváděn ve schematismu naposledy pro rok 1914 (svazek vyšel v únoru 1914), *pro období mezi březnem 1914 a rokem 1918 se velitele hranických ústavů prozatím nepodařilo zjistit.*
- **Karl Rottenberger** – poslední velitel hranických rakousko-uherských vojenských a vzdělávacích ústavů a velitel Vyšší vojenské reálky v roce 1918 až do její likvidace dne 5. 11. 1918. Datum převzetí funkce nebylo zjištěno. Velitelem byl v hodnosti plukovníka.

6. JÍZDNÍ KADETNÍ ŠKOLA

1. 10. 1878–5. 11. 1918

Vznikla sloučením jízdních kadetních škol ve Vídni, Praze, Pešti a Lvově na přelomu září a října 1878. Do vojenských kadetních škol byli přijímáni zájemci starší patnácti let, kteří absolvovali nejméně čtyři roky gymnázia a zájemci o studium na vyšší vojenské reálce, kteří splňovali podmínky, předepsané pro studium ve vyšší vojenské reálce, ale do této školy nebyli přijati pro omezený počet míst. Podobně jako Vyšší vojenská reálka byla i Jízdní kadetní škola v Hranicích elitním ústavem. Ačkoliv pěších kadetních škol bylo v rakousko-uherském soustátí celkem 10, hranická jízdní kadetní škola byla až do roku 1909 jediná. Vzdělání v kadetních školách bylo čtyřleté a sloučovalo výuku klasického gymnázia a odborné školy pro přípravu nižších důstojníků [1]. Po ukončení studia byli nejúspěšnější absolventi podle studijního pořadí jmenováni přímo po-

[1] Výuka v jízdní kadetní škole byla hlouběji orientována na praktické vojensko-odborné znalosti a návyky budoucího nižšího důstojníka jezdeckva. Vyučovala se hipologie, jízda na koni, taktika jezdeckva, vozatajstvo, ženijní příprava, nauka o terénu, opevňování, vojenská administrativa, zásady obchodní činnosti jednotek, vojenská organizace, vojenské řády, topografie, zdravotvěda a další odborné disciplíny. Všeobecně vzdělávací předměty podle učebních osnov osmiletého klasického gymnázia byly funkčně upraveny zvláště u výuky jazyků. Namísto latinského a řeckého jazyka se shodně s vyšší vojenskou reálkou povinně vyučovaly němčina a francouzština a jeden z vybraných národních jazyků monarchie.

ručíky, ostatní praporčíky a kadety – čekateli na důstojnickou hodnost. Vyhnuli se tím studiu na vojenských akademiích [1]. Počet chovanců: 1881: 180, 1885–1886: 160, 1887–1889: 170, 1890: 190, 1891: 185, 1892: 178, 1893: 131, 1894: 130, 1895: 107

• **Anton Gyömörey von Györmöre und Teölvár** (19. 7. 1837–10. 4. 1895) – 1. velitel jízdní kadetní školy v letech 1878–1881. Příslušník husarského pluku č. 4. Funkci vykonával v hodnosti podplukovníka, 1. 11. 1886 generálmajor, 1. 11. 1891 generálporučík, 1. 1. 1894 penzionován.

• **Alois hrabě von Paar** (19. 1. 1840–5. 2. 1909) – v letech 1881–1885 2. velitel jízdní kadetní školy, v hodnosti podplukovníka. Příslušník hulánského pluku č. 2, c.k. císařský komoří. Byl synem Karla 4. knížete von Paar (1806–1881) a Idy Marie Leopoldiny princezny z Liechtensteinu (1811–1884), 1. 5. 1891 generálmajor, 1. 5. 1895 generálporučík, 1. 5. 1903 generál jezdectva. Majitel haličského hulánského pluku č. 13 ve Zloczówě.

• **Franz Bayer von Bayersburg** – 3. velitel jízdní kadetní školy (1885–1892). Nastoupil funkci v hodnosti kapitána dragounského pluku č. 11, 9. 11. 1887 v Hranicích povýšen na majora a 1890 na podplukovníka.

• **Eduard svob. pán von Tomaschek** – 4. velitel Jízdní kadetní školy (1893–1894). Funkci vykonával v hodnosti majora.

• **Viktor hrabě von Schaffgotsch** (1850–1919) – 5. velitel jízdní kadetní školy v letech 1895–1896. Příslušník hulánského pluku č. 1. Funkci vykonával v hodnosti plukovníka.

• **Leopold svob. pán von Hauer** (26. 1. 1854–3. 5. 1933) – 6. velitel jízdní kadetní školy v letech 1896–1899. Funkci nastoupil 27. 8. 1896 v hodnosti majora. V Hranicích povýšen v roce 1898 na podplukovníka, 1. 11. 1906 generálmajor, 1. 11. 1910 generálporučík, 14. 2. 1915 generál jezdectva. Význačný rakousko-uherský vojevůdce 1. světové války, po rozpadu habsburské monarchie občan Maďarska.

• **Heinrich svobodný pán von Gablenz-Eskeles** (29. 9. 1857–26. 11. 1926) – 7. velitel Jízdní kadetní školy v letech 1900–1905. Funkci převzal v hodnosti kapitána. V Hranicích povýšen 1902 na majora a 1905 na podplukovníka. 1. 5. 1914 generálmajor, 1. 3. 1915 penzionován.

• **Anton Burka** – 8. velitel Jízdní kadetní školy v letech 1906–1910. Funkci velitele kadetní školy nastoupil v hodnosti majora, v Hranicích povýšen 1909 na podplukovníka.

• **Mario Franz** – 9. velitel Jízdní kadetní školy v letech 1911–1914. Funkci nastoupil v hodnosti majora dragounského pluku č. 14. V Hranicích byl 1913 povýšen na podplukovníka, 1915 je již uváděn jako plukovník dragounského pluku č. 9. Funkci velitele pluku nastoupil 1. 9. 1915 a v rakouském vojenském schematismu je uváděn jako Mario Franz von Velikipriloh.

• **Klemens Hüffel** – příslušník hulánského pluku č. 11. Jako velitel jízdní kadetky je uváděn v hodnosti podplukovníka v prvé polovině roku 1917. Přesnější data nezjištěna.

• **Ernst von Henneberg** – příslušník hulánského pluku č. 16. Funkci velitele jízdní kadetky v hodnosti plukovníka pravděpodobně nastoupil v srpnu 1917 a vykonával zřejmě až do 5. 11. 1918. Přesnější data nezjištěna.

[1] Podrobněji Alena Jirásková: Vojenské školy 1853–1919, in: OREL – LEV – SVAŠTIKA – HVĚZDA – Historie bývalých vojenských škol v Hranicích 1853–2010, nakladatelství DOST, Hranice 2010, s. 25.

EDMUND GLAISE VON HORSTENAU

VZPOMÍNKY NA HRANICKOU VOJENSKOU VYŠŠÍ REÁLKU NA KONCI 19. STOLETÍ

Edmund Glaise von Horstenau (1882–1946) se narodil v důstojnické rodině [1], která bydlela v Maxglanu u Salzburgu. Vystudoval vojenskou nižší reálnou školu v St. Pölten, vyšší reálku v Hranicích a poté absolvoval Tereziánskou vojenskou akademii (Theresianische Militärakademie) ve Vídeňském Novém Městě. Vstoupil do armády, ale jeho hlavním zájmem byla vojenská historie. Za první světové války byl důstojníkem generálního štábu a mj. zmocněncem při vyjednávání brest-litevského míru. V letech 1919–1921 vystudoval filozofickou fakultu vídeňské univerzity a v roce 1934 se tam stal soukromým docentem novějších vojenských dějin. V letech 1925–1938 byl ředitelem vídeňského Vojenského archivu (Kriegsarchiv), 1936–1938 ministrem vnitra v kabinetu Kurta Schuschnigga, 1938 krátce místopředsedou rakouské vlády v kabinetu Arthura Seyss-Inquarta, poté ve službách nacistického režimu, v letech 1941–1944 zplnomocněný německý generál v Chorvatsku, z funkce odvolán již ve funkci generála pěchoty. Po porážce nacistického režimu internován v zajateckém táboře pro důstojníky v obci Langwasser u Norimberka. Při Norimberském procesu vystupoval jako svědek, ale v obavách před vydáním do Jugoslávie spáchal sebevraždu. Je autorem řady dějepisných prací, především o první světové válce, zejm. Die Katastrophe. Die Zertrümmerung Österreich-Ungarns und das Werden der Nachfolgestaaten (1929), Franz Josephs Weggefährte. Das Leben des Generalstabschefs Grafen Beck (1930) a sedmivazkové Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918 (1929–1938). Slovníky jej řadí k proudu „velkoněmeckého“ dějepisectví [2]. Za svého pobytu v Chorvatsku začal psát obsáhlé paměti, které v 80. letech 20. století vyšly v edici Petera Brouceka pod názvem Ein General im Zwielicht (česky nejspíš přeložitelné jako Generál za soumraku) v nakladatelství Böhlau [3].

Pro hranické publikum je zajímavých především několik stránek vzpomínek na studium na hranické vojenské vyšší reálce, které si zde dovoluujeme přinést v českém překladu. Glaise-Horstenau zde začal studovat v roce 1897 a absolvoval v roce 1900. Prakticky se tak těsně minul s Robertem Musilem, který tentýž ústav studoval v letech 1894–1897. Glaise-Horstenau Musila ve svých vzpomínkách nejmenuje, o to zajímavější je pak srovnat jeho svědectví o hranické škole s tím, jak ji zachytil Musil v novele Zmatky chovance Törlesse (1906).

[1] Jeho předek Wilhelm Glaise byl povýšen do českého šlechtického stavu v roce 1806 jako hejtman moravsko-slezského pohraničního kordonu.

[2] Zpracováno podle hesel v biografických slovnících: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, Band 2, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1959, s. 1 a Neue Deutsche Biographie, Band 6, Berlin, Duncker & Humblot 1964, s. 423–424.

[3] Peter Broucek (ed.), Ein General im Zwielicht. Die Erinnerungen Edmund Glaises von Horstenau, Wien, Böhlau 1980 (Band 1, 565 stran), 1983 (Band 2, 710 stran), 1988 (Band 3, 597 stran). Nové vydání vyšlo v roce 2005.

Na podzim 1897 jsem postoupil z vojenské nižší reálné školy v St. Pölten na vyšší reálnou školu v Hranicích. Cesta ze Salzburgu se ubírala přes Vídeň několik set kilometrů severně až do blízkosti hranic s Pruským Slezskem. Pro matku, která mě doprovázela, to byla oběť nejen finanční, ale také fyzická. Chudinka velmi trpěla migrénou a sotva nasedla do železničního vagonu, zachvátila ji extrémně nepříjemná mořská nemoc, která pokračovala ještě další den po skončení cesty. Náš hubený měšec samozřejmě dovoloval jen třetí třídu osobního vozu.

Vojenská vyšší reálná škola Hranice, později česká vojenská akademie, byla vystavěna v padesátých letech 19. století za přispění bohatého arcivévody Albrechta. Sestávala ze čtyř objektů v typickém stylu, který tehdy dostaly rakouské vojenské školy a který ještě dnes na různých místech připomíná dávno zmizelou monarchii: v Košicích, Sarajevu a jinde. Jižní [1] budovu využívala v době mého pobytu jezdecká kadetní škola, jejíž chovanci – stejně staří jako my – budili pozornost svými pěknými husarskými uniformami se zlatým šněrováním. Z oněch čtyř budov stál náš internát [2] až vzadu – umístěn ve velkém parku. Průčelí tří hlavních budov bylo natočeno k malebnému údolí s řekou Bečvou. Na jihovýchodě [3] se v dálce tyčily trosky Helfštýna na vysokém kopci. Na promenádě před budovami hrával flašinetář každou neděli od brzkého rána až do pozdního večera Radeckého pochod.

Moji spolužáci přicházeli ze všech čtyř rakouských nižších vojenských škol. Když jsme s bušícím srdcem vstoupili do tohoto nového domova, natáhli se nám – novým *benjaminům* – do cesty desítky nohou žáků třetího ročníku a my je museli přeskakovat. Takováto atmosféra tu panovala. Žáci třetího ročníku – *hradní páni* (zřejmě podle hradu ve Vídeňském Novém Městě, kde sídlila Tereziánská vojenská akademie) – si na nás při každé příležitosti vybíjeli zlost. Bylo s námi zacházeno jako s méněcennými lidmi, používanými ke všem možným povoleným i nepovoleným aktivitám, trápením, kde to jen šlo. Můj přítel Kappus [4] a já jsme jednou byli dovlečeni do čítnárny vyšších ročníků, kde jsme si museli namazat housku kolomazí; jen lstí jsme unikli svému osudu. V parku byla tři metry vysoká dřevěná stavba zvaná *rozhledna benjaminů* (*Benjaminsturm*). Tady museli *benjamini*, když se *hradním pány* zachtělo, skákat dolů. Bylo příznačné, že si zde jeden *benjamin* přivodil vážné zranění nohy, a protože se zdráhal zajít včas k lékaři, způsobil to konec jeho vojenské kariéry. Neúprosný zákon kolegiality [5] zapovídal učinit udání proti chovanci jiného i vlastního ročníku. To bylo odsuzováno s krajní přísností. Učitelé bezpochyby věděli o teroru *hradních pány* vůči *benjaminům*. Ale přehlíželi to, neboť mnoho z toho kdysi zažili sami. Koneckonců, časem se z *benjaminů* stávali *hradní páni*, kteří si pak své utrpení mohli vynahradit na nových *benjaminech*. Má ctižádost mi podobné jednání nedovolovala. Stejně tak jsem odmítal tajné kouření dubových listů zabalených do všemožných papírů, i když tento sport byl již na nižší reálce výrazem mužnosti. V Hranicích bylo, pokud se dobře pamatuji, kouření v omezené míře dovoleno.

Škola měla okolo čtyř set žáků ve třech ročnících a v každém ročníku byly tři paralelní třídy. Velitelem školy byl za mého času elegantní a rytířský podmaršálek Arthur svobodný pán von Königsbrunn; který po mém odchodu zaplatil svou shovívavou trpělivost s žáky náhlým penzionováním, aniž by jeho hrud' ozdobilo nějaké jiné vyznamenání než jen obligátní vojenský záslužný kříž (Militärverdienstkreuz). Po velkém kolapsu v roce 1918 byl tento pán v letech sražen ve Vídni nákladním vozem. Milovali jsme Königsbrunna a byli na něj pyšní, zvláště když si o Božím Těle

[1] Spíše jihozápadní, blíž k Drahotuším.

[2] V originále *Schlafsaalgebäude*, tedy ložnice.

[3] Spíše na jihozápadě.

[4] Franz Xaver Kappus (1883–1966), později spisovatel, pro hranickou tematiku by mohla být z rozsáhlého díla zajímavá jeho kniha *Der Wunderleutnant. Satirisch-humoristische Kurzerzählungen aus dem k. u. k. Militärleben* (posmrtně 1971). Za zmínku stojí i jeho publikovaná korespondence s Rainerem Rilke, který v Hranicích také krátce studoval.

[5] V originále *Kameradschaft*, slovo *Kamerad* překládáme důsledně jako *kolega*, přesnější *soudruh* je dnes významově posunuto.

Edmund Glaise von Horstenau, kresba a fotografie z fondu Österreichische Nationalbibliothek (Bildarchiv Austria)

oblékl bílou generálskou slavnostní uniformu s mnoha zahraničními řády. Byli jsme také svědky hluboké oddanosti tohoto muže císařskému domu, když 11. září 1898 oznamoval nastoupené jednotce zavraždění císařovny Alžběty se stěží potlačovaným žalem. Takoví byli tito staří důstojníci: každý z nich cítil, že jeho osud je přímo spjat s císařem.

Ve stejné míře, v níž byl Königsbrunn mírný, byl náš třídní profesor zlostný (krutý) – Otto-kar Partl, kapitán c. a k. pěšího pluku č. 75, kam byl zařazen těsně před první (světovou) válkou. Byl to – tak jako Königsbrunn a mnoho dalších učitelů – neustadtský akademik, nosil pěstěný načervenalý (narezlý) císařský vous a češtinu – vedle matematiky – nejen přednášel, ale byl to Čech skrz naskrz, čehož využil o dvacet let později, když se roku 1918 stal prvním československým velitelem města Prahy [1]. Velmi si zakládal na úpravě oděvu a pořádku v pokoji, jeho přísnému pohledu neuniklo nic. Každý den v deset hodin u hlášení (raportu) byla třída vizitována a běda tomu, kdo měl skvrnu na blůze, nebo mu dokonce chyběl knoflík. Já jsem obvykle seděl v učebně v poslední lavici. Hodina před hlášením byla, bez ohledu na výuku, vyplněna téměř jen šitím a čištěním, abychom před okem přísného posuzovatele alespoň částečně obstáli. Sympatie a antipatie Partl nedával najevo, cítil ke mně to první, jak jsem pak zjistil z Partlovy korespondence s mou matkou.

Přitom já byl sotva to dřevo, z něhož chtěl vyřezávat své žáky (chovance). V jinošském dospívání, v němž jsem se nacházel, jsem byl všechno, jen ne voják. Ovládaly mě stesk po domově a melancholie. Zatímco mně duševně nejbližší Kappus, jehož těšila role cynika, si vybral za oblíbeného básníka Heinricha Heine, tím mým se stal Josef Viktor von Scheffel. Postavili jsme každý ve svém srdci svému básníku oltář. O prázdninách jsem psal v metru Weberova Dreizehnlinden epos, který se podobal Scheffelovu Trubačovi ze Säckingenu (Trompeter von Säckingen), jen role hrdiny a hrdinky byly v sociálním ohledu obráceny. Kromě Kappuse a mě byl ve třídě

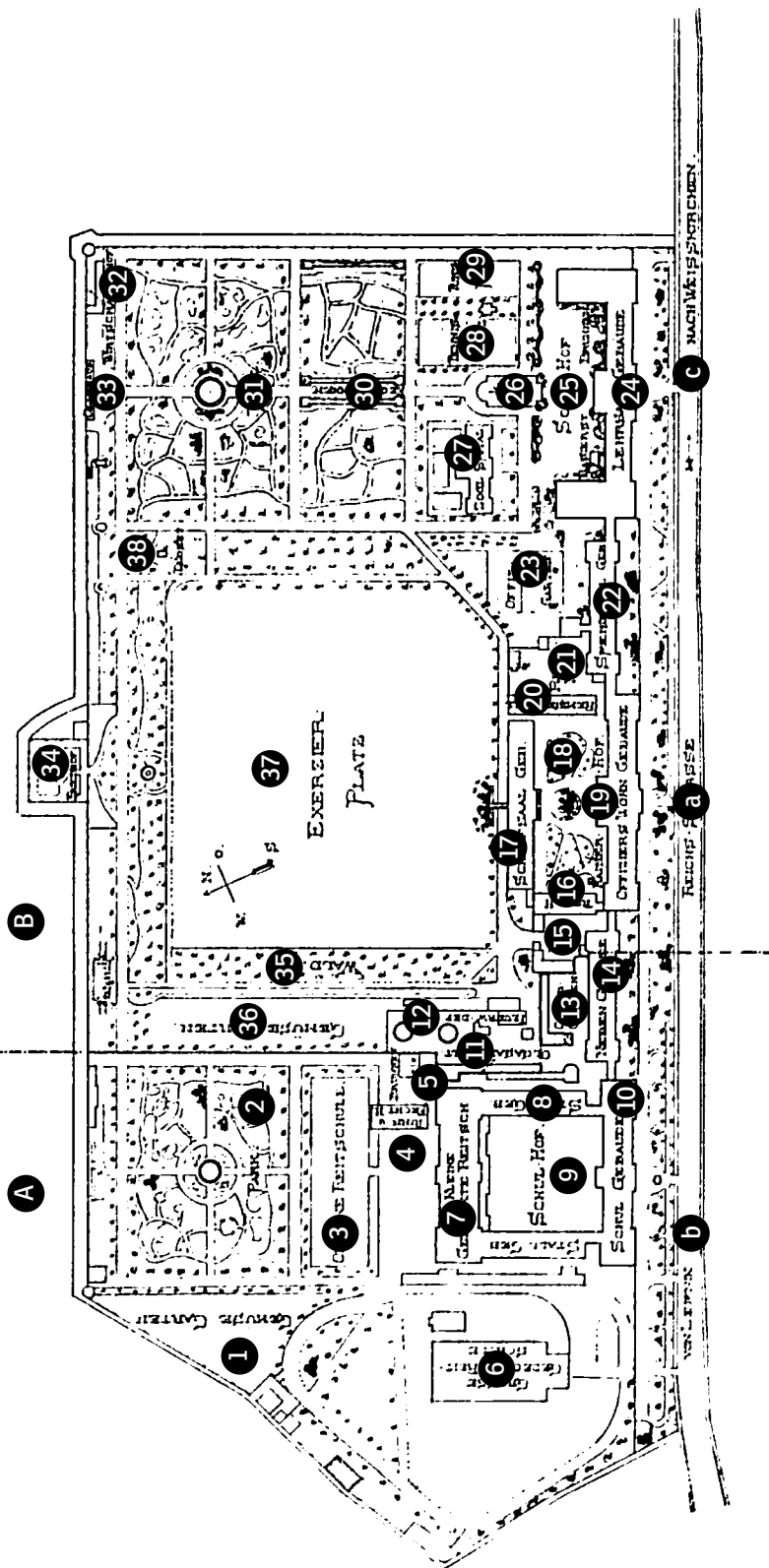
[1] Zde se Glaise mylí, v této funkci Partl doložen není.

STATIONS-PLAN

DER BEIDEN MILITÄR-BILDUNGSSTÄTEN IN MÄHRISCH-WEISKIRCHEN.

KUK. CAVALLERIE-GALETTSCHULE.

KUK. MILITÄR-OBER-REALSCHULE.

Situační plán obou vojenských výchovných ústavů v Hranicích (Gotthold Krebs, *Die k. und k. Militär-Oberrealschule zu Mährisch-Weisskirchen. Wien – Leipzig, C. W. Stern 1906, s. V*)

Měřítko 1 : 5400

A Císařská a královská Jezdecká kadetní škola
B Císařská a královská Vojenská vyšší reálná škola

- 1 zeleninová zahrada
- 2 park
- 3 otevřená jízdná
- 4 tělocvična a šermírna
- 5 studna
- 6 velká krytá jízdná
- 7 malá krytá jízdná
- 8 stáje
- 9 školní dvůr
- 10 školní budova
- 11 plynárna
- 12 hasičská zbrojnice
- 13 zahrada casina
- 14 vedlejší budova
- 15 stavební dvůr (Bauhof)
- 16 tělocvična
- 17 ložnice
- 18 císařský dvůr
- 19 ubytovna pro důstojníky
- 20 vozovna (Remise Stall)
- 21 režijní dvůr
- 22 jídelna
- 23 zahrada pro důstojníky
- 24 škola (učební budova)
- 25 školní dvůr (ozdoben stromy)
- 26 kostel
- 27 nemocnice (ošetřovna) pro chovance
- 28 tenisové kurty
- 29 hřiště
- 30 kuželna
- 31 park
- 32 hospodářský dvůr
- 33 skleník
- 34 hřbitov
- 35 les
- 36 zeleninová zahrada
- 37 cvičiště
- 38 záchod

a říšská silnice
b z Lipníka
c do Hranic

ještě jeden básník, výrazně choulostivé látky se ujal Karl Hauptmann, který se pod pseudonymem Carlo Amalia von Manau pokusil v hexamtru o epos o stvoření ženy. Byl vyspělejší než my, ovšem také – jak vidno – zhýralejší a musel ústav předčasně opustit.

Ne bez úsměvu, ale s laskavou shovívavostí sledoval náš učitel němčiny major Josef Raschendorfer literární projevy našich pubertálních pudů. Jsem více než komukoli jinému zavázán tomuto učiteli, který si v roce 1919 v Salzburku prostřelil hlavu ze zoufalství z velkého kolapsu. Pojal výuku němčiny jako vademecum všech duchovnědných oborů (společenských věd), ne jen tradiční gramatiky a syntaxe, ale také dějin literatury, slohu, logiky, úvodu do filozofie a mnoha dalších. Ještě dnes si pamatuji na *genus historicum* (dějepisný styl), na mnemotechnickou pomůcku jmen antických múz *Kliometerthal – euer Urpokal* [1], na zdůrazňování, že je třeba psát stručně a být opatrný při volbě obrazů. Udělalo mi velkou radost, když mi ve svém předmětu dal jednoho dne hodnocení *výborně*.

Raschendorferovým výrazným protikladem byl můj učitel dějepisu, major Hugo Penecke. Rok co rok monotónně drmolil své přednášky sestavené už před lety především z Weissových Dějin světa, přistřižených pro rakouské potřeby. V mladých lidech nemohl vzbudit žádné nadšení. Že mimo to učil též krasopis, je jen příznačné. Tento krasopis byl ostatně ve vojenských školách provozován málem jako vědecké téma, čemuž můžeme přičíst, že rukopis bývalých c. a k. vojenských chovanců vykazuje společné rysy. Zvláštní hodnotu měl krasopis u pohraničních jednotek (Grenzer): jejich nadšení pro krasopis bylo koneckonců předmětem mnoha vtipů.

Pedagogicky byla vojenská vyšší škola celkově na vysoké úrovni. Učitelé, dílem speciálně vyškolení, dílem schopní samouci, učili namnoze stejně dobře jako profesori na civilních školách a občas je dokonce překonávali. Bretschneider a Mandl, mimochodem Židé, byli vynikající matematici, Rezek a Jung učili výborně deskriptivní geometrii, Tollich chemii. Horší to bylo v přírodopise, v tomto předmětu zásadně zaskakovali plukovní lékaři (Regimentsärzte). Podobně nevalné to bylo v zeměpise. Vojenské předměty se omezovaly na nekonečný výcvik a trochu střelby. Šerm a gymnastika byly prováděny s mírou, aniž by tím naše pozdější fyzická výkonnost nějak utrpěla.

Nakonec nechci zapomenout na náboženství, na něž jsme měli opravdu primitivního vojenského duchovního, který byl také v osobním životě všelijaký, jak se povídalo, dílem možná neprávem. Kapus a já jsme si vymohli, aby nám přednášel náboženské básně, a pak jsme se pásli na rozpacích tohoto muže. S námi to neměli učitelé příliš lehké. Byli jsme právě v telecích letech. Neexistovali žádní představení, jež bychom v nejkratší době nepřiváděli do úzkých. Nejlépe obstáli učitelé, kteří si zachovali nadhled (idiom: hezkou tvář i za špatné hry). Náš způsob života byl mnohem volnější než

[1] Tj. *Klio*, *Melpomene*, *Terpsychore*, *Thalia*, *Euterpe*, *Erato*, *Urania*, *Polyhymnia*, *Kallisto*.

Fotografie pořádl Karl Jung pro publikace Joachima Steinera *Bilder aus der K. u. K. Militär-Oberrealschule und Ansichten von Mährisch Weisskirchen* a *Bilder aus der K. u. K. Cavallerie-Cadettenschule und Ansichten von Mährisch-Weisskirchen* (1893)

v St. Pölten. Byli tu pravda ještě dohlížitelé (Aufsichtsfeldwebel), ale ti neměli významnější slovo. Pokud nás trápili, byli potrestáni *pantoflovým trhancem* (*Pantoffelschmarren*), tj. ve společné ložnici jsme pod ochranou noční tmy zasypali závěsy nasazené na jejich postelích deštěm papučí. Že by se tito dobří lidé ve své službě cítili nějak zvlášť blaze, o tom pochybuji.

Sociální obraz chovanců přicházejících ze čtyř vojenských nižších reálných škol, tj. z celé říše, byl mnohem barvitější než v St. Pölten. Také národnostní rozmanitost byla větší. Synové všech národů se snášeli dobře, jen Maďaři se vymykali svým sebevědomím a hluchostí. Bylo to v době nacionálního vyostření v Uhrách, které dosáhlo vrcholu za Fejérváryho ministrování. Zvláštní postavení, které si maďarští kolegové osobovali, vycházelo ze silné podpory, které se jim dostávalo od učitelských aspirantů z císařsko-královské uherské domobrany (Honvéd), tedy honvédských důstojníků, kteří se připravovali pro zařazení na honvédské školy.

Reakcí byla větší semknutost ostatních národností, a to dokonce pod mým vedením, což bylo ostatně moje první politické vystoupení. Když Maďaři zpívali své písně, my zpívali jako odpověď nejen německé, ale i české písně. Jednou došlo z mého podnětu k otevřené vzpouře. Náš němčinář Raschendorfer byl nemocen. Podle vojenských zásad ho měl zastupovat honvédský oficír přidělený k hospitování. Když se opakovaně pokusil srovnávat Madáchovu *Tragédii člověka* – nejznamenitější dílo maďarské literatury – s Goethovým *Faustem*, opustily všechny ostatní národy na můj pokyn učebnu. Generál Königsbrunn vyřešil konflikt tak, že honvédského oficíra nahradil lepším učitelem. Onen oficír měl mimochodem málo maďarské jméno Hubauer, takže se stal tzv. padesátikrejcarovým Maďarem. To byli Maďaři, kteří si pod padesátikrejcarovým kollem žádali o změnu německého příjmení na maďarské. Z dovolené se pak vrátil jako královský uherský nadporučík Huba, Huba byl – jak nás poučil – jeden ze sedmi kmenových náčelníků, kteří svého času přišli s Arpádem do Uher. Jméno Hubauer mělo být jen zkomoleným oslovením

Na protější straně: rozhledna benjaminů — chovanci hrají hru boccia

Na této straně: fontána před hlavním vchodem — učebna / plynárna — ložnice

Huba-Ur, pan Huba. Opětovným přijetím původního jména byl Bohem ustanovený maďarský řád konečně obnoven.

Demonstrace proti Huba-Urovi zcela odpovídala tehdy uplatňovaným zásadám armádní politiky, pobyt ve většinově českých Hranicích pro mě měl ovšem také další důsledek. Byl jsem díky výchově a škole dosud černo-žlutý [1] až do morku kostí a nenáviděl jsem podle odkazu svého zemřelého otce Prusy. Když Bismarck zemřel, vzal jsem tuto zprávu na vědomí s uspokojením, viděl jsem v něm především někdejšího úhlavního nepřítele Rakouska a svého císaře. Svým bratrancem Emilem Gussetti, synem tety Elvíry, jsem pohrdal proto, že jako student se bil na straně schöneriánů [2]. Vzdálen od domova, ve středu českých zemí, uvědomoval jsem si teď poprvé svou německou národní příslušnost, a Salzburg byl pro mě najednou víc než jen milovaný domov, ale také obdivuhodné německé město. Napsal jsem první černo-červeno-zlaté [3] básně, samozřejmě tajně, jinak bych za to byl pokárán nebo potrestán. V Salzburgu jsem si koupil na splátky Literární historii Otto Leixnera. Založil jsem jím svou knihovnu, kterou jsem však mohl vídat jen málokdy.

Jak jsem již řekl, naše dospívání v Hranicích bylo již dosti svobodné. Ve volném čase jsme se mohli podle libosti pohybovat po parku a poslouchání příkazů nebylo nějak zvlášť vyžadováno. Kdo jel na dovolenou (prázdniny), mohl cestovat sám, bez doprovodu, který byl předepsán v prvních letech v St. Pölten. V neděli jsme měli volné vycházky do města, což mělo za následek také morální škody. Většina chovanců se učila pod vedením zkušenějších kolegů znát lásku v její nejšerednější podobě, s nemožnými prostitutkami. Nemohl jsem se rozhodnout, zda absolvo-

[1] Tj. rakouský Němec vymezující se proti pruským Němcům, resp. všenněmecky orientovaným Němcům.

[2] Tj. všenněmců.

[3] Tj. všenněmecké či velkoněmecké.

vat takovýto kurs. Nebál jsem se nemocí, před jejichž následky nás varoval třídní učitel jejich vylíčením v přímo přehnaných barvách – to byla bezesporu nejtinnější stránka této masové výchovy, která předčila všechny ostatní. Před takovýmto dobrodružstvím mě nakonec ochránila má stydlivost.

Hygienické [1] vedení ústavu bylo málo žádoucí. Už jsem naznačil, jaké vztahy panovaly mezi chovanci. Mezi jednotlivými ročníky docházelo často k těžkým bitvám, stejně jako tomu bylo již na nižší reálce. V Hranicích prožil také každý ročník svou *revoluci*. Při jedné takové *revoluci* ještě před mým příchodem se chovancům málem podařilo vypálit vepřín v rohu parku. Také můj ročník měl svou *revoluci*. Příčinu si již nepamatuji. Vypukla ve večerních hodinách, za velkého řevu byla zdemolována část klubovny chovanců (Zöglingskasino) a pod ochranou tmy byl zmlácen neoblíbený učitel. Druhý den jsme se opevnili v učebně a odmítali jsme vpustit kohokoli jiného než přívětivého velitele školy. Nakonec přišel a my uzavřeli mír, jehož podmínkou bylo, že každá třída vydá jednoho z organizátorů *revoluce* k potrestání, jímž však bylo jen dvanáct hodin pobytu ve školním vězení, zostřených půstem. Když tyto tři oběti seděly ve vězení, přivedl jeden z kolegů ze sousední obce Drahotuše vesnickou kapelu k vězeňské zdi a muzikanti přednesli svůj program, jehož vrcholem byla zakázaná [2] česká národní píseň Kde domov můj. Ó, moje Rakousko!

Když jsem se na dovolené (prázdninách) objevil poprvé s dlouhým Werndlovým bodákem u pasu a pěchotním čáčkem (Infanterietschako) [3] na hlavě, byl jsem na to velice hrdý. Dvakrát denně jsem chodil z Maxglanu do Salzburgu, což mé uniformě v deštivém počasí příliš neprospívalo, vždyť až do proražení opevnění Nové brány tu nebyly žádné chodníky. Doma jsem neustále psal, stále jsem se zabýval věcmi, které souvisely s mými dějepisnými, básnickými i vojenskými zájmy. Naučil jsem se tehdy vystačit si sám, společnost vrstevníků mi byla příjemná, ale nevyhledával jsem ji.

Na konci 3. ročníku vyšší školy jsme byli dotázáni, kdo chce skládat státní maturitu na civilní škole. Přihlásil jsem se se čtyřmi dalšími kolegy. – Nejprve se zdálo, že zkoušku budu skládat v Salzburgu, potom ale bylo zvoleno jednotně reálné gymnázium v Novém Jičíně [4], severovýchodně od Hranic. Jedné noci jsem jel, ne právě s lehkým srdcem, ještě jednou po trase Salzburg – Vídeň – Hranice. Když jsem se v pět hodin ráno probudil, zněly slavnostně zvony. Podíval jsem se z okna a spatřil, hluboce dojat, do prostoru čnicí klášterní palác v Melku, který jsem nejednou opěvoval ve svých básních. Soustředil jsem všechn svůj výkon na oblíbené předměty – němčinu, dějepis a zeměpis. Slohovou práci na téma „Vídeň jako hráz proti východu“ jsem zvládl s elegancí. Profesorovi se obzvláště líbilo, že jsem v závěru práce připomenul vídeňský kostel sv. Karla Boromejského, který Jan Fischer z Erlachu vystavěl z příspěvků všeho lidu monarchie. Také ústně jsem exceloval v oněch třech předmětech, takže večer v restauraci ke mně přišel školní inspektor Schober, známý jako autor vynikajících školních map, a ještě mi osobně blahopřál. Byl jsem na to velmi hrdý. Kromě mě ještě dva spolužáci prošli dobře, ostatní propadli, což trochu kalilo mou radost.

O několik dní později jsem z nádraží ve Vídeňském Novém Městě (Wiener Neustadt) vešel do široce otevřené brány úctyhodného babenberského hradu, v němž se nacházela Tereziánská vojenská akademie a jehož mocné zdi nyní také mě měly obklopovat na dobu tří mých nejkrásnějších roků. Mimochodem, z hranických chovanců zhruba polovina přešla na vídeňskou technickou vojenskou akademii (Technische Militär-Akademie).

překlad Jiří J. K. Nebeský

svolení k publikaci laskavě poskytl nakladatelství Böhlau (www.boehlau-verlag.com)

[1] V dobové terminologii se za hygienu považovaly všechny faktory ovlivňující tělesné zdraví i duševní stav člověka.

[2] Zpěv písně Kde domov můj byl úředně zakázán v době tzv. Bachova absolutismu, roku 1860 byl zákaz zrušen.

[3] Vojenská válcovitá čepice.

[4] Hranice přitom měly také státní gymnázium.

THEODOR JAKUBKA *jiri.jakubka@seznam.cz*

CO JE U NÁS V HRANICÍCH NOVÉHO?

ZPRÁVY Z LET 1894–1895

Theodor Jakubka [1] psal své nastávající Antonii Vinklárkové do Olomouce, svým dopisům dal podobu časopisu, většinu „čísla“ vždy tvořila osobní korespondence, prokládaná nejrůznějšími novinovými žánry, tématicky souvisejícími s jejich milostným vztahem. Poslední stranu čtyř či šestistránkového „měsíčníku“ pak z části či úplně vyplňovala rubrika Drobné zprávy (Drobnosti, Různé, Různé zprávy), v nichž svou nastávající informoval o dění ve městě, ale přidával i zprávy z okruhu svých známých a přibuzných.

Vybrali jsme ty, které se nám zdály nejzajímavější a zároveň nějak souvisely s Hranicemi. Texty jsou přepsány bez jakýchkoli jazykových úprav.

Celkem se dochovalo 8 čísel „časopisu“: č. 2 z června 1894 s názvem *Co je u nás nového?*, č. 3 s názvem *Co je u nás v Hranicích nového?*, od č. 4 měl název znít *Hranický posel*, tak se také objevuje u dochovaných čísel 6–10 a 12 (duben 1895). Číslo 12 bylo inzerováno jako poslední. Po partnerské krizi následovala ještě v září 1895 *Upomínka* a nedatovaná *Poslední upomínka* [2], které svou formou navazují na *Hranického posla*, takže se v nich objevuje také rubrika Různé zprávy.

připravil Jiří Jakubka, vnuk autora

— ZPRÁVY ZA KVĚTEN 1894 (*Co je u nás nového?*, č. 2, červen 1894)

CO VŠE JE ŠPÁS? Ve středu dne 25. dubna stal sluha c.k. okresního hejtmanství p. Ertl se slečnou Widrovou na náměstí a tu kde se vzal tu se vzal *čiperný*? náš p. dr. Kurz a vyřal p. Ertlovi pořadný poliček až mu tvář otekla. Následkem toho podal p. Ertl na věrného potomka Abrahama a praktického lékaře dra Kurce žalobu, na niž odbyvalo se před zdejším soudem v sobotu dne 5. t.m. stání a při němž p. Ertl byl se svou žalobu zamítnut, jelikož *velešpásovny* p. dr. Kurz dal p. Ertlovi *poliček ze špásu*. Soudce p. Czech, špas ten odůvodnil tím, že pry se při tom pán

[1] Theodor Jakubka se narodil v roce 1872 v Hranicích čp. 438 jako syn hranického soukeníka Theodora Jakubky a Aloisie, rozené Šindlarové. Zemřel v roce 1940. Antonie Vinklárková pocházela z Němetic, kde se narodila v roce 1871 kováři Janu Vinklárkovi a jeho ženě Anně, rozené Raddové, původem z Kelče. Zemřela v roce 1955. Svatbu měli 8. července 1897 v Hranicích, Theodor byl v té době obchodníkem a žil v Hranicích čp. 266, Antonie pracovala jako sloužící v Hranicích čp. 14. Celý život pak žili v ulici Na Farářství (dnes Juríkově) čp. 438.

[2] Ta obsahuje jedinou zprávu (Změna v našem klubu), která se však týkala pouze okruhu autorových přátel, takže ji neotiskujeme.

Theodor Jakubka v sokolském kroji, zhruba v době, kdy psal své dopisy, foto J. von Wichera (sbírka Jiřího Jakubky)

T. Jakubka se svou ženou Antonií, asi v roce 1897, foto J. von Wichera (sbírka Jiřího Jakubky)

Kurz smál, což svědkyně slečna Widrová věrná souvěrkyně dra Kurze dosvědčila. Tak vida ode dneška když někdo někoho spoličkuje a bude se při tom smát, nebude trestan proto, že to udělal ze špasu. Inu není nad ten špás!

KAREL STEJSKAL NALEZEN. Nevím si upamatovat, zdali jsem Vám již o něm psal. No ale ať psal nebo nepsal povím Vám to tedy. V pondělí velkonoční dne 26. března t.r. skočil do propasti v Hurce; byl úředníkem severní dráhy z Přerova. Teprve ve čtvrtek dne 3. t.m. dopoledne zpozorovali navštěvovatele „propasti“ na hladině vodní, plovoucí mrtvolu a učinili okamžité oznámení zdejší policii. Po dlouhém namáhání byla mrtvola vytažena a dopravená na lesní mytínu, kdež uložena. Zde shledano, že je to skutečně K. Stejskal z Přerova, neboť ve spodní kapse kabátu mimo mnohých psaní měl také předvolací lístek vojenského velitelství pluku č. 54 v Olomouci u kteréhož Stejskal byl založním poručíkem. Jak odhodlán byl k sebevraždě nasvědčovalo k tomu to, že všechny kapsy kabátu i kalhot měl naplněny kamením jehož váha byla odhadnuta na 20 kilo. Chtěl totiž by ho tam to kamení stahlo, a zabránilo mu by nemohl vyplout na povrch. Ale nepodařilo se mu to kamení bylo ještě málo. Stejskal musel kamení to bůhví odkud nosit jelikož jak víte v okolí propasti ani kamínka není, všechno je již tam vyhazeno, pak tím více musíme se diviti duševnímu stávu v jakém se nalézal. Rozžaranost jeho duševní vysvita z dopisu, který odeslal svému příteli před sebevraždou, v němž píše:

[...]é mě opustili, jsem zatracen. Bezjmeně nešťasten; čím? Ha, kdybych to věděl. Vyslovuji Vám svůj dík za Vaši dobrotu! Pozdrav nemám žádný, jsem zatracen; ach Bože, můj mozek, můj

49 mozek; vždy stále a stále věřím, že to může být klam. Ach Bože, ach Bože! 2 zl. Vaše jsou přiloženy. Bohužel nemohu je více potřebovat. Ha, ha, stal jsem se bestii. „Proč já, právě já?“
Jak mrázivý a bolestný to tón šilence. –

Mrtvola jeho 38 dnu ve vodě ležící, byla dopravena do umrlčí komory. V pátek dopoledne přijela matka a bratr, aby odpoledne jej pohrbili. Stejskal byl teprve 22 roku stár.

SEITLU CHLAPEC se měl minuly tyden také utopit u šlachty. Na štěstí ale byl tam přítomný Jos.Vinkler (ten maličky) který jej z vody vytáhl.

NAŠE ULÍČKA co tahne na Faraství se spravuje. Až budete Tonečko u nás budete mít cestu již spravenou. To se nam bude chodit, to se neptejte. Děla se po obou stranách zeď.

PRVNÍ „PLATZMUSIK“ byla u nás ve středu dne 16. t.m. nevím jak často to bude byvat. Ovšem hraje německá kapela „dajčmajstři“.

UMRTI. Ve čtvrtek na boží tělo měl zde pohřeb mladenec Jos. Křenek. Možná že jste ho znala. Byl obuvníkem dělal také u Stejskala. Zemřel pry na zaškrt, a jini zas povídají že pry umřel skrze svou holku sl. Šejdovou od krchova. Že pry ho trapila že je ona nemocná. Ve středu hral ještě na náměstí (dne 16.) na druhý den ve čtvrtek onemocněl, a za 4 dni byl na desce. Nešťastná láska, tej nemělo byt na světě. Měl krásný pohřeb. Doprovodil ho ke hrobu spolek kat. tovaryšu, a zbor hasičský. Spolek byl s praporem. Měl 12 mladencu mezi nimiž jsem byl i ja. Se hřbitova jsme šli zpět s hudbou až k Besedě, a tam jsme se rozešli.

Zemřela také stará Chytilka ta malička. No byla už stara.

OZNÁMENÍ. Až někdy Tonečko pojedete do Hranic, tak jeďte jen do Drahotuš mate to o 15 kr. lacinější než až do Hranic, a moc dal to není jako od nás ze železnice. Aspoň mate 15 kr. v kapse, a spatky zas 15 tak mate 30 kr. uspořených. Jestli by ste se bala jít sama – tak Vám tam přijdu na proti.

— ZPRÁVY ZA ČERVEN 1894 (Co je u nás v Hranicích nového?, č. 3, červenec 1894)

PODEZŘELÁ OSOBA. Mladý muž dosti slušného zevnějšku zatčen byl v úterý v lazních Teplických, pro povážlivé počínání jaké pozorovali na něm služebníci p. Langra. Nalezeny byly u něho dva nože, revolver a 94 zl. na penězích. Četník dovedl ho spoutaného do vězení okresního soudu. Dotyčný udával že jest z Val. Meziříčí, konečně však se ukázalo, že jest od Přerova. V okolí Přerova stávaly se nedavno větší loupeže; také u Kelče byl pry nedavno řeznický učeň jedním mužem přepaden a o peníze oloupen. Zatčený má býti s oloupeným confrontován.

POŽÁR. S neděle na pondělí (z 3. na 4.) o půl druhé v noci vypukl v zadní části usedlosti p.Velarta na fifajdech teď se to jmenuje „na kopečku“ oheň, jenž ztravil za kratko celý předeek a z obou stran po jednom stavení tak, že tři čísla i se stajemi přišla shoubnému živlu za oběť. Domácí sbor dobrovolných hasičů, organisovaný sbor vojenského ustavu a sbor dobrovolných hasičů z Drahotuš, rozdělili mezi sebou práci, již velice stěžoval uplný nedostatek vody, která se s potoka Ludíny dovažeti musela, jelikož ze studen dostatek vody dosíci nebylo možno. Nicméně požár byl zastaven. Škoda ohněm učiněná jest značná. V plamenech zahynul též kuň Velartův, jenž se s hořícího stavení nikterák vyvesti nedal. Druhý kuň utekl a padl do Rakova, odkud pocházel, a byl teprve druhého dne nalezen. Povida se, že shořely Velartovi peníze (90 zl.) které, pry k lepší jistotě uschoval pod hambalky na půdě. Kdy budou naši lidé rozumnější?

DR. OT. KOUTSKÝ náš dobrý přítel, opustí za kratko naše Hranice, jelikož bude již sam pro sebe doktorem. Dne 1.června napsal do zdejších novin loučící článek s kterého toto vypisují:

Již dnes vidím jak i na Hranicku a Lipnicku jasna svítá zář do tmy, kterou nás zloba doby a naši nepřátelé obemknuli, a jasná tato zář, jsou ty červánky vábné, jež nám ukazují, že ve společné svorné další práci v důvěře a lásce vespole, dorazí veškerý lid československý k toužebné metě vítězné.

S tím pocitem a nádejemi nejlepšími opustím město milé mi Hranice a odevzdáváje tyto noviny svému příteli Kallusovi, jak rád bych ještě napsal zlatým perem v srdce veškerého lidu českomoravského na Hranicku i Lipnicku: „Jen razně v před za heslem „Svůj k svému“, ať nesvita nám jen, ať brzy jasný den, kde Slovan rodem jsi, co Slovan dal tu stůj, vždyť právo při nás jest, a pravo vždy jest vítězem!“ Dr. Ottakar Koutský.

BANKROTÝ udělali zdejší kupec K. Šidlo, a obchodnice se střížným zbožím M. Šromova. O Šromce se povídá, že pry toho je za 14 tisíc. O Šidlu nevím.

VODA na Bečvě vystoupila dne 17. v neděli tak velice, že zaplavila celou louku, až chodníky pod kaštanama, tak že bylo možno jen na varní [1] cestě přejít. Chudáci co tam právě na te louce sušili seno utrpěli mnoho škody a s nimi mnoho jiných, kteří mají při vodě polnost.

DO AMERIKY. Nedavno utekli dva zdejší chlapci Mašlaňu a Šromu navedeni jsou jakým si cestujícím z domu. Doma povídali, že pry jdou trochu na vylet do okolí, a zatím se pustili do Ameriky. Chudak Mašlaň běhal jak u vytržení. Nevím jak se to dozvěděl, že jich dosahl v Bremen v Německu. Telegrafovali tam pro ně.

ZMĚNA MAJETKU. Tiskařna Ferd. Kunze se tyto dny prodala. Koupil ji jeden pražan za 15 tisíc zl.

POUŤ U KOSTELÍČKA nebyla. Farář se bal že pry bude přšet, ačkoliv hned z rána sluničko svítílo. Inu jako farář. Lidi velice brblali proti němu. Ani odpoledne nebyla letanie. Chudáci cukraři!

STÁNÍ. V uterý měl Ertl staní v Jičině skrze toho žida Kurca skr [z] tu facku ale prohrál. Musel pry platit Kurcovi cestu i soudní utraty.

NOVOTA. Naša slavná obec vymislila zase nový nástroj na spuštění do hrobu. Nebudou teď spušť lidé nybrž mašinou. Skoušku již tam dělali. Spušťali pry tam jakéhos trhana ve špitálské truhle.

— ZPRÁVY ZA ZÁŘÍ 1894 (Hranický posel, List pro zábavu a poučení, č. 6, říjen 1894)

NA OBRÁNU [2] Člověk kdyby sebe lepší jednal, přec celému člověčenstvu nikdy neuhojí. Toho důkazu jest mnoho, a nejjasnější jesr ten, který sem sam na sobě teď zkusil. Dostala se totiž o mně k tobě do Olomouce *dobře zestavena mně obviňující* zpráva, že prý sem při vyletu se bavil se třema slečnama; ano Tonečko to ja sam přiznávám že sem na spatečném průvodě z Teplice šel se *dvěma* holkama, a sice byli to Ryparkova M. co s ni chodí Wojčikevič, a Vinklerova stolařova, ale že bych se byl s tou nebo onou bavil, to mi *žádný dokazat nemůže!* Ja pouze dělal svoji povinnost, kterou sme měli my hanáci v krojích, a sokoli nařízenou, a tu sem vykonati musel. Jiti totiž po boku devčat s lampiony a bengalskými tyčemi. Tak jsme také došli až k hotelu Popovému do horní ul. Tam se průvod rozešel a my členi „sokola“ jakož i děvčata v národních krojích sme měli jít do vnitř hotelu, což také všichni bez vyminky učinili. šel sem tedy také. To co jsi slyšela

[1] vozní (?)

[2] V čísle 6 rubrika Drobnosti chybí, otiskujeme však tento text, který ukazuje, jak vypadala většina „časopisu“, a zároveň obsahuje zajímavé hranické reálie.

51 že jsem šel potom do horní ul. *k jakési sprostěj muzice, jest zlomyslná na cti utrhačná lež*, kterou ja myslím také za pravdu považovat nebudeš, a chceš-li, a mužeš-li něco podobného věřit, věř si, ja ti to na dlaň vyložit nemohu, *ja jsem ale v tom všem uplně nevinnen!!*

— ZPRÁVY ZA ŘÍJEN 1894 (Hranický posel, List pro poučení a zábavu, č. 7, listopad 1894)

DIVADLO. Dnem 1. listopádu zahajila u nás společnost operní, operetní a činoherní pod ředitelstvím p. Fr. Trnky svou činnost obvyklým v den ten „Mlynář a jeho dítě“. Ja sem na tom kusu nebyl, ale byl sem v sobotu na opeře „Prodaná nevěsta“. Byli jsme všichni. Ja, Rudolf, Fanča, Loisek, i Tonek. Je to skutečně krásný kus. Přal bych ti to vidět, mohla by sis vzít příklad z věrnosti té nevěsty. Dnes v neděli se hraje kus „Zvony Cornevilské“. Teď již musím skončit nemám již místa v brzku ti budu psat opět; možna že ještě v neděli, co mi tu nevlezlo!

— ZPRÁVY ZA LISTOPAD 1894 (Hranický posel, List pro poučení a zábavu, č. 8, prosinec 1894)

DIVADLO Fr. Trnky právě v pátek opustilo naše město. neradí loučili jsme se s milou tou zabavnou společností. Tak čtrnact dní, byl sezvan venkov na znamenitý kus „Prodaná nevěsta“. Byla to skutečně navštěvá jaká snad ještě ani v sále nebyla. Sal byl tak přeplněn že ani všechny pojat nemohl. I mezi dveřmi na zadní chodbu vedoucí stáli lidé; byla to opravdu hra znamenitá, kterou bych ti přal vidět. S toho kusu bys měla také poznat co jest *práva láska*. Byly tam účastní občaní z Hustopeč, Ustí, Opatovic, Velké, Zbrašova, Rakoveho, Hrabuvky a t.d. Ve čtvrtek pak pořádan byl na rozloučenou v sale přátelský večírek, kteremuž hojně obecnstva přítomno bylo. Ja sem ale nebyl.

KRADEŽE: Minulý týden vloupaly se zloději našim sousedům Velartom do dvora, a ukradli jím jedno prase a osm kuřat, které právě dne před tím koupily.

Několik dní později byl u Ertlu u krchova jakýsi podivný zloděj. Ukradl tam 8 zl. pak chlapcovi beranicu, a tištuch ze stola a dceři šaty. Ostatní věci zůstaly nepohnuty.

Právě minulou sobotu pak prohnal jakési nezname hostě Čech co je na Bočkově chalupě u krchova.

Z DRAHOTUŠ. Nedavno dozvěděl jsem se následující zajímavou historku.

Jisti dosti zamožní rodiči v Drahotuších umluvili se, že dají svého hocha na učení do Prahy k jednomu uzenaři neb řezníkovi to již právě nevím ale to vím že takovému jakemusi od masa. Poslali tam tedy chlapce a dali mu 10 zl. do kapsy na vedlejší utrátu, a připoměli mu, aby až na místo přijede hned jim odepsal. Po odchodu poslali za ním plný kufr šatstva a rozličného pradla. Čekali tedy dopis od svého synačka, ale dopis nechodil, ale přišel místo dopisu kufr který za ním poslali. Rodiči byli velice překvapení a nevěděli co v to vězi. Za nedlouho pak dostali od mistra zprávu, že pry již tam hoch je. (Před tím se ale napřed telegramně ptali zdali tam je čili ne.) Hoch tam tedy byl, ale co bys řekla kde byl?

Byl po odchodě z domova v Olomouci, kde všechny peníze co měl projedl, a pak když již nic neměl pustil se pešky do Prahy. To je rozum co?

— ZPRÁVY ZA PROSINEC 1894 (Hranický posel, List pro poučení a zábavu, č. 9, leden 1895)

NEŠTĚSTI NA DRAZE. Když v neděli dne 9. prosince přijel rychlík o 6. hod. raní do Kraková, spozoroval konduktor, že schází ve spácím kupé pasažer jenž konal cestu z Vidně do Varšavy. Ihned telegrafovano na všechny stanice, a výsledek toho byl, že našli zřízenci železniční

53 o 9. hod. dopoledne mezi Polomí a Suchdolem ztraceného, an leží nedaleko koleji v křovi bez vědomí s přejetým od těla odděleným nohama. Ubožáka odvezli ihned v beznadějném stavu do všeobecné nemocnice v Hranicích kdež 11. t.m. podleh svému poranění. Jmenuje se Alexandr šl. Barszezevský. Před samou smrtí zdědil hlídači nemocných, že hodlal v sebevražedném úmyslu skončit život pod koly železničními, a to z nešťastné lásky k jedné videnské dívce, čemuž se matka jeho zprotivila a sňatek nedovolila.

Z MANŽELSKÉHO RAJE: V pátek dne 7. t.m. večer přišel J. Losert (bytem u koruny) v podnapilém stavu domu, kdež přišel do křížku se svou ženou, při čemž zavravoral, a upadl na železna kamna, která vyvrátil, ačkoliv byla celá rozžhavená tak že se bylo obavati že nabytek se chytne. Na pokřik dostavili se domácí lidé a oheň udusili.

DIVADLO. Naše malá společnost, která hrávala u nás na faraství, pořádá v neděli dne 6. ledna divadelní představení ve dvoráně záloženské. Dálo nám to již Tonečko práce a namáhání to si ani neví představit. Proto zvu Tě také bys nás v ten den navštívila a se také mezi námi trochu pobavila. Po divadle hodláme pořadati „věneček“. Kdybys přišla to bysme se spolu vytančili, bylo by tam aspoň volněji než sme měli v Hrabuvce.

V **KOSTELE** zbudována jest na zimní období dřevená podlaha. Jest to o mnoho pohodlnější než stat na těch studených a mokrych kamenech.

VODOVOD A ŠKOLA budou zde v létě zřízeny. Hranice se zdvihají!!! ale na dluhy!

— **ZPRÁVY ZA LEDEN 1895 (Hranický posel, List pro poučení a zábavu, č. 10, únor 1895)**

MASOPUST. [...] Já jsem dosud nebyl na žádném plesu, byli tu již 3. pouze druhou neděli měli jsme ve spolku takovou domácí zábavu. měli jsme tam asi 6 muzikentu kteří nám hráli a my seděli za stolem jako při svatbě. Byli tam také přítomné děvčata.

DIVADLO, které jsme my „sloni“ v neděli dne 6. t.m. dělali, podařilo se nám k úplné naší spokojenosti. Knihovně jsme z toho darovali 11 zl.

— **ZPRÁVY ZA BŘEZEN 1895 (Hranický posel, List pro poučení a zábavu, č. 12, duben 1895)**

LESNICKÁ ŠKOLA. Letošního roku ma se stavět zde lesnická škola, která dosud je v Sovinci. Obec koupila k tomu účelu rolu na faraství vedle Velartové chalupy. Nevim zdali se to uskuteční, nebo ne.

SOCHA CISAŘE FRAN. JOSEFA I. ma byt postavená na školním náměstí, kde dosud stojí kašna. Ty zahrádky co jsou při faře, mají přijít pryč jesli to farář dovoli, a postavena tam ma byt takova kašna jak je u zámku: Kolem sochy ma byt vysazený park. Hranice se zdvihají pravda? Ovšem ale hlavně na dluhy!

DIVADLO. Společnost Fr.Trnky zavítala k nám na cestě z Mor. Ostravy do Přerova, na šest pohostinských her. Ve čtvrtek davaná opera „Faust a Marketa“. V pátek dávan „Majitel huti“. V sobotu davana operetta „Ubohý Johnatan“, na tom kusu sem byl. V neděli dávana operetta „Žebravý student“ také sem byl. V pondělí pak davana fraška „Lumpacivagabundus“ aneb „ludracký trojlistek“. Byl to skutečně velmi veselý kus. Obecenstvo ani ze smichu nevychazelo. Poslední šesté představení bylo opera „Troubadour“, v níž vystoupila pohostinský zde usazena Marie Mirovská, která dříve u té společnosti byla první zpěvačkou.

Společnost odcestovala ve středu do Přerova ku delšímu pobytu a zavítala k nám opět na sobotu a neděli dne 30. a 31. Dávala se v sobotu operetta „Kozáčka“, a v neděli truchlohra „Vlast“.

ODVOD. V pátek dne 5. a v sobotu a v pondělí bude u nás odvod. Ja, Tonek, Rudolf půjdem v pátek, Loisek s Josefem Kurfürstovým pujdou v pondělí. Josef Kunovských také pujde s námi v pátek. Přeje pry si aby ho odvedli: Kdyby pry ne, tak pry půjde sam pryč z domu. Stěžoval si Rudolfovi co pry ma za živobyť. Už pry kolikrát z jidlem udeřil jaké pry bylo! Co pry je lepšího, to sní Rejzká, a to ostatní pak necha jemu. Jak celý odvod vypadne budu ti psat. Ja o sebe se nebojím; již sem jim uklouzl dvakrát uklouznu jím také teď. A pak budu svobodným nebudu mít již pak strach, že budu rušen vojančinu, budu pak žít jen Tobě.

ZRUŠENÍ TUNELU. Ředitelství severní dráhy se rozhodlo, že zruší tunel na tráti mezi Lipníkem a Hranicemi. Tunel vyžaduje neustále velikého nakladu, a přes to hrozi pořád sřícením, tak že ohrožuje bezpečnost jízdy. Vlaky budou jezdit nyní pouze po náhradní tráti vedle tunelu.

SRÁŽKA VLÁKU. Ze středy na čtvrtek dne 6. a 7. března v noci, kdy řádila děsná vychřice uvázl nakladní vlak na tráti mezi Hranicemi a Lipníkem v závěji. Do tohoto zavátého vlaku vrazil druhý, proti němu přijíždějící vlak nákladní, následkem čehož rozbito bylo několik nákladních vozů. Jinak neštěstí se nestálo žádné.

VRAŽDA DÍTĚTE. Dne 16. března t.r. porodila vdova Anna Vachálková z Hluzova, která v knížecích vápenkách zaměstnána byla, na cestě k Hluzovu živé děvčátko, které v lese „Oboře“ za kostelíčkem zahrabala. Spoludělníci krkavčí matky pozorovali u ní nápadnou změnu. Po bedlivém patrání věc udána četnictvu, a druhého dne Vachalkova, která zapírala, dodána do všeobecné nemocnice, kde bylo zjištěno že porodila. Četnictvo pak mrtvolu děcka našlo a případ soudu oznámen.

SPOLEK KAT. TOVARYŠŮ pořádal na den sv. Josefa ve svých místnostech přátelskou zábavu která se dobře vydařila. V neděli pak platil p. Piskoř z kopca jako Jozífek spolku z bečice piva, aby to na jeho zdraví vypili.

— ZPRÁVY ZA SRPEN 1895 (Upomínka na Tebou zavrženého Theodora, září 1895)

VELKÁ NÁRODNÍ SLÁVNOST VE PROSPĚCH LIPENSKÉ ČESKÉ REÁLKY V HRANICÍCH. Nebude ti to snad také neznámo, že konala se u nás v neděli dne 25. srpna slavnost národní. Bys ale dostala větší pojem o ní, chci se zde o ní několika slovy zmínit. Byla to slavnost, kterou pořádaly všechny zdejší české spolky za spolupůsobení celého okresu hranického. Byly zde zastoupeny tato obce: Lipník, Přerov, Drahotuše, Vélka, Olšovec, Zbrašov, Opatovice, Rakov, Jindřichov, Špičky, Černotín, Ústí, Skalička, Hluzov, Slavič a Kelč. Vypíšu ti zde celý ten průvod, který pozůstával s tisíců a tisíců obecnstvá.

V čele jel jízdní Sokol. Za ním banderia ze Slaviče, Milotic, Velké, a Hranic. Pak následovala hudba Šnaubeltova nato sokol přerovský, lipnický a hranický. Pak následoval vůz sokolský. Byl to krásně vyzdobený platon. Vzadu postaven baldachyn pod nimž seděla bohyně „Čechie“. Před ní stal Sokol se skloněným práporem. V předu poprsí Tyršovo a kolem skupina Sokolů. Nad baldachynem vznášel se ptak Sokol s rozpjatými křídly. Byl to uchvatný pohled jenž vlevati musil každému nadšení do žil. Pak následovaly děti v národních krojích. Jak to těm malým broučkům slušelo! Roztomilé! Maminky ze špalíru zdvihali svoje děti, aby jim ty pyšné v průvodu ukázaly. Pak jel vozík květinami ozdobený z celým hejnem malých roztomilých capartiček. Nato následovali hasiči z Hranic, Olšovce, Zbrašova, Hluzova, Opatovic, Černotína a Skaličky. Pak šel spolek kat. tovaryšu a dospěla mládež v krojích národních. A nyní přišla perla celého průvodu vedle

55 vozu soukenického – byl to vůz květinový. Byl to taktéž ozdobený platon jen v jiné úpravě. Byl proměněn v haj květinový, v němž v zadu seděla bohyně květu Flora. Roztomilý to zjev! Uprostřed vysoko, vznášela se pálma nádherná a kolem ní seděli čtyři růže, vzdušné ale převábivé zjevy dívků. Ano velice uchvatný byl pohled na ten květinový vůz p. Burešem květinami vyzdobený, s těmi pěti pohadkovými dívčími zjevy. Nato šla beseda „Jurik“, potom společenstva. –

Pak následoval vůz soukenický. Druha to perla průvodu. Vůz ten byl tážen dvěma páry koní. Celková úprava jeho, byla opravdu umělecká. Uprostřed na vyvýšeném místě seděla pod umělým, z barvených suken shotoveným baldachynem předoucí dívka. Dole seděla skupina soukeníků jakož i všech řemeslníků kterých k vypravě suken potřeba jest. Každý s nějakým odznakem svého řemesla. Před vozem tím jel na koni p. Volf. Představoval sluhu soukeníku. Byl oblečen v zvláštní kostým a nesl ceduli s napsím „Společenstvo soukeníků“. –

A teď přijde díl, kdež jsem i ja měl tu čest účinkovat. Jest to vůz historický. Vůz ten tážen byl též dvěma páry koní. Výzdoba vozu nádherná! Pod baldachýnem v pozadí seděl Karel IV. otec vlastí. Jemu u nohou šest pážat, kteří byli odení ve velice krásné kostymy. Byli to hoši škole odrostlí, mezi nimiž i Josef Humpliku. Krále Karla IV. jsem představoval ja. Uveříš to? Kdybys mě byvala viděla, zajisté bys byla měla nade mnou radost. Tonek S. a Loisek B. a jeden tiskař byli moji poboční rytíři. Ja sem byl oděn v samém sametě a hedvabi. Kalhoty jsem měl z červeného sametu se zlatými portama. Rovněž střevíce jsem měl červené pouze vrch byl zelený. Vrchní část těla měl sem oděn[u] v takový jakysi kralovský kabát, jaktžživ jsem jej neviděl kol rukavu, krku a celého kraje na spodku byl ozdobený kralovskou kuží bílou z černými skvrnami. Prsa pak sem měl vykladené samým zlatem a kamením a perlama. A ten plášť! To byla krása! Pozůstával z damašku, hedbavím podšitý. Sponka u krku zlatem jen zařila. Dlouhy byl asi 4 metry. Kolem něho, tak jak kolem kabátu našita byla ozdobná kuže kralovská. Rovněž pas na meč asi na dlaň široký byl ze zlata drahokamím vykládany. Měl sem mět také korunu na hlavě a žezlo, ale to mě bylo zakázáno c.k.okresním komisařem Rothem. Před mým trůnem seděli 4 dvorní dámy. Byli to slečny Kurfürstová, Maděrová a Ččetková. Budeš žárlit co? Kolem mého vozu šlo šest halapartníků. Vpředu před konima šel jeden rytíř, po boku na každé straně zase po jednom rytíři. Měl bych ti o tom ještě mnoho co psat, ale pro nedostatek místa musím to zkratit. Po mém vozu nasledovaly z předku již uvedené obce. Konec tvořili vozy soukromé, pak svatba rakovská a obžinky z Velké. Velmi vkusnou ozdobu stkvěly se vozy pana cis. rady Neffa, který nás poctil svou návštěvu až z Prahy a pak paní Pitřmanové a Šromotové. Kočary ty, zvlášť dva poslední byli od kol až po vrch ovenčeny.

STAVBA LESNICKÉ ŠKOLY brze nastaně. Kamení je již mnoho naveženého. Ma byt do zimy ještě pod střechu.

U ČERVENÉHO KŘÍŽE. Při vyzdivání studánky u červeného kříže (říká se také „u struhovně“) odkud nový vodovod veden býti má, prohloubená příkopa vodní asi na metr hloubky, při čemž přišlo se na kamené základy a trámy z rozsahlé budovy, jež tam druhdy stála a síce na nynějším potučku a na obecní louce. Pamětníku, kteří by pamatovali takové budovy, pry v Hranicích více není.

NÁRODNÍ SLAVNOST v Lipníku bude se odbyvat příští neděli dne 15. Bude to podobná slavnost naší. Odtud půjdou tam všecký české spolky. Větším dílem že i ja budu nucen co „starší tovaryš“ s katol. spolkem tam jít. Na druhou neděli pak jedu do Opavy. Nechceš-li mne skutečně vidět tak můžeš v některou s těch neděl přijít; chtěla-li bys ale se mnou mluvit tak přijet v neděli dne 29. t.m. Bude tu věneček na rozloučenou s našima rekrutama. Bude myslim v Besedě.

EVA HORÁKOVÁ

VZPOMÍNKA NA JEDNOTNÝ KLUB PRACUJÍCÍCH V HRANICÍCH

VZNIK

Jednotný klub pracujících bylo svého času jediné profesionální, kulturně společenské zařízení v Hranicích. Vzniklo sloučením Městské osvětové besedy se stávajícím Závodním klubem ROH n. p. Sigma a s dalšími závodními organizacemi ROH hranických závodů a podniků. Byly to Hranická cementárna, Severomoravské cihelny, Karnola, Nemocnice s poliklinikou, ČSD, Státní lázně Teplice nad Bečvou, ČSAD, Jednota – Lidové spotřební družstvo, Potraviný, Komunální služby, Technické služby a další. Toto sloučení se konalo v roce 1964. Postupem času byl název tohoto sloučeného zařízení změněn na Sdružený klub ROH. Ale veřejnost a pracovní partneři jej nadále nazývali Jednotný klub pracujících, zkráceně JKP. Novější název byl používán jen v korespondenci a při oficiálních jednáních.

Po sdružení závodních výborů ROH do jednoho kulturního zařízení bylo vytvořeno ze zástupců jednotlivých organizací předsednictvo, které se scházelo jednou do roka na výroční konferenci, kde vedení klubu předkládalo zprávu o činnosti. Přítomní zástupci ji hodnotili a dávali podněty k další činnosti nebo organizačním změnám. Všechny sdružené závodní výbory ROH měly povinnost přispívat klubu určitou finanční částkou na činnost a technický provoz. Klub neměl právní subjektivitu a jeho hlavním garantem (zřizovatelem) se stal největší místní podnik Sigma se svým závodním výborem ROH.

V jednotném klubu pracujících bylo vytvořeno pět až sedm pracovních míst: ředitel, programový pracovník, účetní, provozní pracovník, výtvarník, dvě uklízečky. Další pracovníci, např. elektrikář, zvukař, domovník byli externisté. Další výpomocné síly pracovaly podle potřeby jako brigádníci (pořadatelská služba apod.). Za dobu existence klubu se vystříдалo pět vedoucích pracovníků – ředitelů: Věra Šromová, Václav Škapa, Bronislav Ludmila (1969–1979), Vítězslav Šprencel a Renata Kosková. Všichni byli osobnostmi, každý jiným způsobem. Zasloužili by si samostatné textové zpracování jejich ředitelování. Z dlouhé řady pracovníků JKP mi – kromě ředitelů – v paměti nejvíce utkvěli: účetní Libuše Sekničková, provozní a technický pracovník Jiří Kovařík, výtvarníci Petr Čepický a Antonín Ličman, uklízečka Anna Smítková, z externích pracovníků pak především domovník František Duchoň a Aleš Bajgar, který byl jevištním osvětlovačem a údržbářem elektrického vedení v celé budově od založení JKP až do jeho zrušení.

Nově vytvořený JKP mohl pro svou činnost užívat i prostory dřívějšího ZK Sigma, které byly v zadním traktu restaurace TUNEL na tehdejší Leninově (dnes Radniční) ulici. V průběhu existence JKP však byla tato budova zbourána a zcela nově vystavěna, ovšem už pro jiné účely. Cementárna vlastnila svůj kulturní dům na sídlišti HCV, který nově sloučený JKP rovněž mohl vy-

Maňáskové divadlo Rolníčka – pohled do zákulísí, 1966

užívat. Přestože činnost klubu a jeho akce probíhaly v různých objektech nebo lokalitách města (včetně letního kina, sokolovny a dalších objektů), domovským stánkem však byla jednoznačně budova Besedy.

Tradice kulturních zařízení na tomto místě byla zřejmá již dříve. Před rokem 1964 v budově sídlila Osvětová beseda jako kulturní zařízení Místního národního výboru Hranice a asi od padesátých let do územní reorganizace v roce 1960 tam sídlil Okresní dům osvěty jako kulturní zařízení ONV Hranice. Staral se o nejen o kulturní činnost pro město, ale působil též v osvětových besedách ve větších obcích hranického okresu. Působnost byla jen metodická a poradenská. Na činnost Osvětové besedy pak navázal JKP.

DŮM ZVANÝ BESEDA

Budova má trakt situovaný do náměstí, který má čtyři nadzemní podlaží a při pohledu z náměstí snad trochu prvorepublikový stavební sloh včetně rovné střechy. V době klubu byl v přízemí obchod s obuví (kdysi prodejna firmy Baťa) a zejména hlavní vstup do budovy pro návštěvníky. Ve prvním patře byla dlouho městská knihovna, v osmdesátých letech zde vznikly prostory klubu mladých. V druhém patře byly místnosti v užívání prodejny s obuví. Byty, později učebny (výuka klavíru apod.) byly ve třetím patře. Toto podlaží má také balkon, ze kterého ale dlouhá léta zatékala dešťová voda do sousední budovy pojišťovny (a snad zatéká dodnes). Jak typické pro stavebně technický stav Besedy...

Těžiště objektu leželo ve středním traktu. V přízemí chodba se šatnami, hygienické zařízení pro návštěvníky akcí, dále administrativní prostory klubu a místnost zvaná Malý sál nebo taky Klubovna. Dominantou celého přízemí byly mohutné kulaté zděné sloupy, zajišťující nosnost stropu, nad kterým je Velký sál. Z věčně tmavé chodby s jediným oknem do světlíku se postuppo-

Dětský karneval ve Velkém sále JKP, 26. února 1967

valo nahoru. Schodiště s typickou červenou dlažbou a obklady uvedlo návštěvníka do prvního patra, nejprve do předsálí, potom do sálu s jevištěm (Velkého sálu). Obvyklá kapacita byla 380 sedících diváků. Z předsálí vede další schodiště (už menší) na balkon s kapacitou přibližně 100 osob a dále do nejvýše položené místnosti traktu, která byla užívána jako učebna, ať už jazyková, nebo pro kurzy šití.

Třetí částí budovy je zadní trakt, kde v přízemí byl provozní vstup do budovy z ulice Janáčkovy, dále sklady, v prvním patře zejména šatny pro účinkující, které ale sloužily také pro hudební výuku. Ve druhém patře byly další provozní prostory klubu a fotokomora. Také zde měl své království výtvarník klubu a voněly zde barvy, tuše, papír.

Stavebně technický stav budovy byl po celou dobu činnosti klubu velkým a limitujícím problémem a každý z ředitelů se s ním musel potýkat s větším nebo menším úspěchem. Až do začátku sedmdesátých let byla budova vytápěna tuhými palivy. Například plynofikace objektu a modernizace vytápění proběhla za ředitele Bronislava Ludmily a nebylo vůbec snadné ji prosadit. Stejně jako modernizace světelného parku na jevišti a zřízení nových šaten pro návštěvníky.

ČINNOST KLUBU

JKP jako jediné profesionální kulturní zařízení ve městě zajišťovalo kulturně společenský život v mnoha oblastech. Podle tehdejších pokynů mnoha nadřízených orgánů bylo rozdělení činnosti do těchto oblastí:

- a) zájmová umělecká činnost
- b) výchova uměním
- c) přednášková činnost a vzdělávací kursy

Plakát JKP, červen 1968

- d) mládež a kultura
- e) Zpravodaj města Hranic
- f) vysílání rozhlasu po drátě

• ZÁJMOVÁ UMĚLECKÁ ČINNOST

Kapely

V zájmové umělecké činnosti se nejvýrazněji projevovала řada hudebních souborů. Byl to především Velký dechový orchestr s bohatou tradicí (založen 1920) s legendárním dirigentem Rudolfem Klívalrem. Přibližně padesátiletý orchestr účinkoval při všech významných městských nebo podnikových oslavách a od roku 1969 pak pravidelně v blízkých lázních Teplicích. Jeho nedělní koncerty na kolonádě rádi navštěvovali kromě lázeňských hostů i občané z Hranic. V roce 1971 byl, bohužel, dirigent pan Klívar povolán do hudebního nebe, a tak taktovku po něm převzal člen dechovky Josef Slimáček, mladý a nadějný dirigent, hudebně velmi dobře vzdělaný a zkušený. Byl přísný a snažil se jít ve stopách svého předchůdce. Jeho zástupcem byl Milan Mikulec. Orchestr dál účinkoval při důležitých kulturních akcích ve městě, ale začala doba, kdy se také zúčastňoval soutěžních přehlídek a festivalů a sám byl iniciátorem některých takových akcí přímo v Hranicích. Byla to např. soutěžní přehlídka velkých dechových orchestrů s názvem O Zlatou trumpetu. Poprvé se konala v hranickém letním kině v roce 1970. Byly na ni pozvány orchestry ze Zlína, z Valašských Klobouk, Frýdlantu nad Ostravicí, Zubří a mládežnický dechový orchestr z Krnova. Přehlídka se u publika setkala s velkým ohlasem a u pozvaných orchestrů s nebývalým zájmem. Proto se tato akce konala i v dalších letech ještě čtyřikrát. Později se dostalo vysokého ocenění dechovému orchestru v krajské soutěži v Ostravě, kde získal první místo. Další význam-

nou událostí byla účast orchestru na přehlídce ve Štětí, kterou pořádalo Ministerstvo kultury. Tam byla orchestru nabídnuta možnost reprezentovat českou dechovou hudbu na mezinárodní soutěži v zahraničí. A tak se stalo a Velký dechový orchestr skutečně odjel do Anglie. A byl tam velmi úspěšný a ve velké konkurenci získal druhé místo. Nejen kapelník pan Slimáček, ale i další zkušení hráči dbali na výchovu nového, hudebně přínosného dorostu a nabízeli mladým úspěšným žákům ze Základní umělecké školy členství v souboru. To je jen malý výčet akcí a úspěchů Velkého dechového orchestru. Jeho historie by si zasloužila samostatného zpracování, stejně jako někdejší činnost tanečních a náladových orchestrů.

V šedesátých letech byl v JKP registrován Lázeňský smyčcový orchestr, který řídil také Klívar, později se stal dirigentem Alois Kujal. A jak název napovídá, orchestr hrál především v lázeňském prostředí Teplic. Ale dle požadavků zřizovatele i na příležitostných akcích ve městě.

Po nadšených a skalních členech dechovky zůstala jedna pěkná tradice. Dnes už ti mladší muzikanti chodí na Štědrý den odpoledne hrát na oba městské hřbitovy svým zesnulým spoluhráčům vánoční koledy.

V paměti hranických občanů dosud žijí vzpomínky na úspěšný Taneční orchestr Jaroslava Jiříčka. Stejně jako dechovka byl do klubu převezen ze Sigm, a proto také velmi často pro svůj téměř mateřský podnik hrál. Další úspěšný taneční orchestr řídil František Juráč. Oba orchestry patřily k žádaným nejen v Hranicích, ale také v okolí. Existoval ještě taneční orchestr řízený Emilem Vágnerem, ten však hrál většinou jen v okolních obcích. Malá dechová hudba Pobečvanka vznikla v sedmdesátých letech a řídil ji Jan Kujal, později vedení převzal Alois Kujal a soubor se pod jeho vedením uplatnil hlavně jako taneční orchestr.

Koncem roku 1967 nastal celorepublikový boom v nástupu rockových (tehdy „bigbeatových“) skupin. Shodou okolností i JKP se stal zřizovatelem jedné z nich. Pod názvem The Brights hráli Jiří Kovařík, Josef Bednář, Jan Zelinka a Jiří Sedlák. Absolvovali úspěšně krajské přehrávky, ale asi po dvou letech se rozešli.

Krátkou dobu působil Septet Bronislava Ludmily, který hrál většinou při tanečních večerech v tehdejším Klubu mladých, který při JKP v různých obměnách působil a zanikal. Asi v začátku osmdesátých let vznikl další hudební soubor pojmenovaný Bolid a jeho vedoucím byl Mojmír Chuda.

K hudebním souborům je vhodné poznamenat, že jednotliví hudebníci občas měnili svá členství v jednotlivých kapelách. Podle potřeby také vypomáhali u jiného kapelníka, ale zůstávali vždycky dobrými kamarády. Existuje nepřeberné množství neuvěřitelných, většinou veselých, tradovaných historek, s více nebo méně reálným podkladem, jejichž protagonisti jsou právě muzikanti. To je ovšem téma na samostatné zpracování...

U příležitosti deseti let trvání JKP se konal slavnostní koncert v Sokolovně. V programu vystoupila řada hranických hudebních souborů, ale také pozvaní umělci – známá zpěvačka Inka Zemánková, moderátor Václav Čapek. Tuto velkou akci navštívil také dramaturg ostravského studia ČT a s tehdejším ředitelem JKP a muzikantem B. Ludmilou domluvili a vlastně vymysleli nový televizní program Neděle v klubu. Byl to seriál hudebních pořadů, ve kterém se divákům představovaly amatérské hudební soubory. Také Velký dechový orchestr dostal nabídku na účinkování ve dvou pořadech na Helfštyně.

V souvislosti s kapelami je nutno poznamenat, že vedení města (MěNV) uzavřelo přátelskou družbu s německým městem Oederan, později také Sigma n. p. s partnerským závodem WEB Pumpenwerke v Halle. A tak začala řada výměnných zájezdů hudebních těles do Německa (přesněji NDR). Tehdy vznikaly mezi hudebníky obou zemí mnohé přátelské vztahy, z nichž některé snad trvají dosud.

První koncert Hranického dětského pěveckého sboru – přípravné oddělení se sbormistryní Světlou Ludmilovou, u klavíru sbormistr hlavního sboru Jiří Klimeš, 17. prosince 1981, foto Oli V. Held

Pěvecké sbory

Smíšený pěvecký sbor Jurik prožíval v JKP své poslední úspěšné sezony. Ale v té době již bylo zřejmé, že chybí mladý pěvecký dorost a s velkou lítostí svou dlouholetou činnost musel v začátku sedmdesátých let ukončit. (Byl to sbor s téměř stoletou tradicí.) Založil ho první ředitel Hudební školy František Brož, pak jej vedl další ředitel Josef Knypl, nakonec Josef Slimáček. I přes velkou snahu sbor později obnovit, se úspěch nedostavil.

Když ředitel klubu Bronislav Ludmila ukončil v JKP pracovní poměr a odešel do Olomouce, setkal se tam pracovně s mladým sbormistrem tamějšího dětského pěveckého sboru Jiřím Klimešem. Domluvil s ním, aby dojížděl do Hranic a založil zde dětský sbor. A tak se stalo, že koncem roku 1981 namísto zaniklého sboru Jurik byl zaregistrován Hranický dětský pěvecký sbor. Pan Klimeš byl velmi zkušený a dovedl děti pro zpěv tak nadchnout, že úspěchy se dostavily velmi brzy. Sám pracoval s hlavním sborem, přípravný sbor vedla učitelka hudby ZDŠ Světla Ludmilová. Dokonce získali i rodiče malých zpěváků, kteří pro sbor pracovali organizačně. Po třech letech práce se musel pan Klimeš v Hranicích rozloučit a dál se věnovat jen svému sboru v Olomouci. Tehdejší ředitel Vítězslav Šprencl získal pro sbor novou dirigentku, mladou učitelku hudby Taťanu Jonasovou. Ta pracovala s malými zpěváky podobně jako její předchůdce. Zachovala přípravný a hlavní sbor, který zpíval nejen doma v Hranicích, ale zúčastňoval se různých festivalů a soutěží, byl pozván k účasti na festival Svátky písní v Olomouci. A stejně jako za dirigenta Klimeše jezdil sbor na výměnné zájezdy do zahraničí a na prázdninová soustředění. I díky jmenované sbormistryni existuje sbor dosud. Poté vznikl skutečně smíšený pěvecký sbor a dal si jméno Harmonia. Asi vlivem dětského sboru se nadšenci z řad dospělých dali dohromady a požádali paní Jonasovou, aby se stala i jejich sbormistryní. Stalo se. Brzy ji však vystřídala Barbora Šimečková, pak Jiří Miloš.

Předávání cen na jednom z ročníků festivalu O Zlatou trumpetu – zleva: konferenciér Zdeněk Dryšl, předseda ZV ROH n.p. Sigma Oldřich Lukeš, ředitel n.p. Sigma Josef Cahel, ředitel JKP Bronislav Ludmila a programová pracovnice JKP Eva Horáková

Další umělecké kolektivy

Loutkářský soubor Rolníčka působil ve městě ještě před založením JKP. Nejdříve v Domě pionýrů hrál s maňásky. Když přešel do klubu, měl možnost mít sídlo v budově Tunel, kde byl vhodný malý sál. Na upraveném jevišti se dalo hrát i s loutkami závěsnými. Nadšení loutkáři uváděli svá představení každou neděli dopoledne, ale dle požadavků i jindy. Členové souboru byli velmi obětaví lidé a v dětech našli to nejvděčnější publikum. Soubor vedli manželé Vlasta a Stanislav Turkovi.

Fotoklub tvořila parta nadšených milovníků fotografie. Nebyl příliš početný, ale jeho činnost byla velmi úspěšná. Hned v začátcích inicioval celostátní fotosoutěž nazvanou Děti objektivem, brzy na to další, tentokrát na téma Lesy musí žít, ta už byla s mezinárodní účastí. Členové připravovali také výstavy z vlastních řad a pořizovali fotodokumentaci z činnosti klubu i ze života města a okolí. Vedoucí fotokroužku byl Gustav Giebl a další jeho významní představitelé Josef Černý a Ing. Milan Sanetřík.

Kroužek esperanta byl naprosto nenápadný. Jeho členové se rádi scházeli k výměnám zkušeností s tímto jazykem a občas pořádali kursy pro nové zájemce. Vedoucím kroužku byl Alois Jakubec.

Taneční kroužky vznikaly a zanikaly dle potřeby, hlavně před soutěžemi ve společenském tanci. Vedli je taneční mistři nebo jejich asistenti.

• VÝCHOVA UMĚNÍM

Do této pracovní oblasti patřilo pořádání divadelních představení pro dospělé i pro mládež. Kromě amatérských souborů byly uváděny představení profesionálních divadel z Ostravy, Opavy,

Dechový orchestr JKP v družebním městě Oederan, říjen 1982

Českého Těšína, Šumperka, Zlína, Olomouce, Slováckého divadla z Uherského Hradiště, divadel z Brna i Prahy. Publikum mělo široký výběr. Divadelní představení byla v době největšího zájmu organizována v předplatném a v době, kdy byl ředitelem JKP Václav Škapa, byly abonentní skupiny dvě. Škapa na tom měl svůj velký podíl. V organizační práci s profesionálními scénami měl velké zkušenosti z předcházejících zaměstnání. Byly organizovány také zájezdy do divadel v Olomouci, později do Zlína. Také představení pro děti probíhala po určitou dobu v předplatném, ale i jednorázově. Divadelní představení se konala v sále JKP a pokud šlo o scénicky náročnější představení, pak v Sokolovně.

Koncerty hudby všech žánrů byly v programu po celou sezonu. U publika převažoval zájem o koncerty populární hudby, u mládeže pak především o hudbu rockovou. V Hranicích v rámci těchto akcí občas vystupovala špičková a nejžádanější hudební tělesa a umělci Československa. Koncerty se konaly v sále JKP, ale pokud se čekal velký zájem publika, pak v Sokolovně nebo v letním kině. A nejen koncerty populární hudby, ale i hudebně zábavné programy (tenkrát es-trády).

Ředitel Škapa, který pracoval v klubu v letech 1967–1968, napsal v některém ze zpravodajů, jak se najednou v Hranicích rozkošatěla kultura. Měl pravdu. V té době vznikl při JKP Kruh přátel hudby, který uváděl v abonentním cyklu koncerty vážné hudby. Jeho předsedou byl MUDr. Milan Šmrha a měl ve výboru aktivní spolupracovníky, kteří připravovali i literární hudební vystoupení z řad místních umělců. Ale většinu koncertů vyplnily programy profesionálních koncertních těles nebo jednotlivců. Občas byli v koncertních programech také hosté z Německa, Polska, Japonska. Kruh přátel hudby působí dodnes.

Ve zmíněných letech byla činnost JKP dále rozšířena o Filmový klub, jehož předsedou byl také Dr. Šmrha. Výbor Filmového klubu uváděl dvakrát do měsíce představení pro náročného

**10 LET JEDNOTNÉHO KLUBU PRACUJÍCÍCH
10 LET SOCIALISTICKÉ KULTURY**

Jednotný klub pracujících v Hranicích
uvádí
u příležitosti 10 let svého založení a 20 let
trvání orchestru Jaroslava Jiříčka

HUDEBNĚ ZÁBAVNÍ POŘAD

SETKÁNÍ PO LETECH

Pořádáno pod záštitou ZV ROH n.p. SIGMA HRANICE
a dalších zúčastněných organizací na činnosti
Jednotného klubu pracujících v Hranicích

Sobota 27. dubna 1974 Sokolovna v 19,30 hod.

Ů č í n k u j í :

Hosté: Inka ZEMÁNKOVÁ se svým recitálem
Václav ČAPEK - Čs Tv Praha - konferenciér
Váňa TOMS - konferenciér
Jiří MITRYCH - sólista na varhany

Zpěváci: Eva BAGAROVÁ
Petr HEIDER
Jiří KOVAŘÍK
Bronislav LUDMILA
Pavel NEPALA

Orchestra: Komorní soubor dechového orchestru
řídí Stanislav Borek
Hudecká muzika žáků hranického gymnasia
řídí Prof. Jaroslav Blažek
Taneční orchestr JKP - Sigma Hranice
řídí Jaroslav Jiříček
Dechová sedmička POBEČVANKA
řídí Jan Kujal
Taneční orchestr JKP
řídí František Juráč

Vystoupí: Taneční páry JKZ Valašské Meziříčí
pod vedením manželů Chvatíkových

Slavnostní znělku k oslavě 10 let trvání
JKP Hranice napsal a věnoval:
hudební skladatel Prof. Rudolf HEIDER

Program oslav 10. výročí existence JKP

filmového diváka. Konaly se v kině Svět za laskavého pochopení vedení kina. Filmový klub ale postupně ztrácel diváky a tak po pěti letech svou činnost ukončil.

Výstavy výtvarných děl byly pořádány hlavně s cílem představit místním občanům výtvarníky, kteří mezi nám žijí, anebo ty, kteří se zde narodili, nebo prožili určité životní období: Ota Holas, Antonín Rychlovský, Jan Jaroš, Jaroslav Štěpán, Blanka Ličmanová, také řezbáři Václav Pitron a Dalibor Pulkert a další. Výstavy byly většinou situovány do Gotického sálu radnice, někdy do Malého sálu v přízemí Besedy, také do Synagogy. Po otevření kulturního domu na Třídě I. máje (Monika) v roce 1987 bylo několik výstav tam. JKP dostal za úkol starat se o tento nový kulturní objekt po technické a programové stránce. Dlužno dodat, že to byla zátěž, která nám poněkud komplikovala činnost, přestože tamní výstavní síň byla pěkná a uskutečnilo se v ní několik zajímavých výstav.

• PŘEDNÁŠKOVÁ ČINNOST A VZDĚLÁVACÍ KURSY

Kursy probíhaly po celý školní rok. V září začínaly kursy hudební výchovy: hra na klavír, kytaru, harmoniku a předhudební výchova. Studovaly děti, které se nedostaly do Lidové školy umění (což dokládá, že tehdy poptávka občanů převyšovala nabídku hudební školy). Vyučovali větší učitelé hudby, ale i dobří hudebníci bez pedagogického vzdělání (Anna Baďurová, Alžběta Tugendliebová, Hynek Vojanec, Marie Chromá, Jaromír Hynčica).

Snad neoblíbenější a nejnavštěvovanější byly kursy taneční a společenské výchovy. V období od října do prosince běžely zároveň vždy čtyři kursy. Konaly se ve velkém sále, vždy dva odpoledne, dva večer. Pro prodloužené lekce byl často užíván sál kulturního domu Cementárny, závěrečné kolony se konaly vždy v Sokolovně. Výuku vedli taneční mistři z Hranic, Přerova a Valašského

O b s a z e n í

velkého tanečního orchestru složeného z hostů, bývalých a hrajících členů, kteří se během 20. let podíleli na jeho nepetržitě činnosti.

Saxofony:	Karel Hodis	Zdeněk Černý
	Karel Konečný	Lubomír Facek
	Vladimír Lichnovský	
Trumpety:	Milan Matuska	Josef Slimáček
	Bronislav Ludmila	Zdeněk Kresl
	Rudolf Lindovský	Alois Kujal
Trombony:	František Juráč	Břetislav Hynčica
	Václav Bálek	Miroslav Chromý
	Jaroslav Jiříšek	
Rytmika:	Oldřich Valenta	Ing. Jiří Heider
	Jiří Kovařík	Miloš Dadák
	Zdeněk Škrobálek	

Velký taneční orchestr střídavě řídí:

Jaroslav JIŘÍČEK
František JURÁČ

Rozšířené obsazení velkého tanečního orchestru při hudebním doprovodu zpěvačky Inky Zemánkové

Flétny:	Božena Varajová	Oldřich Valenta
Klarinety:	Karel Hodis	Zdeněk Černý
Housle:	Pavel Tyrálík	Věra Holešová
	Eva Vývodová	Marie Masloňková
	Oldřiška Tobelová	Petr Holešový
	Jaroslava Bolechová	
Violy:	Josef Vývoda	Karel Podařil
Violoncella:	členové Moravské filharmonie Olomouc	
Lesní rohy:	Stanislav Borek	Ernest Balho

Velký taneční orchestr řídí
Bronislav LUDMILA

Režie pořadu:	Eva Horáková	Jaroslav Jiříšek
Hudební režie:	Bronislav Ludmila	
Zvuk:	Svazarm - III-FI klub Hranice	
Světla:	Aleš Bajgar	Stanislav Krist

OTS 70-09-70

Program oslav 10. výročí existence JKP

Meziříčí. V jarních měsících se konaly předtaneční kursy pro žáky osmých tříd, byly většinou jen dva, někdy tři. Konaly se také ve Velkém sále. Je vhodné jmenovat taneční mistry, kteří pracovali s mimořádným nasazením – z Hranic to byli Ludvík Körbler s manželkou a z Valašského Meziříčí Karel Chvatík s manželkou. Dojížděli také taneční mistři z Přerova – Eva Koplíková, František Hajtmár, Zdeněk Harašta a jejich partneři. V posledních sezonách začínali učit také hraniční mladí taneční mistři Vlastimil Tumpach a Viktor Langer.

Celoročně největší zájem byl o kursy šití a kreslení střihů. Probíhaly po celý školní rok, každý kurs měl patnáct posluchaček a deset lekcí. Konaly se v učebně vedle balkonu. Později se rozběhla „stříhová služba“ pro nadšené švadlenky. Od vzniku JKP do jeho konce tyto kursy vedla Marcela Červinková-Kotková. Byly ale i další lektorky na kratší období, Anežka Šváčková, Marta Tomancová a Dagmar Petříčková.

Jazykové kursy – němčina, francouzština, angličtina pro dospělé i mládež probíhaly také po celý školní rok. Vyučovali učitelé za základních škol, ale i další znalci jazyka, pokud měli příslušnou státní zkoušku. Byli to PhDr. Olga Svobodová, PhDr. Alois Hanzlíček, Jiří Polášek, Antonín Mišurec, Jiřina Kučírková, Vladimír Kubeša, Pavla Martínková, Vádim Horák a další. Vyučování v jazykových kursech se konalo rovněž v učebně u balkonu. Nepravidelně byly zahajovány kursy pohybové výchovy pro děti i pro dospělé a také po dvakrát tehdy málo známé kursy jógy. Ty se konaly v Malém sále v Tunelu, po jeho demolici v tělocvičnách škol, nebo v uvolněném sále po knihovně v prvním patře. Lektori: Bohumil Relský, Marie Plocková, Anna Ohanková, Iva Pavlová, Alena Konečná a Milena Hlaváčová. Lektori jógy byli z Olomouce, kurs zdravé výživy vedla paní Popelková z Olomouce. Proběhlo také několik kursů výroby drhaných krajek, pletení na stroji.

Přednášky byly pořádány z různých vědních oborů: zdravotnictví, kosmonautika, dějiny umění, historie, cestopisné přednášky, k významným historickým výročím, k výročím významných osobností, přednášky o zdravé výživě, přednášky z oblasti mezinárodních vztahů. V některých sezonách byly pořádány Lidové akademie, největší zájem byl o Rodičovskou akademii. Ve dvou sezonách před zrušením JKP byly uskutečněny také dva kursy Akademie třetího věku, které se konaly v klubovně budovy Monika na Třídě I. máje a byly velmi oblíbené. Snad proto, že neobsahovaly jen přednášky, ale také koncerty.

V průběhu let se v JKP konala řada soutěží. Velmi úspěšná byla Hledáme nové talenty, ale i recitační soutěže ve spolupráci se svazem mládeže a již zmíněné soutěže ve společenském tanci.

• MLÁDEŽ A KULTURA

I když dětem a mládeži bylo průběžně věnováno dostatek akcí, přesto jednoho dne přišlo nařízení z ONV, že tyto akce mají být organizovány ve spolupráci se školami. Plány akcí i jejich návštěvy byly koordinovány s vedeními jednotlivých škol k oboustranné spokojenosti. A tak po několik let, v průměru dvakrát do měsíce, se konaly ve Velkém sále buď divadla nebo výchovné koncerty. Obvykle tři během dne, které byly navštíveny dětmi nebo studenty určité věkové kategorie. Posluchači a diváci tedy byly z řad mateřských škol, základních škol, středních škol a učilišť z Hranic a blízkých obcí.

Klub mladých

V JKP několikrát vznikaly a záhy zanikaly kluby mladých. Jejich členové pořádali pouze taneční večery. Až v roce 1985 navštívil Miloslav Pulkert, asi třicetiletý inženýr ze Sigmý n.p., ředitel JKP V. Šprencla. Požádal o možnost zřízení klubu mladých pod hlavičkou JKP. Vysvětlil, že mluví za partu mladých lidí, kteří již mají představu o tom, co chtějí dělat. A tak vznikl první Klub mladých, který připravoval zajímavé programy. Byly to poslechové večery, zaměřené zejména na rockovou hudbu, taneční večery s programem, festival folkových zpěváků, který se konával v letním kině, několik ročníků sportovní soutěže Sádrový muž a betonová žena, vycházky na Helfštýn a podobně. Pro pořady Klubu mladých byl upraven prostor uvolněný Městskou knihovnou v prvním patře. Klub mladých působil až do zániku JKP.

• ZPRAVODAJ MĚSTA HRANIC A LÁZNÍ TEPLIC NAD BEČVOU

Tiskovinu s obsahem o společenském a kulturním dění ve městě vydávali již předchůdci JKP, tedy Okresní dům osvěty a Osvětová beseda pod názvem Kulturní kalendář.

JKP vydával Zpravodaj města Hranic a lázní Teplic nad Bečvou. Redaktorkou byla zaměstnankyně klubu, dlouhou dobu Eva Horáková, od poloviny 80. let Ivana Helclová. Samozřejmě existovala redakční rada, jejímiž členy byli Ludvík Novotný, Zdeňka Kosová, Olřich Lukeš a O. Petříček. Rada se ale nikdy nescházela a její působení bylo dost formální. V den uzávěrky, což bylo kolem dvacátého každého měsíce, přišel člen rady, důstojník z místní posádky O. Petříček, a podíval se na připravené texty. Nikdy nic nevyřadil a byl spokojen. Častými přispěvateli, hlavně textů z historie Hranic, byli Ludvík Novotný, Dr. Bohumír Indra, Dr. Ivan Krška, Ing. Vladimír Foltánek a jiní. Často přispíval Ing. Vojtěch Richtar, jeho články byly z oboru lesnictví. Také funkcionáři z tělovýchovných jednot často informovali čtenáře o své činnosti, předsedové městského národního výboru většinou psali slavnostní úvodníky k Novému roku, zástupci některých hranických podniků informovali o novinkách na pracovištích. Sbor pro občanské záležitosti předával každý měsíc seznam jubilantů a vedoucí kin Josef Sedláček přinášel programy. V letech 1971–1972 vycházel na pokračování text Cyrila Bláhy o historii ochotnického divadelního

Vernisáž výstavy Blanky Ličmanové, listopad 1989, foto Vladimír Bittner

hnutí na hranicku. Bohužel práce nevyšla celá po negujícím zásahu odboru kultury Okresního národního výboru v Přerově (z dnes už neznámých důvodů...). Samostatnou kapitolou Zpravodajů byly fotografie na titulní straně. Často to byla díla místních fotografů s aktuálním motivem z Hranic. Přes slabou tiskovou kvalitu Zpravodajů byly úvodní fotografie podnětem, který mohl zaujmout.

Texty a obrázky do tiskárny v Olomouci osobně vozila redaktorka, výjimečně posílala poštou. Obdobně to bylo s vyzvedáváním hotových tisků. Distribuci do hranických trafik pak zajišťovali zaměstnanci JKP, případně je rozesílali poštou předplatitelům a nadřazeným organizacím. Od roku 1967 byl vždy jeden exemplář celého ročníku Zpravodaje opatřen v místním knihařství knižní vazbou a v redakci tak vznikala působivá řada knižních hřbetů – za celou dobu existence Zpravodaje (do června 1990) to byla více než půlmetrová řada tvořená odhadem třístapadesáti čísly časopisu, která mají dnes velkou historickou hodnotu.

• VYSÍLÁNÍ ROZHLASU PO DRÁTĚ

Vysílání rozhlasu po drátě bylo v šedesátých letech docela zajímavou formou kontaktu klubu s posluchači v Hranicích. Při tehdejší absenci lokálních rádií a televizí bylo co vysílat, i když v tomto případě ne do éteru, ale „po drátě“. JKP zajišťoval tuto činnost asi 6 až 8 let, a to na příkaz Městského národního výboru. Na starost měla tuto práci zaměstnankyně klubu, shodou okolností opět Eva Horáková. Schéma práce byla přibližně následující: připravit aktuální texty, natočit je na magnetofonový pás s použitím mikrofonu a kotoučového magnetofonu (obvykle legendárního Tesla Sonet Duo) a nahrávky doručit na poštu, odkud se vysílalo. Vysílání samozřejmě nebylo živé. V budově pošty bylo k dispozici i miniaturní nahrávací studio, ale natáčelo se

i v místnostech v klubu, nebo přímo v terénu. Technickou stránku zajišťoval Vladimír Míša v alternaci s panem Bendou z poštovního úřadu. Hudební redakci řídil také pan Míša. Zaměstnanec JKP četl texty, často také vedl rozhovory s pozvanými hosty. V začátcích pomáhal jako hlasatel Milan Hein. A někdy také tehdejší výtvarník JKP Petr Čepický. Vysílání začínalo znělkou, melodii ze skladby Karla Svobody v podání skupiny Mefisto – Návrat Gemini (Return of Gemini).

Vysílání probíhalo pravidelně každý týden několik let, což bylo pro malý počet zaměstnanců klubu vzhledem k jeho rozsáhlé činnosti náročné a časově čím dál více nezvladatelné. A tak jednoho dne už pravidelná relace v hranickém „drátku“ nebo „dráťáku“ nezazněla. Tentokrát ne na pokyn nadřízených orgánů, ale tehdejšího ředitele JKP. Zaměstnanci klubu měli této týden co týden se opakující dřiny lidově řečeno „plné zuby“. A nadřízené úřady si ukončení relací ani nevšimly (nebo dělaly, že si nevšimly). To bylo někdy kolem roku 1970... A ještě z dnešního pohledu: pokud někoho zajímá, jestli texty a nahrávky připravené k odvysílání cenzuroval (ideově kontroloval) někdo z nadřízených orgánů – tak necenzuroval.

Co zbylo z vysílání rozhlasu po drátě v Hranicích do dneška? Jeho znělka! Pokud se můžete „připojit“, klidně si ji pusťte: <http://www.youtube.com/watch?v=IloFnUrPscA>

Pokud jste pamětníci, možná se vám při těch tónech podaří i trochu omládnout – aspoň na chvíli. Díky, pane Míšo! Samozřejmě taky vám, pane Svobodo!

KONEC JEDNOTNÉHO KLUBU PRACUJÍCÍCH V HRANICÍCH

Překotné až neuvážené zrušení klubu městskou radou nedlouho po „sametové revoluci“ proběhlo v lednu 1991. Rozumnější bylo snad JKP přeměnit na městské kulturní zařízení a jeho zřizovatelem se měl stát městský úřad. To si po letech uvědomili noví zastupitelé města a potom znovu pracně obdobné zařízení utvářeli a nakonec otevřeli v roce 2007. Tomuto novému kulturnímu zařízení ale chybí budova Besedy, která byla v osmdesátých letech bezplatně převedena odborům n. p. Sigma Hranice a patří jim dodnes.

TI, KTERÍ PŘEŽILI PÁD JKP

A na závěr zvesela:

*„... a z veliké dálky do uší mi zaznělo,
že dokud se zpívá, ještě se neumřelo.“*

J. Nohavica

I dnes ještě zůstává po činnosti JKP v kulturním životě města určitá stopa:

Hranický dětský pěvecký sbor stále řídí sbormistryně Taťána Jonasová, sbor velmi často zpívá nejen v Hranicích, má stále přípravný sbor a hlavní sbor. Koncem roku 2011 oslavil už třicet let svého trvání.

Smíšený pěvecký sbor Harmonia je stále činný a nemá nouzi o nové zpěváky. Sbormistryní je v současné době Barbora Šimečková.

Úspěšně funguje Kruh přátel hudby, který pod vedením svého posledního předsedy Oldřicha Kubíčka složitou cestou přes zřizovatelství městskou knihovnou a ustavení občanského sdružení doplnil k novému zřizovateli – Městskému kulturnímu zařízení, které v současné době dobře organizuje koncertní činnost dál.

Velký dechový orchestr s neúnavným dirigentem Josefem Slimáčkem byl činný po zrušení JKP ještě devět let, a to díky již zmíněnému dirigentovi. Hraničtí pamětníci budou jistě rádi na tento orchestr ještě dlouho a s úctou vzpomínat.

Srpen 2011

Barevné fotografie jsou otištěny v příloze, strana b–d

TOMÁŠ POSPĚCH *potom@volny.cz*

ARCHITEKTURA HRANIC A LÁZNÍ TEPLIC NAD BEČVOU V LETECH 1945–1989

Nekladu si zde za cíl podrobně popsat stavební ruch v Hranicích v průběhu téměř pětáctýřiceti poválečných let. To souhrnně provedl už Jiří J. K. Nebeský v úvodním textu knihy *Hranice – Zmizelá Morava*. Zde a v následujícím vydání sborníku navazují na svou starší knihu *Hranická architektura 1815–1948* a pokusím se zmapovat i méně atraktivní období od konce druhé světové války do současnosti. Při průzkumu stavebního ruchu ve složitém období let 1945–1989 a následně i od roku 1989 do současnosti chci upozornit na několik realizací, které se z této bohaté, ale kvalitativně nepříliš vysoké produkce vymykají. Pokusím se přiblížit domy, které v každodenním shonu obvykle přehlížíme, a současně upozorněním na architektonické kvality a krásu těchto staveb napomoci, aby je nepotkal podobný osud jako desítky dalších hranických domů, které si dnes už můžeme připomínat jen na starých fotografiích. Věřím totiž, že za nejlepšimi z těchto realizací se stojí za to vydat a seznámit se s nimi podobně, jako chodíme obdivovat hrady a zámky.

Starší literatura připomínala v Hranicích jen Kunzovu vilu dvojice pražských architektů Jana Kříženeckého a Josefa Pokorného nebo rodinný dům Marušítkových od Karla Caivase. Mnohem známější byly stavby v nedalekých Teplicích nad Bečvou [1]. V posledních letech se podařilo identifikovat autory řady dalších výrazných realizací [2]. I když se Hranice nestaly v minulosti ani nakrátko významným městem architektonického dění, tak jako Luhačovice, Zlín, Litomyšl, Hradec Králové, Prostějov a další místa mimo centra, především v meziválečné době zde můžeme najít několik výrazných počínů. Stavební stopy ve městě a okolí zanechali v druhé polovině 19. století vídeňští architekti Wilhelm von Doderer a Franz Macher, stavitelé Severní dráhy Ferdinandovy z Vídně do Krakova Franz Riepel, Ludwig Schiele a Karl Hummel nebo pražští architekti Jan Kříženecký a Josef F. Pokorný. Z ojedinělého meziválečného období se na Hranicku dochovaly domy od řady osobností české a moravské architektury, Bohumila Babánka, Karla Caivase, Josefa Dandy, Karla Kotase, Josefa Macharáčka, Adolfa Liebschera, manželů Elly a Oskara Oehlerových, Bedřicha Rozehnal, Huberta Svobody, Lubomíra Šlapety, Emila Šulce, Václava

[1] Vítězslav Kollmann – Pavel Zatloukal: Moravské lázně v proměnách dvou staletí. Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci, Oblastní galerie výtvarného umění, Olomouc 1987.

[2] Viz. Pavel Zatloukal: Příběhy z dlouhého století. Architektura z let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku. Olomouc 2002; Tomáš Pospěch: Hranická architektura 1815–1948. DOST, Hranice 2000 a doplněné anglické vydání *The architecture of Hranice 1815–1948*; A další dílčí studie: T.P.: Karel Caivas. Stavby v Hranicích a nedalekých Teplicích nad Bečvou. Prostor Zlín, 1998, č. 2, s. 22–26. Meziválečná architektura v Hranicích. Umění, 1998, č. 4, s. 267–276. Například Hranice... Poznámky k architektuře maloměsta od Vídeňského kongresu po Versaillskou smlouvu (1815–1918), Umění a řemesla, 2000, č. 3. Václav Bednář – Petr Cimala – Alena Jirásková – Tomáš Pospěch: Orel, lev, svastika a hvězda. Historie bývalých vojenských škol v Hranicích. Dost, Hranice 2010.

Velvarkého, Arnošta Wiesnera a dalších. V nedalekých Všechovicích se narodil Bohuslav Fuchs, jedna z nejvýznamnějších osobností československé meziválečné architektury.

Téma zpracovávané v této studii se láme do tří různě dlouhých částí vymezených politickými událostmi v letech 1945, 1948, 1968 a 1989, které zásadně změnily společenské podmínky a vedly ke změnám ve stavební praxi nebo výrazně proměnily pozici stavebníků i stavitelů a architektů. Ale zatímco stavební ruch v meziválečném období v Hranicích mohl posloužit jako vhodný příklad pro sledování postupného etablování myšlenek avantgardní architektury mimo centra, kde tyto myšlenky vznikaly, a v regionu Hranicka můžeme najít desítky takových zdařilých realizací, v případě následujících let socialismu i od roku 1989 do současnosti bylo realizováno jen pár výraznějších staveb vznikajících individuálně, bez hlubší provázanosti na urbanismus města. Po roce 1945 můžeme na příkladu malého moravského města sledovat vývoj od dozínání pozdního funkcionalismu, přes socialistický realismus, k měkké moderně bruselského stylu až k pozdně internacionálnímu stylu, ke kterým se v devadesátých letech přidaly ozvuky postmoderny nebo později i projevy střidmosti neomoderny.

1945–1948

V roce 1945 měly Hranice 9.684 občanů, kteří žili ve 2.428 bytových jednotkách [1]. V následujících měsících bylo jen z Hranic odsunuto nebo odešlo 200 až 300 Němců, což byla asi jen třetina, maximálně polovina hranických Němců, přičemž jak upozorňuje Jiří J. K. Nebeský bylo na Hranicku s výrazně smíšeným obyvatelstvem velice obtížné rozlišit, kdo je Němec a kdo Čech a někteří perzekuovaní Němci ve skutečnosti ani německy neuměli [2]. Bezprostředně v květnu 1945 také zaniká stavitelská firma Aloise Jambora, který se v roce 1940 přihlásil k německé národnosti. Při řádění některých osob hlásících se k revolučnímu národnímu výboru v kancelářích Jamborovy firmy je zničen také rozsáhlý archiv čtyř generací stavitelů Aloisů Jamborů působících na Hranicku od roku 1852 [3].

Poválečné události, ukončení stavební uzávěry vyhlášené německou okupační správou, přece jen jistější životní pomínky a potřeba napravit válečné škody, vedly k výraznému stavebnímu ruchu. Ihned v roce 1946 vzniká *Zástavní upravitelství města Hranic* připravený brněnským architektem Bohumilem Babánkem (1896–1963), v té době profesorem na České vysoké škole technické v Brně.

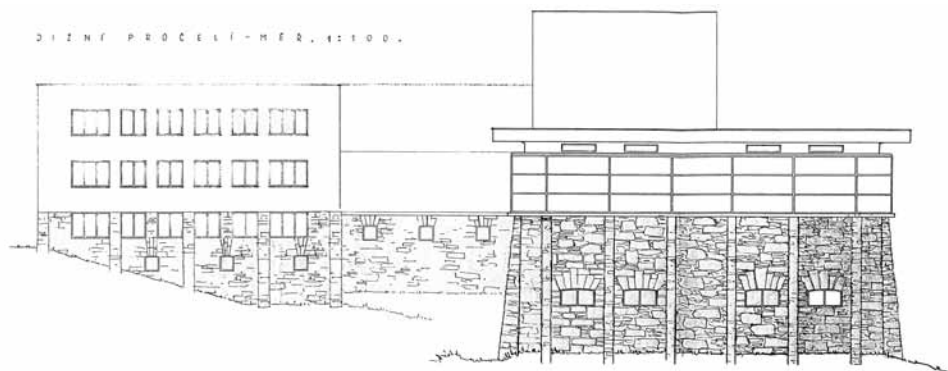
V Hranicích se ještě dokončovala dostavba před válkou navržených budov areálu **okresní nemocnice** (Zborovská, 1937–1948) od brněnských architektů Bedřicha Rozehnal a Huberta Svobody. Hlavní výstavba ale už probíhala jinde. Stávající objekt jednopatrové nádražní budovy **Hranice na Moravě-sever** pocházel z roku 1847 [4]. Válečné události zastavily plány na výstavbu nových budov hranického nádraží, připravované od roku 1936. Po zdvojkolejnění trati Hranice

[1] Čtyřicet let socialistické výstavby a rozvoje města Hranic. MNV Hranice, Hranice 1985, s. 15–16.

[2] Jiří J. K. Nebeský: Příběh lágru. Internační tábor a perzekuce Němců v Hranicích 1945–1946. Tichý typ, Hranice, 2003.

[3] Firma Aloise Jambora byla založena v roce 1852 a předávali si ji čtyři generace stavitelů se shodnými křestními jmény. Ve 30. letech 20. století byla jednou z největších firem na Hranicku. Podle V. V. Bartovského zaměstnávala 70 stálých zaměstnanců. Jen poslední z nich, Ing. Alois Jambor (23. 5. 1886 – 21. 1. 1963), úředně autorizovaný civilní inženýr a stavitel, vystavěl několik objektů fabriky, budovy internátů nebo tržnice ve Zlíně, textilní továrnu Heller, poštovní budovu, kino, sanatorium Praha nebo Říhovského vilu v lázních, až po hájenku v Paršovicích. Jeho otec byl stavelem vápenky v Černotíně, lesnické školy, kasáren pěšího pluku, školní budovy u fary a nádraží v Drahotuších, děda byl mimo jiné stavelem městského nádraží v Hranicích a kostela v Černotíně.

[4] Dnes nedochovaná původní nádražní budova byla dokončena 3. března 1847. Strohá klasicizující jednopatrová stavba obsahovala kanceláře, čekárny, dvě restaurace a byty. Dobře ji zobrazují fotografie publikované v albu vyšší reálné školy (Joachim Steiner: K. u. K. Militär-Oberrealschule und Ansichten von Mährisch Weisskirchen, Wien 1893) a v knize Vojtěch Bartovský: Hranický okres. Vlastivěda moravská, Musejní spolek v Brně, Brno 1906, s. 89.

Oskar a Elly Olárovi: Teplárna a obytný dům (nedokončeno), Teplice nad Bečvou, 1947 (archiv Muzeum umění, Olomouc)

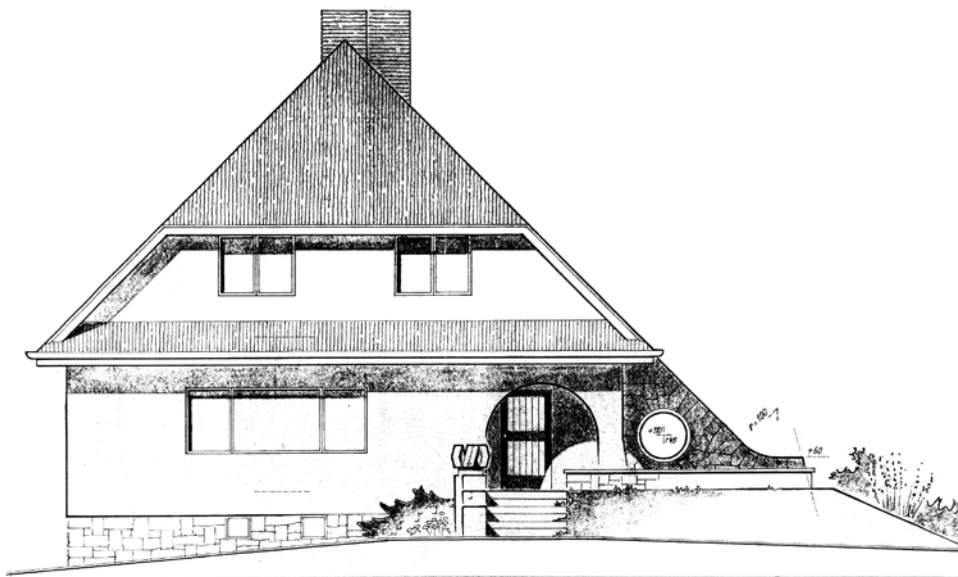
– Vsetín České dráhy postupně přestavovaly hlavní hranické nádraží. Vystavěn byl hlavní a služební přístupový podchod a dvě ostrovní krytá nástupiště s dodnes dochovanými trubkovými zábradlími schodišť a nástupištěmi přístřešky celooceľové konstrukce s profilovými rámy typu „vlaštovka“. Poté měla být v roce 1938 realizována nová výpravní budova. Její projekt a dispoziční řešení původně navrhl architekt **Miloš Fikr**, který se předtím spolupodílel třeba na nádraží v České Třebové. V průběhu schvalování došlo postupně k navýšení počtu služebních bytů a rozšíření nádražní restaurace.

Původní plány Miloše Fikra přepracoval architekt **Josef Danda** [1], který byl v letech 1936–1939 zaměstnán na Ředitelství železnic v Olomouci a mimo jiné realizoval architektonicky výrazné nádraží v Teplicích nad Bečvou (1938–1939). Podržel původní Fikrovu výrazně horizontální dispozici výpravní haly, restaurace a dalších provozů v kontrastu s vertikální obytnou budovou, ale jednotlivé provozní segmenty odlišil v duchu funkcionalistického oddělování bloků s jednotlivými provozními jednotkami: podél trati se tak v navazujících přízemních až dvoupatrových budovách odvíjí provozní části, kanceláře, byty, ústřední hala v jednopatrové budově s čekárnami, restauracemi a úřadovнами po stranách a budova poštovny. Ve středu objektů se nachází odbavovací hala s postranními prodejny lístků, restaurací, bufetem, čekárnou a úschovnou zavazadel. Vybavením nádraží o přidružené provozy vytvořil Josef Danda prototyp staniční budovy situované ve větší vzdálenosti od městského centra. Do restauračního bloku umístil také byt hoteliéra a pokoje pro personál. V návrhu můžeme najít také ve funkcionalismu oblíbené prvky vlakových stožárů a hodin na fasádě objektu, podobně jako u zastávky v Teplicích nad Bečvou [2]. Po vzniku protektorátu byl Josef Danda přeložen na ředitelství drah do Prahy a jeho koncept hranického nádraží dále rozpracovává architekt **Jiří Žalman** z projekční kanceláře ředitelství drah v Brně. Kvůli politické situaci na konci 30. let a následné okupaci k výstavbě nedošlo.

Nové hlavní nádraží v Hranicích bylo nakonec vystavěno od července 1946 a slavnostně ote-

[1] Architekt Josef Danda (1906–1999) byl také autorem domu pro železniční zaměstnance v Hranicích (Tovární 1203) a výrazně se podílel na zdvojkolejnění železniční tratě Hranice – Púchov, přičemž jako zaměstnanec Ředitelství drah Olomouc měl na starost úsek Hranice – Valašské Meziříčí – Vsetín. Zde navrhnul 52 objektů, z nichž jich bylo v letech 1936–1939 realizováno 29, od nádraží větší nebo střední velikosti (Hranice, Teplice nad Bečvou), až po mosty a tunely, nebo četné strážní domky, hradla, malé výpravní, čekárny zastávek, stavební domky, vodárenské věže aj., většinou s pultovou střechou a v kombinaci omítaných ploch, kamene, betonu, neomítaných cihel, dřeva a skla. (Podrobně Karel Hájek: Architekt Josef Danda. ČVUT, Praha 2007, s. 46–56).

[2] Josef Danda tento svůj projekt rozvinul ve studii: Josef Danda: Výpravní s ostrovními nástupišti. Zprávy železničních inženýrů, 1940, č. 9.

Lubomír Šlapeta: Rodinný dům Augustina Frice, Pod Bílým kamenem 282, 1939–1948, terasa s kamenným opěrákem 1977

vřeno 28. prosince 1948. Na objektech z monolitického železobetonového skeletu vynikne především užití oblých rohů sloupů, šikmých ploch u přístřešků, kruhových oken, sloupů, luxferů, dále výrazné keramické parapety a obklady oken i kombinace šedé omítky a červených keramických obkladů, které zatím nezanikly ani pod vrstvami pozdějších účelových úprav a celkové devastace objektu.

Ve stejné době probíhala také výstavba **čínžovního domu na Třídě 1. máje 1279, 1280, 1281**, jehož plány vytvořil pro Městský národní výbor v Hranicích přerovský Ing. arch. Jan Peterka v roce 1946. Samostatně stojící dům vystavěný na tehdejší Třídě gen. Stalina se odvolává ještě na meziválečný funkcionalismus domů, jak je najdeme v dnešních ulicích Nádražní, Jaselská a Jiřího z Poděbrad. Radikálnost architektonické avantgardy je zde ale už zmírněna menšími okny a sedlovou střechou. Výrazným prvkem domu jsou bloky nárožních vystupujících balkonů zakončených jemným trubkovým zábradlím. K meziválečnému funkcionalismu se hlásí také nárožní okna a lodžie. Dům se víceméně dochoval v původním stavu, i když byl poněkud znehodnocen lacinými plastovými eurookny, občasným zasklením balkonů a omalovánkovou barevností fasády převzatou ze zateplovacích paneláků.

Ladislav Říhovský, podnikatel v oblasti lázeňství a předválečný nájemce lázní Teplice nad Bečvou, si nechal firmou stavitele Aloise Jambora postavit v letech 1933–1934 ve svahu nad lázními funkcionalistickou vilu, kterou mu navrhli manželé Oskar a Elly Oehlerovi. V roce 1947, tentokrát už pod počestným jménem Olárovi, mu stejní pražští architekti navrhnou přestavbu původní otevřené kolonády od Karla Kotase z let 1935–1936. Podle jejich plánů byla **kolonáda** v letech 1947–1948 zasklena velkými okny, rozšířena směrem dozadu a nadstavěna o jedno patro. Oskar a Elly Olárovi současně projektují ve svahu mezi sanatoriem Moravan a Sternovou vilou **budovu ústřední teplárny** spojenou s obytným domem. Na půdorysu ve tvaru „L“ navrhli polyfunkční budovu, kde spojili výrazný kamenný suterén a přízemí s pilíři a zdůrazněnými nadokenními klenáky s vyššími patry s klasicky funkcionalistickou hladkou omítkou nebo celoskleněnou stěnou. Z budovy se podařilo dokončit jen část spodního parteru z lomového ka-

Lubomír Šlapeta: Rodinný dům Augustina Frice, Pod Bílým kamenem 282, 1939–1948, foto 2011

mene, který je dnes užíván jako garáže a ve svahu nad touto plánovanou ústřední teplárnou byl pro zaměstnance lázní vystavěn třípodlažní bytový dům s výraznou předsaženou pultovou střechou [1].

Poslední vzpomínku na osobitá meziválečná léta československé architektury si nese **rodinný dům Pplk. Augustina Frice** [2]. Navržen byl ještě v roce 1939 Lubomírem Šlapetou, později byly plány dále upravovány a výstavbou v roce 1948 už spadá do zcela odlišného období. Umístění na parcele za městem a v samé blízkosti lázní vedla Lubomíra Šlapetu k výrazně romantizujícímu pojetí s užitím prvků úzce vycházejících z tradice lidového stavitelství: valbové střechy, oblouku sklenutého na sloup u vstupu, v interiéru nárožní krb na pomyslném pomezí obývací místnosti a jídelny. Spojení hlavních obytných částí do prostoru ve tvaru „L“ umožňuje nečekané průhledy obytnými prostory a třemi okny současně do zahrady a na město ležící v údolí. Romantický nádech nese také užití kamenné podezdívky, hrubé omítky pískově žluté fasády a červené terakotové střešní krytiny. V roce 1977 navrhnul Lubomír Šlapeta ještě terasu a kamenný opěrák, které dále zdůrazňují romantické vyznění stavby. Autor se zde snažil dostat z vlivu univerzalistické „tovární estetiky“ předcházejícího funkcionalistického období, jejíž rysy, přes některé změkčující prvky, nese většina olomouckých, rožnovských a opavských domů bratří Čestmíra a Lubomíra Šlapetových z 30. let.

O oblibě takového pojetí individuálního bydlení mezi hranickými stavebníky svědčí četné kopie a varianty Fricova domu vystavěné v 50. a 60. letech. Bezprostředně na začátku 50. let vzniká dům Lipnerů ve Veselíčku [3], téměř identická kopie v podobě domu Jaroslava Ocásky [4]

[1] Z kopií plánů dochovaných na Stavebním úřadu v Hranicích nelze vyčíst, zda jej navrhli také manželé Olárovi a zda byl vystavěn už v roce 1947.

[2] Pod Bílým kamenem 282.

[3] Veselíčko 67.

[4] Třída gen. Svobody 785.

na Třídě generála Svobody a krátce na to i dům Karla Jalůvky [1] na Skleném kopci, blížící se pojetím domu z Veselíčka. Posledním příspěvkem do této pozoruhodné série byl dům Ladislava Zely [2] Pod Bílým kamenem z druhé poloviny 60. let. Většina těchto stavebníků porušuje původní proporce domu, monumentalizuje, nehledí na citlivý vztah navrženého domu k terénu, pozměňuje jednotlivé detaily a barvu omítky, zjednodušuje a přizpůsobuje si jeho koncepci vlastním praktickým potřebám. Ve svém celku jsou však tyto realizace pozoruhodným rozvinutím Šlapetou navrženého, osobitého typu rodinného domu.

V Olomouci usazený Lubomír Šlapeta je také autorem návrhu budovy Beskydského divadla z roku 1945. O čtyři roky později navrhuje pro Hranice dvojdom A. Spurné a L. Šlapetové situovaný na katastr Teplic nad Bečvou, stejně jako víkendový dům L. a L. Šlapetových z roku 1954. Z těchto prací byla pravděpodobně realizována jen chata. Následujícího roku ještě spolupracuje se sochařem Vladimírem Navráilem na vytvoření kamenného podstavce k pomníku dělostřelců před bývalou vojenskou akademií.

1949–1968

Zatímco do konce čtyřicátých let byl architektem převážně soukromník zastoupený vlastní firmou, v tomto období dochází k nucenému sdružování do té doby samostatných architektů do družstev nebo státních podniků. Slovo architekt mizí z tehdejších výkresů i novinových článků. Nahrazuje jej projektant, většinou uváděný jako instituce, jen občas spojený s konkrétní osobou. Pod většinou hranických projektů jsou podepsáni Okresní stavební podnik Hranice, Stavoprojekt Brno, Stavoprojekt Olomouc, Pozemní stavby Olomouc, Dopravní stavby Olomouc nebo některé větší podniky jako Sigma, Cementárna a KVRIS. Autor stavby je v dobových článcích zmiňován zcela výjimečně, mnohem častěji jsou u příležitosti zahájení nebo otevření stavby vypisováni i tesaři a zedníci nebo všechny osoby účastníci se slavnostního otevření. Odpersonifikování staveb sugestivně vypovídá o dobové společenské roli architektury stejně jako o rozhledu autorů novinových příspěvků, kromě toho také značně znesnadňuje samotné zkoumání architektury těchto let.

Na přelomu 40. a 50. let mocensky prováděná změna vlastnických vztahů ve společnosti přináší radikální důsledky pro stavební praxi. Zatímco dříve byli stavebníky soukromé osoby, města, korporace, firmy nebo státní orgány, nyní se stává výhradním stavebníkem město, stát nebo jím vlastněné národní podniky. Fyzická osoba je pro zajištění individuálního bydlení odkázána na lokální projekční produkci nebo šedou zónu vlastního nadšeného laicismu a osobních kontaktů na kreativněji orientované architekty.

Do roku 1954 se o státní a podnikový bytový fond v Hranicích starala řada různých institucí, organizací a podniků. V tomto roce byla zřízena centrální Domovní správa, později podnik bytového hospodářství, který například v roce 1985 spravoval 290 domů a 2.382 bytových jednotek [3]. Převod vlastnictví domů od konkrétních majitelů pod centrální instituce většinou vedl k jejich chátrání, jak můžeme dobře sledovat i na pohlednicích města, nebo k nepůvodním zásahům a k osekávání prvků fasády při jejich opravách.

Záměr národního podniku Moravskoslezské cementárny a vápenice v Brně vystavět v Hranicích **cementárnu** být rozvíjen od roku 1946. Úvahy provázely obavy o narušení bezprašného klimatu v lázních, poškození léčivých pramenů a zda nebude narušena přírodní rezervace, ale

[1] Sklený kopec 1421.

[2] Pod Bílým kamenem 1229.

[3] Bytová výstavba mezi lety 1948–1977 je přehledně vypsána v článku Miloslav Pavelka: Rozvoj města Hranic v letech 1948–1978. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplic n. B., březen 1978.

75 po změně politické situace převážily potřeby průmyslu a v roce 1949 bylo definitivně rozhodnuto o vybudování závodu na výrobu portlandského cementu. První rotační pec hranické cementárny slavnostně zapálil 14. dubna 1954 prezident Antonín Zápotocký. Ve stejném roce byly ještě uvedeny do provozu další dvě rotační pece a v roce 1959 přistavěna čtvrtá. Po zestátnění akciové společnosti Kunz a jejího začlenění pod národní podnik Sigma Olomouc byl vybudován v prostoru za nádražím nový závod **Sigma II**. Na východním okraji města na místě starší Vilímkovy nebo Grodovy **cihelny** vystavěli v polovině šedesátých let nový závod, který svými dvěma červenobílými komíny společně s dvojicí hnědě–cihlových komínů protějšší cementárny vytváří novou charakteristickou dominantu města.

V roce 1960 byly v Československu upraveny působnosti okresů. Hranický okres byl zrušen a město přiřazeno pod okres Přerov [4]. „*Hranice jsou šrámkovské město, milovat tady můžete, koho si jen vyberete, můžete se toulat s rukama v kapsách, růže krást a řečenou láskou třeba i umírat, ale nemáte-li k tomu všemu ještě i něco na práci, je vám smutno...*“ [5], píše o šedesátých letech ve své mladistvě rozjiténé autobiografické prvotině Josef Frai. Přestože došlo zrušením okresu ke snížení statusu města, právě na přelomu 50. a 60. let byla realizována řada staveb, které na dlouho ovlivnily vzhled města. Na místě původního betonového **mostu přes Bečvu** se secesními prvky z roku 1905, zničeného Němci v roce 1945, byl v letech 1958–1960 postaven dnešní pozdněfunkcionalistický most. Dvě ploché klenby o velikosti 32,5 metru sklenuli na jeden střední pilíř, využitý po původním mostu [6]. Při rekonstrukci na jaře 2009 nahradili původní architektonicky výrazné betonové zábradlí s vertikálně umístěnými barevnými železnými tyčemi nevýrazným utilitárním řešením.

V roce 1959 bylo **kino Svět** přebudováno na promítání širokoúhlých filmů a modernizován interiér o dřevěné obklady, nové sedačky nebo například o výrazný prvek nástěnných světel ve tvaru hvězd. Provoz kina byl pro špatný stav budovy ukončen v roce 2010 a po jejím prodeji bylo v následujícím roce vybavení interiéru z velké části zničeno. V roce 1960 byla na stadionu dokončena nová tribuna pro 800 diváků a ve stejném roce byla také formou „akcí Z“ zahájeno budování Parku kultury a oddechu, doplněném v roce 1964 o **letní kino**, jedno z prvních v přerovském okrese. V letech 1961–1962 byl Svazarmem, zvětší části také formou „akce Z“, vybudován v lokalitě Pod Hůrkou blízko zaniklé Kleinovy cihelny **autocamping** s dodnes dochovanými chatkami, místy pro odběr vody a především s architektonicky zajímavou hlavní budovou s půlkruhovým arkýřem restaurace [7]. Podobné organické cítění s půlkruhovými prvky se objevilo i při výstavbě vrátnice areálu Sigma II v roce 1966 a u prodejny lístků při vstupu na stadion. Z dobové produkce se vymyká také přízemní **budova Krajského vodohospodářského, rozvojového a investičního střediska (KVRIS)** [8]. Na začátku šedesátých let bylo náměstí obohaceno o **kašnu** s výraznou mazaikou s bílo-červeným síťovým ornamentem, která prozrazovala ozvuky bruselského stylu. V devadesátých letech bylo nejdříve válcové těleso fontány zbaveno mozaiky

[4] To vedlo mimo jiné ke zrušení Okresního soudu sídlícího v budově na Šromotově náměstí. Následně zde byla zřízena základní škola.

[5] Josef Frai: *Válka mezi labutěmi*. Práce, Praha 1983.

[6] Jediný most přes řeku Bečvu na území Hranic stojí na místě jednoho z nejstarších betonových mostů u nás. Město ho dalo vystavět v letech 1904–1905 podle plánů docenta české techniky v Brně ing. Karla Herzána (1869–1940) pražskou firmou Herzán a Uhlíř. Zatěžkávací zkouška a kolaudace se konaly 19. prosince 1905. Tento secesní most Němci při ústupu 7. května 1945 zničili. Nahradila jej pontonová lávka, později prozatímní dřevěný most, než byl v letech 1958–1960 vystavěn most dnešní. Další informace viz.: L. Novotný: *Historie jednoho mostu*. Hranický almanach 20 let, MNV, Hranice 1965.

[7] Autocamping Svazarmu pod Hůrkou byl vybudován v roce 1961, ale v následujících letech rozšiřován a doplňován o další chatky a vybavení: 1966 8 chat s 58 lůžky, 1972 rozšířen o dalších 40 lůžek, 1975–1966 rozšířen, vybudováno nové sociální zařízení, další chaty a recepční objekt.

[8] Zkratka KVRIS, hranické pracoviště bylo pobočkou ostravského závodu. Purgešova 1399, realizace zahájena 30. 3. 1962, projektant František Kulíčka, výkres je v Archivu Stavebního úřadu v Hranicích.

a omítnuto, nakonec byla fontána nahrazena při rekonstrukci náměstí v roce 2006 „novým vodním prvkem“, jak se píše v projektové dokumentaci.

Ale architektonicky nejvýraznější realizací té doby v Hranicích byla pravděpodobně výstavba **Průmyslové školy stavebních hmot** v dnešní Studentské ulici [1] v letech 1959–1961. Investorem budovy byl Krajský národní výbor (KNV) Olomouc, projektantem Státní projektový ústav Olomouc. Jako architekta budovy uvádí dochované plány z roku 1957 Ing. arch. Karla Typovského [2] a jako odpovědného i vedoucího projektanta Ing. arch. Jaroslava Nováčka. Na stavbě vyniká především železobetonový zadní trakt budovy s dvěma arkýřovitě vystupujícími přednáškovými sály, které jsou vedle pásu oken prosvětleny od země až po strop luxfery. Škola byla původně stavěna jen s osmi třídami pro průmyslovou cementářskou školu. Kabinety a místnosti určené k jiným účelům byly postupně účelově přebudovány na učebny pro další obory. V sousedství škol byla v roce 1965 vystavěna pětipatrová budova **internátu**.

Vedle těchto dílčích realizací se bytová výstavba v Hranicích po organizačních a majetkových otřesech z přelomu čtyřicátých a padesátých let rozvíjela jen pozvolna. V průběhu dvanácti let 1948 až 1959 bylo v Hranicích postaveno jen 473 nových bytů [3]. Poválečná výstavba činžovních domů si sice ještě na chvíli zavzpomínala na zlaté meziválečné časy, doba však již více horovala pro socialistický realismus. V Hranicích nenajdeme tak zářné příklady jako v Porubě, Havířově, Mostě, Ostrově a v dalších městech. Ve skrovném dekorativním hávu s dominantními „identifikačními“ reliéfy nad vstupy vyrostlo v roce 1953 na pravidelné geometrické osnově v lokalitě Nádražní ulice u rybníku Kuchyňka **sídlíště Jaslo** [4]. Čtyři činžovní domy se sedlovými střechami, drobnými okny a reliéfem horníka nad vchodem [5] přináší jemné ozvuky socialistického realismu, v nedávné době zastřené zateplením fasády.

V první polovině 50. let budují na východním okraji města nadšená budovatelská léta **sídlíště CVH** s byty pro zaměstnance Cementárny a vápenky v Hranicích [6]. Vedle sedmi domů byl součástí osově souměrného areálu i středový trakt s rovnou střechou a dvěma terasami, bezesporu citující renesanci či architekturu pozdní antiky, obsahující pasáž, restauraci, obchody a další služby. Vedle těchto poukazů k socialistickému realismu zde najdeme i ozvuky funkcionalismu, především v řešení schodiště jediného příčně umístěného obytného domu. Oproti třem budovám u hlavní cesty s hladkou fasádou a některými poukazy k funkcionalismu, nese druhá a třetí řada domů na fasádě historizující tvarosloví socialistického realismu, včetně říms, bosáže podezdívky a nároží, portálů a lisénových rámců zakončených oblouky zdůrazňující okna schodiště.

V roce 1959 se začalo s výstavbou domů na dnešním **sídlíšti Kpt. Jaroše**, pro které se zhotovovaly panely přímo na místě v provizorní panelárně. Blok č. 6 byl odevzdán v květnu 1960 a do konce roku 1961 vzniklo celkem 297 bytů v devíti čtyřpodlažních blocích. První fáze výstavby

[1] Tehdy Jeremenkovo náměstí 1384. Proměně podléhal i název školy: Vzniká v roce 1946 jako Dřevařská škola, od roku 1951 zde vzniká obor technologie stavebních pojmů a od 1970 se rozšiřuje ještě o chemickou technologii. V době výstavby budovy se škola jmenovala Průmyslová škola stavebních hmot, dnes nese název Střední průmyslová škola Hranice.

[2] Ing. arch. Karel Typovský (nar. 1923 v Olomouci), povoláním architekt, který se věnuje také malbě a grafice, studoval na České realce v Olomouci (1941) a Vyšší průmyslové škole stavební v Brně (1941–1943), až nakonec absolvoval Vysokou školu architektury a pozemního stavitelství v Praze (1949) u výrazných představitelů československého funkcionalismu Antonína Černého a Karla Honzíka. Od roku 1950 působil ve Stavoprojektu Olomouc. Mezi jeho realizace patří koupaliště Poděbrady u Olomouce (1958–1965), rekreační středisko Pozemních staveb z Olomouce na Malé Morávce (1968–1978, dnes hotel Neptun), Společenský dům v Bruntále (1964–1968, ve spolupráci s Milošem Suchánkem). Jak uvedl sochař Karel Lenhart, Karel Typovský jej inspiroval k vytvoření sochy Sběr chmele (1977), umístěné před obchodem na Třídě 1. máje v Hranicích.

[3] –LN–: Bytová výstavba v Hranicích – přehled činnosti od r. 1948. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplíc nad Bečvou, duben 1974.

[4] Nádražní 740, a tři domy s čísly podle vchodů řazené za sebou směrem od ulice Nádražní: dům čp. 1285 a 1287, dům čp. 1288, 1289 a 1290 a konečně dům s čísly 1300 a 1301.

[5] Nádražní 1285.

[6] Tzv. CVH, později HCV, dnes Cementářské sídlíště, dokončeno 1955.

77 domů na **Struhlovsku** byla zahájena na podzim 1962 a ukončena v roce 1964. Panely se dovážely z Přerova. Celkem se v první etapě postavilo šest bloků domů s 228 byty, na které navázaly v roce 1965 jesle a mateřská škola a o rok později objekt obchodů a služeb. K roku 1966 jsou datovány také plány Pozemních staveb Olomouc na výstavbu druhé etapy, která byla realizována v letech 1969–1971. Při ní se dokončilo 308 bytů, umístěných mimo jiné v osmipodlažních výškových blocích, v Hranicích použitých poprvé. Tento počet podlaží se stal později ve městě normotvorný i pro stavby na dalších sídlištích a nebyl nikde překročen [1]. Ještě v roce 1978 byly vybudovány také třípodlažní domy s malometrážními byty. Celkem vzniklo na Struhlovsku 536 bytů, většina z nich družstevních. Jedním z bloků byl i čtyřpodlažní blok domů s posunutou uliční čarou, tzv. Harmonika, který byl ve stejné době budován i na druhém konci města na sídlišti Hromůvka.

Dnešní sídliště Pod Lipami je pojmenováno podle stromů obklopujících barokní sochu Panny Marie z roku 1731. Místo je považováno za poslední zastavení pro ty, kdo byli odsouzeni ke ztrátě hrdla a od pranýře na náměstí byli vedeni Horní branou až na toto návrší, kde až do roku 1784 stávala šibenice. Ve čtyřicátých letech zde postavili dva činžovní domy pro zaměstnance nedaleké nemocnice. V letech 1965–1976 na ně navázala výstavba **sídliště Pod Lipami a Pod Nemocnicí** se 196 svépomocně budovanými družstevními byty, které ještě v roce 1989–1990 doplnil panelový dům čp. 1858–1859. Na východním okraji města, podél dnešní ulice Zborovská a Palackého, na místě přízemních domů, zahrad a polí vyrostlo ve třech etapách **sídliště Hromůvka**. Nejdříve byly v roce 1967 vystavěny domy čp. 1468, 1469, potom byla v roce 1969 demolována starší zástavba domků ve Zborovské a Palackého ulici a na jejich místě byl do roku 1972 postaven dům, nazývaný pro svůj charakteristický tvar bloků s mírně posunutou uliční čarou Harmonika [2], samostatné věžáky 1512 a 1513 a tzv. Hokejka s čísly 1518–1526. Mezi nimi byl v roce 1973 dostavěn architektonicky výraznější jednopatrový cihlový dům s restaurací, obchody a službami (čp. 1544). Celkem zde v této fázi výstavby vzniklo 312 bytů. V druhé polovině osmdesátých let byl areál rozšířen ještě o dům s vchody 1894 a 1896.

Z výše uvedeného obsáhlého výčtu sídlišť, která obklopila původní, po staletí vznikající strukturu města, je zřejmé, že centrální plánování tehdy kladlo důraz na výstavbu nových bytů, než na udržování a modernizaci stávajících městských budov, a to i za cenu asanace starší zástavby. Přesto se tato starší sídliště odlišují od panelové zástavby ze sedmdesátých a osmdesátých let. Jsou charakteristické snahou o individualizaci staveb, budování nepřliš vysokých, většinou na nejvýš čtyřpatrových domů, užíváním netradičních půdorysných řešení, jako například příčný trakt na CVH nebo domy tzv. Hokejka na Struhlovsku a Hromůvce a poměrně velkorysým ponecháváním nezastavěných ploch pro volnou zeleň. Především ze sídliště kpt. Jaroše, Struhlovsko, CVH, částečně i Jaso se stalo skutečné bydlení v zeleni, které bylo narušeno až zahušťováním zástavby, budováním vestaveb nebo parkovišť v devadesátých letech.

Výraznější dílčí realizace vznikají v této době v lázních Teplice nad Bečvou. Už při rozsáhlé přestavbě lázni ve 30. letech 20. století navrhoval architekt Karel Kotas výstavbu nového mostu, který by osově rozděloval kolonádu na dvě části. K jeho výstavbě ale i k výstavbě stranově obrácené druhé části kolonády nikdy nedošlo. Železobetonová **lávka pro pěší** byla v lázních vybudována až v letech 1965–1967 Dopravními stavbami Olomouc a to v místě, které navrhoval Karel Kotas, tedy o něco níže, než kde stály předchozí dřevěné mosty, které mnohokrát strhly časté povodně nebo tání ledů. Projekt vypracoval Ing. Antonín Pešina z Dopravoprojektu Brno [3].

[1] A to i přesto, že v roce 1970 bylo uvažováno v prostoru historického předměstí Motošín, tedy v bezprostřední blízkosti historické části města a s důsledky pro jeho panorama, o výstavbě jedenáctipodlažní výškové budovy pro podnikové ředitelství Severomoravských cihlen. Podle dobových pramenů se měla stát „novou dominantou na nábřeží řeky Bečvy“. (-LN-: Perspektivy výstavby v Hranicích. *Kulturní zpravodaj města Hranic a lázní Teplic nad Bečvou*, leden 1970, s. 8–9).

[2] Čp. 1505–1511.

[3] V některé literatuře je ovšem uváděn i A. Tomašík z tehdejšího Stavoprojektu Brno. Dopravoprojekt vznikl původně v roce 1950 pro inženýrské stavby v rámci firmy Stavoprojekt, osamostatnil se teprve v roce 1968.

Délka mostu se uvádí 90,3 metrů, šířka 5 metrů a nejvyšší místo oblouku je 9 metrů nad hladinou řeky. Osvětlení mostu bylo vynalézavě vsazeno přímo do trubkového madla zábradlí, které neslo dobově oblíbenou výraznou žlutou a červenou barvu [1].

Už v polovině šedesátých let vzniká na místě **Jurikova pramene pavilon**. Na půdorysu nepravidelného šestiúhelníku a s výraznou střechou jej postavil Okresní stavební podnik, pobočka Hranice. Autora pozoruhodného návrhu se dosud nepodařilo určit.

1968–1989

Podle celostátního sčítání provedeného v roce 1980 měly Hranice 18.095 obyvatel, z nichž bydlelo 37,5% v rodinných domcích, 18,6% v družstevních bytech, dalších 42% bytů bylo ve správě podniku bytového hospodářství nebo socialistických organizací a 1,3% bytů byla v ostatních budovách. Zatímco v roce 1945 se ve městě uvádí 2.428 bytových jednotek, v roce 1983 už 7.056. Městský národní výbor s hrdostí zdůrazňoval, že z průměrné velikosti bytů 37,3m² v roce 1961 se průměr zvýšil na 39,5m² v roce 1970 a na 42,4m² obytné plochy v roce 1980. Tuto statistiku ale notně zkresloval výměr, kolik obytné plochy smí obývat jedna rodina, i požadavek, že rodinné domy se musí stavět jako dvojgenerační, i když tento druhý byt nebyl užíván a nebo byl naopak propojen s ostatními částmi domu. Chatu, chalupu nebo rekreační domek mělo 5,4% hranických domácností. Do těchto statistik byly započítávány i Drahotuše, které se od 1. ledna 1976 staly součástí města Hranic s novým názvem Hranice IV–Drahotuše a později i Velká, Valšovice, Slavíč, Lhotka, Rybáře, Středolesí a Uhřínov.

V sedmdesátých a osmdesátých letech dochází k výrazným zásahům do dosavadní, po staletí utvářené městské zástavby.

Po výrazné proměně vlastnických vztahů na přelomu čtyřicátých a padesátých let tyto stavby jsou v neutěšeném stavu, správa bytového fondu a města není schopna zajistit jejich pravidelnou šetrnou údržbu. Domy v některých ulicích nebo celých čtvrtích jsou ponechány vědomému chátrání, neboť se počítalo s jejich stržením a nahrazením novou zástavbou. Při opravách domů docházelo při neznalosti řemesla i smyslu a hodnoty původní architektury k účelovým přestavbám, nahrazování původních oken novými s jinými proporcemi, osekávání říms, ostění a dalšího dekoru nebo nahrazování hladké omítky tehdy módním šedým brízkolitem, a tedy k nevratnému zastření původního vzhledu budov. Při opravě fasády přichází farní kostel na náměstí o piniové šišky završující štít průčelí. O tristním vztahu tehdejší samosprávy města k památkám dostatečně svědčí osud židovského hřbitova. Ještě v říjnu 1989 byly náhrobky, některé i více než 300 let staré, radlicí shrnuty na hromadu, aby zde vznikl park a děti si zde mohly hrát na písku nad hroby hranických předků.

V sedmdesátých letech byla při budování silnice I/35 zničena velká část historického předměstí Motošín včetně náměstíčka i Skřídlový restaurace [2] a prakticky celá jižní strana Drahotušské ulice. V regionálním tisku se psalo dokonce o úvahách ředitelství Severomoravských cihlen vystavět na Motošíně jedenáctipatrovou budovu, která by se stala novou dominantou nábřeží Bečvy [3].

Také na dnešní Třídě Československé armády byla demolována řada domů a díky dnešní ne-soustavné zástavbě a silné automobilové dopravě se dříve výstavní třída změnila v nehostinnou městskou periferii.

[1] Lávka byla v letech 2010–2011 rozsáhle rekonstruována.

[2] Restaurace s vyhlášenými tanečními zábavami byla nazývána také U Gardisty, čp. 215.

[3] LN: Perspektivy výstavby v Hranicích. Kulturní zpravodaj města Hranic a lázní Teplic n. B., leden 1970, s. 8–9.

K nejvýraznějšímu negativnímu zásahu do organismu města došlo na Třídě 1. máje. Nejvýznamnější předměstská ulice Hranic se statky a zahradami hranických měšťanů se rozvíjela především od výstavby hlavního železničního nádraží v polovině 19. století. Statky s dvory se zde střídaly s řadovými přízemními domy i jedno nebo dvoupatrovými výstavnými vilami. Po výstavbě komunikace I/47 a panelového sídliště zde z původní zástavby zůstala jen reprezentativně pojatá vila a správní budova továrníka Antonína Kunze [1] od Jana Kříženeckého a Josefa Pokorného z roku 1897 a nevýrazný jednopatrový dům ze třicátých let, dnes označovaný jako Obchodní dům Progrescentrum [2]. Původní široký bulvár s alejí stromů a s pravidelnou uliční čarou byl nahrazen panelovou zástavbou a parkovišti [3]. Výstavba průtahu státní komunikace I/47 v letech 1982–1984 tuto destrukci dokončila a rozřízla město na dvě části.

Zatímco u sídlišť Jaslo, kapitána Jaroše nebo Struhlovsko můžeme ještě dobře sledovat snahu navázat na stávající zástavbu, nepřekračovat stavbami výšku ostatních budov ve městě a vytvořit příjemnou parkovou úpravu a hřiště, v sedmdesátých a osmdesátých letech musí panelovým domům ustoupit stávající zástavba, zahušťuje se zastavěná plocha a většina domů je projektována na osm podlaží. Podle projektu ateliéru T Karla Typovského ze Stavoprojektu Olomouc byla v severní části města realizována mezi léty 1974–1976 výstavba 317 bytů v sedmi osmipodlažních a dvou čtyřpodlažních blocích seřazených v sekcích na sídlišti **Slávia I**. Přestože se zde přihlíželo k uspořádání terénu, všechny obytné bloky byly vybaveny prádelnami, sušárnami, sklepy a místnostmi pro dětské kočárky, realizace postrádá jakékoliv architektonické ambice, které měla například jiná Typovského hranická realizace, průmyslová škola z let 1959–1961. Kus dál byla na podzim 1974 zahájena výstavba sídliště 1. máje, kde se do roku 1980 počítalo s výstavbou 1500 bytů, v letech 1976–1977 panelové domy v ulici Rezkova a pod názvem Slavia II i panelové domy naproti Kunzovu paláci. Na tuto výstavbu navázalo mezi roky 1978–1981 na místě starší zástavby jedno–dvoupatrových domů, statků, mlýnů a zahrad sídliště **Na Hrázi**, v roce 1981 sídliště **Mlýnský příkop** a v letech 1981–1985 se pokračuje ve výstavbě projektu **Slavia III** i dalších domů v Mlýnském příkopu a částečně též v ulici Na Hrázi. V letech 1984–1987 vzniká mezi Nádražní a Bělotínskou **ulice Nová**. Spíše než ulicí je panelovým sídlištěm, od zbytku města odděleném frekventovanou silnicí I/47. Separace od města byla záměrná, neboť vyrostlo pro okupační vojáky raketové brigády Rudé armády, což dalo oblasti název Ruské pole. Ještě v roce 1989 se připravuje asanace domů ve Hřbitovní a Komenského ulici a následná výstavba panelového sídliště. V následujícím roce se ještě staví poslední panelový dům Pod Nemocnicí a buduje **sídliště Hromůvek II** [4]. Ale doba hromadné panelové výstavby končí.

Vedle unifikované sídlištní zástavby můžeme na Hranicku najít i ojedinělé pokusy o osobitější užití prefabrikovaných panelových dílů. Patří mezi ně prostorově pozoruhodně členitá **III. Základní škola na Struhlovsku** [5] s jakoby funkcionalisticky oddělenými provozny, v roce 1984 zahájená výstavba **balneoprovozu Sokolovo**, která ale přinesla panelovou zástavbu do idylického údolí lázní nebo **Domov důchodců** [6]. Naproti tomu osmipatrový, architektonicky nevýrazný,

[1] Třída 1. máje 328.

[2] Třída 1. máje 1260.

[3] Z nejvýraznějších historizujících, většinou novorenesančních, novobaročních a secesních domů bych zmínil aspoň dům Kopeckých (čp. 358) na místě pozdější Červené jídelny, dům Pitzmanů (čp. 594), dům Jurákových (čp. 362) a Večeřův dům (čp. 348) se secesním dekorem na průčelí. Z pohledu z centra na pravé straně cesty stála naproti budovy prvního stupně základní školy novorenesanční vila (čp. 583) a severněji přízemní vila Osvalda Loserta na místě dnešních panelových domů čp. 1611–1613.

[4] Dvě desetiletí po Hromůvce I začala být budována Hromůvka II. V letech 1990–1992, kdy v celé republice panelová výstavba končí, tak byly postaveny ještě domy čp. 1871–1873, 1874–1884, 1886–1889 a 1890–1893.

[5] Dokončená v roce 1983.

[6] Tehdy ještě pod názvem Domov důchodců, dnes Domov seniorů, Jungmannova 1805. Projektován byl Stavoprojektem Olomouc, pobočkou v Přerově, za projekt odpovídal Ing. arch. Reis, realizace zahájena 9. září 1980, slavnostně otevřeno 28. března 1985.

strohý blok **hotelu Cementář**, vystavěný v letech 1987–1989 na dominantním místě a v samotné blízkosti historického jádra města, negativně vstoupil do prostoru starší zástavby.

Pro doplnění stavební produkce těchto let je nutno zmínit i další výrazné architektonické realizace, jako je provozní budova veřejného **koupaliště** z let 1969–1970, výstavba **autobusového nádraží** v letech 1970–1973 podle projektu Ing. Valouchové z Dopravních staveb Olomouc nebo **autoservisu, benzínové čerpadlo a restaurace** v Drahotuších (1971–1972) podle projektu z Vítkovických železáren Klementa Gottwalda. Všechny tyto realizace budou připomínány v mnoha oficiálních projevech představitelů města a tvoří pravidelnou součást fotografické mozaiky tehdy vydávaných pohlednic.

V roce 1974 zničil požár z větší části hranickou **sokolovnu** [1], vystavěnou v letech 1927–1928 podle puristického návrhu přerovského Ing. arch. Aloise Pilce. Do dnešní pozdněfunkcionalistické podoby byla následně přestavěna podle návrhu Ing. arch. Karla Gajovského z Ostravy [2]. Původní budova byla rozšířena o rozsáhlé předsálí, v první patře s balkony a druhé patro s pokoji pro ubytování, rovná střecha nahradila původní sedlovou, ale nejvýraznějším prvkem Gajovského přestavby se stala půlkruhová skleněná stěna kavárny v patře. Původní vzhled z 20. let si podržela jen jižní a západní strana.

Další drobná, ale výrazná a víceméně v původní podobě dochovaná stavba vznikla naproti sanatoriu Janáček [3]. Pražský architekt Miroslav Vyšín zde navrhl na principu proskleného kruhového gloriety atypickou **autobusovou zastávku**. Návrh pochází snad už z roku 1973, realizován byl ale až v druhé polovině 70. let. Miroslav Vyšín zde reagoval na obtížný svažité terén, a přesto se mu podařilo navrhnout osobitou stavbu s využitím šalovaného betonu, kovu a skla. Zastávka byla budována v „akci Z“ ve spolupráci lázní s MNV Hranice, železnou konstrukci zhotovily Dopravní stavby Olomouc (architekt Klier). Stavba je jedinečným dokladem kvalitní, na materiálu založené a skulpturálně pojímané architektury 70. let, se snahou reagovat na jedinečné prostředí lázní. Ze zastávky je také jedinečný výhled na Teplické údolí a město Hranice. Z dobové produkce se také výrazně vymyká typ cihlových zastávek MHD, který byl ve čtyřech variantách opakován v různých částech města [4]. Tenké hranaté kovové sloupky nesou masivní železobetonovou střechu. Koncepce cihlové dekorativní výplně stěn a plná zadní stěna s kruhovými keramickými ozdobami prozrazuje vztah k místním výrobním závodům.

V samotném historickém jádru města doznala výrazné změny v letech 1972–1977 **budova České státní pojišťovny** na Gottwaldově, dnešním Masarykově náměstí [5]. Projekt vypracoval Ing. Svat. Rychlý z Okresního stavebního podniku v Prostějově, později byl přepracován Ing. Stanislavem Vymětalem z OSP Přerov, který byl patrně také autorem fasády. U historického domu, původně přestavěného v roce 1929, byla zbořena a znovu postavena zadní část, přičemž došlo k rozšíření a vyrovnaní zadního traktu budovy v ulici Janáčkově. V jižní části budovy směřující na náměstí bylo ponecháno obvodové zdivo, ale odstraněny příčky a původní stropy. Odstraněny byly také sochy Ladislava Vlodka z průčelí budovy a fasáda získala pozdněfunkcionalistickou podobu bílé omítky v centrální části s obkladem z brídlícových desek. V památkové rezervaci v samotném středu města, na historické náměstí byla realizována surová přestavba, která nenávratně zničila větší část domu, původní purizující fasádu vystřídalily dobově oblíbená hliníková okna a dveře. Současně byl dům jedním z mála příkladů architektury sedmdesátých let v městě Hranicích. Pod návrhem vybavení interiéru byl podepsán Ing. arch. Jaroslav Soukup z n. p. Interiér Praha a doplnila jej leptaná skla od akad. soch. Josefa Fišera z Železného Brodu, tři art protis od akad. mal. Marie Stecherové z Prahy a reliéf znázorňující lípu jako znak pojiš-

[1] Tyršova 1.

[2] V letech 1974–1976. Podrobně Zpravodaj města Hranic a lázní Teplic nad Bečvou, 1977, č. 6, s. 18.

[3] Tehdy nesoucí název Sokolovo.

[4] Třída gen. Svobody, Purgešova, Teplická a Zborovská. Zastávky se dochovaly dodnes.

[5] Čp. 122.

81 ťovny od pražské akad. soch. Marty Taberyové [1]. V devadesátých letech byl dům opět přestavěn stavitelem Pavlem Röderem do dnešní historizující podoby [2].

Ani následující léta nepřinášejí hranické architektuře nic výrazného. Žel, jsou spíše dobou destrukcí a výstavby četných panelových sídlišť, která se jako krunýř uzavírají kolem města. Za jedinou zářnou výjimku můžeme považovat **tenisovou klubovnu TJ Slovanu** v blízkosti lázní. S odvolávkami na organické tendence pozdní moderny a v typovém pojetí vily byla postavena v letech 1978–1980 podle plánů olomouckého architekta Tomáše Černouška. Až do nedávna, než došlo v roce 2011 k její přestavbě, jsme ji mohli na Hranicku spolu s teplickou lávkou považovat za nejvýraznější architektonický počín z období socialismu.

Největší pozornost socialistických plánovačů je ale v osmdesátých letech věnována nové zástavbě Třídy 1. máje, která se má stát reprezentativním protipólem historického jádra města. Do parkové úpravy vsazené jednotlivé objekty reprezentativních budov měly doplnit hromadnou bytovou zástavbu o obchody a domy služeb. Jako jedna z prvních budov zde vyrůstá tzv. **Červená jídelna** [3], vystavěná v roce 1981 na místě původních tří domů a obložená červenými skleněnými deskami. Výškou a objemem citlivě doplňuje historizující budovy základních škol, mezi které je vsazena. Její přestavbou v roce 2009 jsme přišli o jediný výrazný příklad užití závesného skleněného pláště na Hranicku [4]. Červený cihlový obklad neslo multifunkční kulturní centrum Monika s vinárnou, barem a výstavní síní. V samém závěru osmdesátých let vzniká na Třídě 1. máje hmotově naddimenzovaná stavba **obchodního domu** [5].

Rodinné domy byly stavěny jednak v některých ulicích města, kde doplňovaly starší zástavbu, nebo v místních částech Olšovec, Velká a Drahotuše, jednak pro ně byl vymezen dosud nezastavěný Sklený kopec, kde bylo počítáno, že víceméně svépomocí vznikne 155 rodinných domů a 18 obytných bloků (tzv. řadovek). Nejstarší domy na Skleném kopci byly vystavěny v roce 1972 v blízkosti schodů ke gymnáziu a plynule tak navázaly na starší zástavbu. Tyto domy mají ještě sedlové střechy, kdežto další stavby vznikající od roku 1973 až do poloviny osmdesátých let nejsou až na výjimky střechu rovnou nebo pultovou. Za příklad svépomocné výstavby na Skleném kopci v první polovině sedmdesátých let bych uvedl **rodinný dům Olgy a Zbyňka Pospěchových** [6], se kterým mám osobní zkušenost. Stavba z let 1974–1977 není architektonicky výjimečná, je spíše dokladem svépomocné výstavby 70. let a poctou dobovému kutilství i mému otci, který dům vystavěl společně s dědou a následně jej po celý život vylepšoval. Ve shodě s dobovým tlakem úředních regulí byl dům stavěn jako dvougenerační. Velké zaujetí stavebníka o architekturu prozrazuje posunutá podlaží a snaha o uplatnění Loosovského „Raumplanu“ i Miesovské jen částečné oddělení prostoru kuchyně, jídelny a obytného pokoje. Snaha posunutým podlažím co nejvíce omezit neobývané prostory chodeb a schodišť se projevily i v podobě dvou pultových střech v různých výškových úrovních a byla následně inspirující i pro další dva rodinné domy na Skleném kopci a jeden v Jungmannově ulici. Rodinný dům vypovídá i o následných politicko-ekonomických proměnách posledních let: šedá brizolitová omítka byla nahrazena sytou barevností, podkroví rozšířeno o nástavbu z cementotřísky a ze stejného materiálu improvizované zateplení, nová standardizovaná plastová okna aj.

Výstavba individuálního bydlení podléhala řadě regulí. Například na začátku 80. let musel stavebník respektovat ustanovení maximálních výměr a to 400 až 600 m² u rodinných domků

[1] Podrobně Ludvík Novotný: Nová budova české státní pojišťovny v Hranicích. *Zpravodaj města Hranic a lázní Teplic nad Bečvou*, listopad 1977.

[2] Podrobné informace viz. Bohumír Indra: *Historie hranických domů. Kapitoly z topografie města Hranic*. Město Hranice, 2005.

[3] Třída 1. máje 358.

[4] Modré skleněné desky vyplňovaly také plochy mezi okny u budovy zubního střediska (Třída 1. máje 1781 a 1782).

[5] Třída 1. máje 1901, původně nazvaný Bečva, dnes Koloseum, s prodejnou firmy Penny Market, provozovnou pošty ad.

[6] Sklený kopec 1711.

a do 300m² u řadovek, budovat vždy dvoubytové rodinné domky, zásadně podsklepené nebo s hospodářským suterénem a vestavěnou garáží. Dodatečné přístavování drobných staveb nebylo schvalováno. Podobu Skleného kopce také výrazně ovlivnila regule, že solitérními objekty rodinných domků mohlo být zastavěno jen 30 % území, na zbytku musela být realizována řadová zástavba s maximální stavenou šíří průčelí 9 metrů [1].

Individuální bydlení jako téma, které má řešit architektura, mezi léty 1948 až 1989 téměř vymizelo. Na výstavbu si nebylo možné najmout firmu a sehnat architekta se poštěstilo jen málokomu. Postavit si dům znamenalo především stavbu svépomocí, vyžadovalo vynalézavost i znát správné lidi. Pokud si stavebník nechtěl navrhnout svůj dům sám a nenašel nikoho, kdo by mu – víceméně polooficiálně – projekt připravil, mohl využít projekt rodinného domu typu V, obecně zvaný **Šumperák** nebo někdy též „televizní vila“. Rodinný dům podobný televizní obrazovce původně navrhnul projektant Josef Vaněk (1932–1999) pro ředitele šumperské nemocnice a v letech 1966–1967 byly v Šumperku postaveny dva takové domy [2]. Tento ve své době výrazný pokus formulovat typologii rodinného domu, který se odvolával na romantičtější přístupy meziválečného funkcionalismu a legendární pozdněmodernistický design Expa '58 v Bruselu, se záhy živelně rozšířil po českých městech i vesnicích, kam svým stylem ale příliš nepatří. Odhaduje se, že jen do roku 1971 jich bylo v České republice postaveno na dva tisíce. Často byly povolovány nebo obecními úřady přímo vyžadovány jednotné typové zástavby celých ulic. Ve své době byl tento typ domu vyzdvihován pro vysokou kulturu bydlení a na svou dobu také dobré zpracování původního projektu. K Josefu Vaňkovi si jezdili kupovat projekt lidé z celého Československa, do kopírování plánů zapojil celou rodinu, vydal k němu samostatnou brožurku, až nakonec začal projekt od roku 1971 prodávat podnik Kovostav. Vedle atraktivních prvků měkké moderny a dostupnosti projektu k oblibě domu nepochybně přispěla projektantem garantovaná cena kolem 100 tisíc korun.

Pro typický Šumperák bylo vedle pultové střechy, několikrát opakovaného prvku šikmin a průběžného balkónu směřovaného do ulice, charakteristické především pět kulatých průzorů po stranách nebo dva šikmé, do věčka uspořádané průzory u vrat garáže. V Hranicích a sousedních vesnicích jich najdeme hodně, například v Drahotuších v ulicích Nerudova a Lipnická jich bylo postaveno hned pět. Pro tuto studii se mi jich zde podařilo dohledat devatenáct, ale jistě to není konečný seznam. Na tomto vzorku můžeme sledovat příklady jak přesného dodržení projektu, větší či menší odchylky směrem ke zjednodušení nebo většímu dekorativismu původně kvalitních detailů, tak i nejružnější lidové variace, kdy stavebník dům kýčovitě dotváří, nedodrжуje původně kvalitní detaily nebo vkládá stavbu na nevhodnou parcelu. Patrně nejpřesněji dodrženy projekt a také nejintaktněji do současnosti zachovanou stavbou je Šumperák v Hvězdoslavově 1584 [3] a až na zábradlí a některé drobné detaily v Mlýnské 534 nebo v Havlíčkově 1577 [4]. Obě, jinak poměrně přesné vily ve Skaličce volí dekorativní prvky zábradlí i fasády (Skalička 122 a 123). Blízký původním dvěma šumperským vzorům je až na vysazení pravého nároží přízemí na sloup vila v Teplicích nad Bečvou 1 a až na kabřincový obklad přízemí a nedávné zateplení prvního patra dům v Nerudově 456 v Drahotuších. Řada dalších stavebníků omezila u svých domů pět kulatých průzorů po stranách na čtyři (Nerudova 447), ale mnohem častěji na tři (Černotín 129, Lipnická 444, Milenov 144, Nerudova 445) nebo dokonce nemají průzory žádné (Jungmannova 1776, Pod Bílým kamenem 1658, Špičky 89). Domy jako Jungmannova 1775 a 1776, Nerudova 445 nebo v Černotíně 129 zcela opouští zásadní motiv šikmin, pro tyto domy tak charakteristický. Domy Jungmannova 1776 nebo Lipnická 444 jsou jen vzdálenou variací na původní

[1] Podrobně in: F. Š. (František Šedivý): Výstavba v Hranicích v roce 1980 a budování v roce 1981. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplic n. B., únor 1981.

[2] Nejčastěji publikovaný je z nich vila Františka Štěpaníka z let 1966–1967, Tereziánská 3, Šumperk.

[3] Stavebník Zdeněk Vykopal, kolaudace 1974.

[4] Stavebník Karel Spour, realizace zahájena 24. května 1971.

83 Šumperák a v případě drahotušského domu na Lipnické jsou průzory připomenuty jen třemi otvory na pravé straně a charakteristický balkón se mění v ochoz, který lemuje dům ze dvou stran a přechází i na drobný přístavek. U dvou vedle sebe stojících domů v Drahotuších v Lipnické [1] byl původní jednopatrový dům V přeformulován do hřmotných objemů dvougenerační, dvoupatrové vily prostým zopakováním prvního patra. Rodinný dům Pod Bílým kamenem 1658 byl necitlivou přestavbou v devadesátých letech navýšen o další mansardové patro, vila ve Špičkách se obrací k ulici zadní, zcela užitkární stranou a kuriózní je také objekt mezi Hrabůvkou a Kunzovem, kde je projekt rodinného domu typu V miniaturizován a postaven jako chata. Podobné proměny můžeme sledovat i v jejich barevnosti. Zatímco na původních Šumperácích byla citlivě užita kombinace omítky s haklíkovým zdívkem v přízemí a brízlolitu u fasády prvního patra, pod vlivem emotivně-funkcionalistických domů Karla Caivase se v Hranicích objevuje i vytahovaná omítka (Lipnická 444). V současné době jsou mnohé Šumperáky dodatečně zateplený a nesou výraznou zelenou (Nerudova 456, Bílý kamenem 1658, Skalička 123) nebo dokonce oranžovou barvu fasády (Špičky 89).

Další možností jak si pořídit typizovaný rodinný dům bylo zakoupit montovanou stavbu vyráběnou v licenci západoněmecké firmy Okalhaus v Rýmařově firmou Rudné doly v Jeseníku. V Hranicích je takový Okal k vidění za autokempem [2] nebo v Havlíčkově 343, jehož původně bílé panely jsou dnes natřeny sytou oranžovou. Vyrábět je začali v roce 1971 a zpočátku byl vyprodán na tři roky dopředu. Podnik garantoval, že jej dodá hotový na klíč za osm nebo čtrnáct dnů, ale zákazník už musel mít do té doby vybudovány inženýrské sítě a základy se sklepy nebo podezdívku. Z montovaných dílů patentu Okal se stavěly jak řadové domy, tak především samostatně stojící domy. Nejoblíbenější byl typ 117 bez vybaveného podkroví za 225 tisíc, s podkrovím stál 245 tisíc. Dva velké nákladní vozy obvykle přivezly celé stěny i s obkladačkami a žaluziemi. Oproti Šumperáku byl Okal navržen spíše jako venkovský domek. Protože byl složen z montovaných dřevěných dílů, byla jeho nevýhodou malá tepelná paměť a špatná zvuková izolace.

Celkem bylo v Hranicích v letech 1948–1985 vystavěno 559 bytových jednotek v rodinných domech. Přes všechny tyto statistiky nacházíme v oficiálních materiálech města postesknutí, že v roce 1985 zůstává neuspokojeno téměř 500 žadatelů o byty.

Při prohlížení starých fotografií Hranic si nelze nevšimnout, kolik toho kolem nás bylo zničeno ne ve válkách a „temných dobách“ minulosti, ale za posledních padesát let se všemi moderními technologiemi ve stavebnictví, rozvinutou veřejnou správou, urbanismem, památkovou péčí a platnými zákony. Výrazná část domů v Hranicích byla v druhé polovině 20. století zničena, radikálně přestavěna nebo necitlivě opravena: vsazena nevhodná okna, osekána štuková výzdoba – od stavebníků, kteří neměli dost peněz, znalostí a vůle, aby dům ve svém vlastnictví citlivě zrekonstruovali, ale dostávalo se jim téhož v té míře, aby ho zničili. Jen výjimečně můžeme v regionálním tisku najít, že by se to odehrávalo za nesouhlasu úřadů nebo ostatních obyvatel města [3]. A jen nemnoho domů vystavěných v letech 1948–1989 je dokázalo svou kvalitou nahradit.

Za zprostředkování některých informací děkuji

Ing. arch. Ladislavu Patočkovi, Iloně Peperníkové a majitelům domů.

Fotografie: Tomáš Pospěch

Barevné fotografie jsou otištěny v příloze, strana e–l

[1] Drahotuše, Lipnická 564, 474.

[2] Pod Hůrkou 2103.

[3] Výjimečný je např. článek MJ – LN (Marie Jašková, Ludvík Novotný): Vážíme si dost památek naší minulosti? Kulturní kalendář města Hranic, leden 1966.

1945–1948

Jan Peterka: **Činžovní dům**, 1946, Třída 1. máje 1279–1281.

Josef Danda–Jiří Žalman: **Nádražní budova Hranice na Moravě-sever**, 1938, 1946–1948.

Oskar a Elly Olárovi (Oehlerovi): **Teplárna a obytný dům** (nedokončeno), Teplice n/B., 1947.

Oskar a Elly Olárovi (Oehlerovi): **Přestavba kolonády**, 1947, Teplice nad Bečvou, 1947–1948.

Lubomír Šlapeta: **Rodinný dům Augustina Frice**, 1938, 1947–1948, Pod Bílým kamenem 282.

1949–1968

Karel Typovský: **Průmyslová škola stavebních hmot**, 1959–1961, Studentská 1384.

Antonín Pešina: **Lávka pro pěší**, 1967, Teplice nad Bečvou.

1968–1989

Valouchová: **Autobusové nádraží**, 1970–1973, Nádražní 450.

Stanislav Vymětal: **Česká státní pojišťovna**, 1972–1977, Masarykovo náměstí 122.

Miroslav Vyšín: **Autobusová zastávka**, 1973, Třída Generála Svobody.

Karel Gajovský: **Rekonstrukce sokolovny**, 1974–1976, Tyršova 1.

Josef Vaněk: **Rodinný dům typu V (tzv. „Šumperák“)**, stavebník Zdeněk Vykopal, 1974, Hvězdoslavova 1584.

Tomáš Černoušek: **Tenisová klubovna TJ Slovanu**, 1978–1980, Teplice nad Bečvou.

Literatura:

Archiv Stavebního úřadu v Hranicích.

Čtyřicet let socialistické výstavby a rozvoje města Hranic. MNV Hranice, Hranice 1985.

Josef Danda: *Naše železniční nádraží.* Nadas, Praha 1988.

Karel Hájek: *Architekt Josef Danda.* ČVUT, Praha 2007.

Hranice a okolí. (Text Ludvík Novotný), Profil, Ostrava 1985.

Bohumír Indra: *Historie hranických domů. Kapitoly z topografie města Hranic.* Město Hranice, Hranice 2005.

Michal Kohout – Stephan Templ – Pavel Zatloukal (ed.): *Česká republika – architektura XX. století, Morava a Slezsko, Zlatý řez,* Praha 2005.

Kollmann, Vítězslav – Zatloukal, Pavel: *Moravské lázně v proměnách dvou staletí. Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci, Oblastní galerie výtvarného umění, Olomouc* 1987.

–LN–: *Perspektivy výstavby v Hranicích. Kulturní zpravodaj města Hranic a lázní Teplic nad Bečvou*, 1970, č. 1, s. 8–9.

–LN–: *Bytová výstavba v Hranicích. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplic nad Bečvou*, duben 1974.

Marek Perůtka (ed.): *Lubomír Šlapeta 1908–1983 – Čestmír Šlapeta 1908–1999. Architektonické dílo.* (Katalog), Muzeum umění Olomouc a Spolek Obecní dům Brno, Olomouc a Brno 2003.

Jiří J. K. Nebeský: *Hranice. Zmizelá Morava.* Paseka, Litomyšl 2007.

Jiří J. K. Nebeský: *Hranice na starých fotografiích.* Tichý typ, Hranice 2010.

Ludvík Novotný: *Hranice a lázně Teplice nad Bečvou. Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenického v Přerově, Přerov* 1980.

Tomáš Pospěch: *Hranická architektura 1815–1948.* Dost, Hranice 2000.

Tomáš Pospěch: *Šlapetova pozdněrealistická vila v Hranicích. Prostor Zlín*, 1999.

Tomáš Pospěch: *Šumné Hranice.* In: Radovan Lipus – David Vávra a kol.: *Šumná města* (druhá kniha). Petrov, Brno 2003. (Přetištěno in: *Kdysi a nedávno* 1. Texty o dějinách Hranicka 2009).

Slavné vily Olomouckého kraje. (Texty Martin Horáček, Jakub Potůček, Martina Mertová–Horáková, Miroslav Sychra, Pavel Zatloukal). Foibos, Praha 2007.

85 **PhDr. Bohuš VYBÍRAL**

překladatel a znalec jihoslovanské literatury, knihovník, vysokoškolský pedagog, publicista a organizátor spolkového života.

*14. 1. 1887 Hranice (okr. Přerov), † 25. 4. 1951 Olomouc.

Narozen v rodině krejčího, 1899–1907 studium na gymnáziu v Hranicích. Po jeho absolvování odešel studovat slavistiku a germanistiku na filozofickou fakultu univerzity ve Vídni (1907–1911). 1911 obhájil dizertační práci o Jaroslavu Vrchlickém jako kritikovi a literárním historikovi, promován na doktora filozofie (PhDr.). O rok později (1912) složil státní zkoušky učitelské způsobilosti z němčiny a češtiny. V letech 1911–1913 redaktorem kulturní části Vídeňského deníku. Od 1913 pracoval ve Studijní knihovně v Olomouci (nyní Vědecká knihovna v Olomouci), kde s výjimkou let 1915–1918 strávených ve vojenské službě, působil až do svého odchodu do důchodu v roce 1948. V knihovně působil nejprve jako řadový knihovník, od 1919 jako ředitel. Roku 1919 vyučoval na českém gymnáziu v Olomouci. Za okupace vyslýchán a v době heydrichiády strávil několik dní v zajišťovací vazbě. Od akademického roku 1946/1947 do 1951 externistou na obnovené olomoucké univerzitě. Na této škole měl Vybíral značný podíl na zajištění studijního programu serbokroatistiky, vedl přednášky a semináře z dějin jihoslovanských literatur, slovinštiny, od zimního semestru 1948/1949 i bulharštiny. V letech 1949–1951 pedagogem Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Zájem o jihoslovanskou kulturu u Vybírala byl formován již během gymnaziálních let v Hranicích působením slovinských profesorů (I. Plehan, J. Regen, F. Prosenc). V této době také otiskovány první Vybíralovy novinové příspěvky (Hlasy z Pobečví, Přerovský obzor, Moravské rozhledy). Na vídeňské univerzitě navazoval kontakty se slovinskými studenty, rozvíjel literární, překladatelské a publicistické nadání zejména v česky psaných vídeňských novinách (Vídeňský deník, Dělnické listy). Před rokem 1918 vyšlo několik překladů jihoslovanských autorů také samostatně. Těžiště Vybíralovy překladatelské činnosti bylo soustředěno především do 20. až 40. let. Celkem přeložil 42 slovinských, 14 srbských a chorvatských autorů (mj. díla I. Cankara, A. Novačana, V. Levstika, I. Tavčara, S. Trontla, R. Domanoviče nebo K. Bohačevského). 21 jeho překladů bylo vydáno samostatně, desítky v různých novinách, časopisech nebo sbornících (např. Našinec, Naše Haná, Selské listy, Umělecké listy, Valašský kraj, Velehrad, Vyšehrad, Malý resp. Velký zábavný kalendář). Významná je rovněž jeho práce redakční (1914–1937 v redakci Časopisu Vlastivědného spolku musejního v Olomouci), činnost bibliografická (spolupráce na České bibliografii Zdeňka Tobolky, od 1929 účast na Bibliografickém katalogu ČSR aj.), publicistická a přednášková. Pro Masarykův slovník naučný vypracoval Vybíral většinu hesel o slovinské problematice. Přátelský a profesní vztah k jihoslovanskému prostředí prohluboval kontakty s tamními vědeckými knihovnami a korespondencí s některými osobnostmi, jejichž díla překládal.

Velmi aktivní byl Vybíral ve veřejném životě. Již po maturitě na gymnáziu jednatelem (později i předsedou) Akademického feriálního klubu v Hranicích. V době vysokoškolských studií ve Vídni jednatelem resp. předsedou Akademického spolku českých studentů a místopředsedou Komitétu slovanských pokrokových spolků akademických ve Vídni. V meziválečném období působil např. ve Vlasteneckém spolku musejním v Olomouci (jednatel 1920–1933, od 1933 předseda), Filosofické jednotě v Olomouci (předseda), Československo-jihoslovanské lize v Olomouci (předseda), Kuratoriu Musea hlavního města Olomouce (jednatel), Klubu přátel umění (předseda), Památkové komisi hlavního města Olomouce (předseda).

Během svého působení v olomoucké knihovně se Vybíral zasloužil o podstatné obohacení knižních fondů, zejm. pak bohemik a slavik. 1936 se postaral o přestěhování z prostor olomoucké teologické fakulty. V poválečném období zajistil pro knihovnu další prostory a měl velký podíl

Bohuš Vybíral, foto Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

na záchraně knih pocházejících z německého majetku. Jako místopředseda akčního výboru pro obnovu filozofické fakulty se zapojil i do snah o znovuzřízení olomoucké univerzity. Svou bohatou publikační a pedagogickou činností, věnovanou zejména svému celoživotnímu zájmu –

Bibliografie (výběr): České husovské rukopisy c. k. studijní knihovny v Olomouci. Olomouc 1914; Karel Sojka a začátky českého spolkového života v Olomouci. K osmdesátému výročí jeho narozenin. Olomouc 1929; Staré písemné památky v bání kostelíčka u Hranic. Olomouc 1930; Padesát let olomouckého „Žerotína“ 1880–1930. Olomouc 1931; Bibliografický přehled publicistické a beletristické činnosti Kuneše Sonntaga. Praha 1932; Čtyřicet let novinářské a spisovatelské činnosti Dra Richarda Fischera v bibliografickém přehledu. Olomouc 1932; Beletristický přínos olomouckého kraje: Seznam spisovatelů a jejich knih. Olomouc 1940.

Překlady (výběr): Tři povídky. Praha 1918 (od I. Cankara); Vidiny. Olomouc 1920 (od I. Cankara); Črty a povídky. Přerov 1921 (od I. Cankara); Podzimní kvítí. Olomouc 1923 (od I. Tavčara); Veleja. Drama o třech dějstvích. Prostějov 1923 (od A. Novačana); Slovinci. Zeměpisný, dějepisný, politický, kulturní, hospodářský a sociální přehled. Prostějov 1924 (od F. Erjavce); Zmijí hnízdo. Olomouc 1925 (od V. Levstika); Děti slunce. Olomouc 1929 (od I. Pregelje); Plebanus Joannes. Olomouc 1930 (od I. Pregelje); Cibuláři. Praha 1940 (od A. Ingoliče); Spálenisko. Román ze dnů převratu. Praha 1947 (od P. Vorance /vl. jménem L. Kuhar/); Na vorech. Praha 1948 (od A. Ingoliče).

Literatura: KRAMOLIŠ, Čeněk: Dr. Bohuš Vybíral padesátníkem. In: Přehled [ze dne 8. 1. 1937] 7, 1937, 2, s. 1; KRAMOLIŠ, Čeněk: Dr. Bohuš Vybíral padesátníkem (Dokončení). In: Přehled [ze dne 15. 1. 1937] 7, 1937, 3, s. 5; VÁCLAVEK, Bedřich: Dr. Bohuš Vybíral – knihovník. In: Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci 50, 1937, s. 295–298; FISCHER, Richard: Olomoucký památník 1848–1918. Olomouc 1938, s. 345–347; ŠOLCOVÁ, Marta: Dr. B. Vybíral. Bibliografický soupis knih a přehledů z jihoslovanských literatur. Olomouc 1955; BABLER, Otto František: Korespondence Bohuše Vybírala s Francem Bekem. In: Středisko (Sborník Vlastivědné společnosti musejní v Olomouci) 63 (4), 1974–1976, Ostrava 1977, s. 198–199; STÝSKAL, Jiří: Bohuš Vybíral. In: Zakladatelé a pokračovatelé. Památník osobností obnovené univerzity. Olomouc 1996, s. 243–245. BLÁHA, Ondřej: Srovnávací slovanská jazykověda na Univerzitě Palackého. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Philologica 91, 2007, s. 15–30; MAINUŠ, Petr: Překlady slovinské literatury v českém prostředí 1882–2006. Rigórní práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Brno 2007.

Pozůstalost: Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc.

Pozn. Autor předkládaného biogramu hodlá alespoň tímto skromným počinem přispět k rozšíření znalostí o osobnostech spjatých s Hranicemi a volně tak navázat na bohatou biografickou činnost z pera Bohumíra Indry, otištěnou souhrnně v *Biografickém slovníku města Hranic* (Sborník SOkA Přerov 1998, s. 31–77) – úctyhodném, ke škodě (nejen) Hraničanů však doposud stále nedokončeném díle.

PETR KADLEC

LADISLAV VLODEK A KOMIKS

Ladislav Vlodek prodělal dětskou komiksovou iniciaci v americkém Chicagu, kam se jeho otec rozhodl v roce 1911 vypravit i s rodinou a kde pracoval jako zahradník v Lincolnově parku. Vlodek byl vůbec první český komiksový autor, který na četbě komiksů sám vyrostl a z jeho ranných

výtvorů je patrný důvěrný vztah, který ke kresleným příběhům měl. S velkou pravděpodobností právě komiksy představovaly jeden z důležitých impulsů, které jej přivedly ke kreslení [1].

Zatímco v kontextu českého výtvarného umění (mimo grafiky) zůstal Vlodek pouze tvůrcem regionálního významu, jeho komiksová tvorba z 20. let 20. století patří k tomu nejprogresivnějšímu, co u nás v té době vznikalo.

K jeho skicářům z let 1921–1925 je volně přiložena nejstarší kresba z roku 1919, na níž je výjev doprovázený bublinou. První skicář obsahuje tužkou kreslenou komiksovou sérii *The Two Twins of Brother Street*, jejíž dvacet jednostránkových epizod vytvořil Vlodek ve svých necelých patnácti letech mezi 26. prosincem 1921 a 7. lednem 1922. Hrdiny tohoto cyklu jsou dvojčata George a Jerry. Všechny postavy hovoří anglicky.

První komiks v češtině (byť s prvky moravského dialektu) pochází z 20. září 1922. Vlodkovy perokresby z roku 1922 navazují na tradiční americkou školu, avšak výtvoři z roku 1925 již vykazují osobitý styl, ke kterému se propracoval. Tou dobou si tvorbou kresleného humoru přivydělával na živobytí a jeho výrazné kresby se např. v časopisech *Komár* nebo *Lucerna* značně odlišovaly ode všech ostatních příspěvků. Dozvuk tohoto pojetí je patrný i ve ztvárnění Adolfa v dětském časopise *Koule*, ve kterém svůj stejnojmenný seriál otiskoval v letech 1926–1927. Poprvé se Vlodek objevil ve 4. čísle, kde se anonymně chopil vymýšlení a kreslení do té doby přejímaných příhod Kocoura Felixe, ale premiéru zde měl i jeho vlastní komiks *Adolf*. A právě osobité pojetí tohoto seriálu se z českého kontextu dosti vymykalo, Vlodek pracoval s textovými bublinami suverénně a užíval i některé další novátorské postupy – vizualizaci zrodu nápadu nebo zobrazení otřesu hlavního hrdiny.

Za pozornost stojí kresebný styl – Vlodek sice neměl virtuózně vykreslenou ruku, avšak jeho zjednodušená linka byla oproštěna od dobových manýr a dodnes působí svěže, a co je nejdůležitější – výborně sloužila vyprávění příběhů. Co se týče humoru, jsou jeho gagy většinou dosti drastické a spíše než k domácí tradici odkazují k americké škole.

V září 1927 vyšlo 1. číslo dětského časopisu *Kocour Felix*, jehož obálku vyplňovala Vlodkova kresba, na níž si společně koupání u potoka užívali Felix, Adolf i Škulifinda. Bohužel časopis neměl dlouhého trvání a 5. číslem skončil. Navíc lze litovat toho, že Vlodek podlehl tlaku okolí a v posledním (24.) čísle prvního ročníku *Koule* přestává v seriálu *Adolf* používat bubliny. Stejný osud, tedy agresivní přechod od bublin k veršům pod obrázky v průběhu jedné série, postihl v konzervativním prvorepublikovém prostředí i několik dalších cyklů.

Roku 1931, po ukončení studií v Praze, se Ladislav Vlodek vrátil do Hranic. V malém moravském městě však bylo velmi obtížné uživit se výtvarnou tvorbou. Proto, když se mu podařilo uspět v soutěži o sochařskou výzdobu Památníku osvobození v Praze na Žižkově a navíc získal příslib, že se stane výtvarným redaktorem nově připravovaného časopisu *Satyr*, rozhodl se začátkem roku 1936 pro návrat do Prahy.

Do práce se vrhl s velkým nadšením, události se však vyvíjely jinak, než očekával. Zúčastnil se několika dalších výtvarných soutěží, žádné další vavříny už ale nepřišly. Navíc z vydávání *Satyr*a sešlo, takže Vlodek byl zcela odkázán na peníze z domova. Z nouze přijal spolupráci s firmou *Růvnáč a syn*, pro jejíž reklamní tiskoviny mimo jiné kreslil seriál *Trampík*. Kromě toho otiskl i pár krátkých komiksů v *Humoristických listech* a několik kreslených anekdot v dětské příloze *Českého slova* s názvem *Kvítko*. Ta tam ale byla jeho dřívější svižná stylizace. Nové práce působily příliš akademicky, chyběla jim skutečná jiskra a vtíp. Navíc za deset let, které uplynuly od Vlodkova komiksového debutu, se i v českém komiksu událo mnoho nového a kreslíři jako Ondřej Sekora nebo František Bidlo nasadili laťku mnohem výš.

[1] Literatura: Tomáš Prokůpek – Renata Skřebská, Ladislav Vlodek a časopis *Koule*, In: *AARGH! 7 – komiksový sborník*, 2007, s. 24–29; Tomáš Prokůpek – Renata Skřebská, Ladislav Vlodek and *The Globe*, In: *International Journal of Comic Art (IJOCA)*, Vol. 11, No. 1, Spring 2009, s. 21–33.

Po těchto nezdarech se Ladislav Vlodek na konci roku 1936 vrátil opět do Hranic a tento návrat znamenal i jeho definitivní rozloučení s komiksem, v jehož českých dějinách má dnes místo mezi průkopníky.

JAN HAVLÍK

Adolf a jeho vynález – epizoda z Vlodekova komiksu Adolf

NA HRANICKU V ČASECH DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Praha, nakladatelství Orego 2011, 139 stran

Pět let po vydání knihy *Země Moravské brány. Po stezkách historie* (2006) spatřila světlo světa další publikace vzešlá z okruhu kolem Josefa Haubelta (* 1932). Jako spoluautoři jsou tentokrát uvedeni Oskar Holinka, Jitka Kostecká, Marta Pavelková a Milan Sanetřík. Přestože není úplně přesně objasněna míra jejich autorské účasti, zdá se, že se omezila především na poskytnutí pramenné základny, o níž se posuzované dílo – slovy autorů monotematický sborník – opírá. Skutečným tmelem kolektivu autorů a patrně i hlavním (možná dokonce jediným) tvůrcem autorského výkladu, jenž se v textu prolíná s původními záznamy z pramenů (zejm. korespondencí, letáky a kronikářskými zápisky), však byl zřejmě Josef Haubelt, olšovecký rodák a bývalý vysokoškolský pedagog, známý veřejnosti zejména jako odborník na dějiny přírodních věd, osvěcenství a českou historiografii 18. a 19. století (*Dějepisectví Gelasia Dobnera /1979/, České osvěcenství /1986, 2004/, Kašpar Šternberg, přírodovědec a geolog /1988/ ad.).*

Nepříliš rozsáhlá publikace vzbuzuje oprávněně již svým názvem velká očekávání, že předkládá plastický obraz života v Hranicích a na Hranicku v období od počátku druhé světové války v září 1939 až do jejího konce v květnu 1945. Příklad recenzované práce ale potvrzuje, že zdaleka ne vždy platí latinské *nomen omen*. Dílo rozčleněné do šestatřiceti krátkých oddílů se totiž zaměřuje především na problematiku protinacistického odboje, konkrétně hlavně na osudy několika jeho aktivních účastníků: olšoveckého učitele a kronikáře Svatopluka Pazdery, lesníka Rudolfa Holinky z Hranic a Bohumíra Sanetříka, primáře hranické nemocnice z doby okupace a čelné postavy odbojové skupiny *Hnutí za svobodu*. Na tom by jistě nebylo nic špatného, pokud by však byl na obsah knihy a záměr autorů čtenář dopředu upozorněn alespoň formou podnadpisu na přední straně obálky, a ne až mezi řádky v kapitole *Čím je nám Hranicko*.

Zhodnotit předkládané dílo není vůbec snadné, vyřknout o něm jednoznačný úsudek pak takřka nemožné. Ocenění jistě zasluhuje myšlenka přispět k rozšíření znalostí o odbojových aktivitách v hranickém regionu během německé okupace. Kvitovat lze i zveřejnění řady dokumentů soukromé povahy, které – jak je autory výslovně zdůrazněno – byly doposud uloženy pouze v rodinných archivech. V tomto ohledu je práce bezesporu přínosná a cenná. Nutno však dodat, že podobně se lze vzhledem k pouze minimálnímu zpracování dějin Hranic a Hranicka uplynulého století vyjádřit téměř o každém díle pojednávajícím o některém z témat uvedeného časového úseku. Pokud je možné pozitivně hodnotit záměr autorů, volbu tématu i přetištění do nyní širší nepřístupných pramenů, nelze totéž učinit o celkové koncepci díla, způsobu a formě zpracování vytčené problematiky, využití pramenné základny a relevantní literatury, prezentaci a interpretaci poznatků.

Vzhledem k tomu, že se jedná o práci popularizačního charakteru, není možné posuzovat ji pochopitelně jako odborný text se všemi požadavky na něj kladenými. Dílo kolektivu autorů okolo Josefa Haubelta však neobstojí zcela ani jako práce popularizační, která je určena širší čtenářské obci. Nepředkládá „běžnému“ čtenáři to, co by od podobných prací asi očekával: srozumitelný, čtivý a přehledně utříděný text, rozčleněný do logicky uspořádaného systému kapitol (sic!), po jehož přečtení získá odpovídající množství nových poznatků o daném tématu. Zůstane-li stranou obsahová stránka, lze za nepříteliš uvážlivě považovat vysoký počet a způsob seřazení jednotlivých oddílů. Mnohdy zbytečné vyčlenění samostatných, navíc nesystematicky uspořádaných a nesourodých kapitol znesnadňuje plynulost četby, řádné utřídění informací a pochopení obsahu knihy jako celku. Výtkou z kategorie zásadních je absence úvodu v pravém slova smyslu. Právě zde by měl čtenář mimo jiné získat základní informace o koncepci díla, jeho

91 struktury a provázanosti kapitol. U podobně (až příliš volným způsobem, pozn. aut.) koncipovaných prací by pak měla být právě úvodu věnována zvýšená pozornost. Tedy pokud je alespoň záměrem autorů, aby se čtenáři dokázali v jejich díle orientovat. Počáteční kapitola *Čím je nám Hranicko?* funkcí úvodu evidentně neplní. Místo toho obsahuje zbytečně komplikovaný výklad o vymezení Hranicka a stručný exkurs do dějin města Hranic a jejich regionu. Kdo by však očekával ucelený a vyvážený obraz o minulosti Hranicka, zůstane po jejím přečtení zklamán. Na jedné straně jsou zde opakovány notoricky známé události z dějin Hranic (peripetie s datací založení města a události z 16. 10. 1627), na straně druhé jsou znovu téměř zcela opomíjeny dějiny od poloviny 18. století. K této části si dovoluji ještě několik krátkých poznámek. Pokud se autoři rozhodli citovat z překladu falza donační listiny datované rokem 1169, bylo by minimálně etické uvést v seznamu literatury studii Ivana Kršky, z níž byl překlad citován. Podobné historické přehledy by navíc měly zůstat prosty přehnaných a nepodložených tvrzení (budování základů vojenského školství v Hranicích v letech 1856–1866, hranické gymnázium z roku 1912 jakožto jedno z nejvyšších svého druhu ad.), o ničem nevypovídajících vsuvek o tom, kdo prošel „hranickým“ krajem, nebo faktografických nepřesností (umístění českého gymnázia v budově ve Zborovské ulici až od roku 1923/1924). Otázkou zůstává, proč nebyla – obsah ani pohled do seznamu literatury tomu alespoň nenasvědčující – pro obecnou charakteristiku dějin Hranic a jejich regionu využita některá novější díla z posledních let, např. *Osudové osmičky 20. století v Hranicích* /2008/, *Historie a současnost podnikání na Přerovsku a Hranicku* /2009/, popř. Nebeského shrnutí dějin Hranic v úvodu práce *Hranice* /2007/.

Vedle propracovanějšího a především skutečného úvodu by práci prospělo její rozdělení do menšího počtu kapitol, jejichž název by zároveň korespondoval s předmětem jejich zájmu. Zbytečně a v rozporu s plynulostí četby je roztříštěn text o Olšovci, Rudolfu Holinkovi nebo Hnutí za svobodu. Dokladem toho, že ne vždy odpovídá název kapitoly jejímu obsahu, může být zase devátá kapitola. V nadpise avizovaného vylíčení událostí let 1945–1950 se zde totiž čtenář nadočká. Nezdařem skončila snaha o plynulé propojení autorského výkladu s přepisem pramenů, stejně jako ambiciózní pokus předložit čtenáři dílo, jež by v sobě propojilo mikro- a makrohistorický přístup. Autorům se nepodařilo splnit nesnadný úkol a včlenit „příběh“ obyvatel jednoho regionu do obecných historických souvislostí. Přejít mezi mikrodejinami a makrooperspektivou není plynulý, nýbrž mnohdy násilný a v textu nevhodně situovaný. Při mikrohistorickém líčení nebyla navíc pozornost soustředěna na Hranice, popř. Hranicko, jak by se alespoň podle názvu díla dalo očekávat, ale na události a osobnosti spojené zejména s jedinou obcí Hranicka – Olšovcem. Pokud již akceptujeme takto redukováné pojetí Hranicka, lze jen stěží učinit totéž v případě výchozí pramenné základny, omezené s výjimkou pramenů osobní povahy pouze na obecní kroniku. Při zpracování výkladu o obecné historii nebylo využito nepřehledného množství prací, které jsou dnes k jednotlivým tématům zvoleného časového období k dispozici. Jestliže se nejedná o záměr, pak právě absence potřebné opory v odborné literatuře je příčinou řady nepřesných formulací, floskulí, nemístných zjednodušení a zobecnění a zcela, nebo částečně nepravdivých tvrzení. Zářnými příklady může být teze o dědictví „nemála problémů“ Československé republiky po období habsburské monarchie, startu druhé světové války na zářijové konferenci roku 1938 v Mnichově nebo o tom, že českoslovenští Němci „rádi a s nadšením podlehli henleinovskému hnutí“. Přinejmenším značně diskutabilní je představení odsunu Němců z Československa v období mezi květnem a srpnem 1945 jako spontánního útěku, či vysvětlení „odvetných (násilných, pozn. aut.) opatření“ českého obyvatelstva vůči Němcům, kteří po válce opouštěli Československo, jako aktu odplaty za vraždy, jimiž se mstili Němci při svém odchodu. Demonstrací neznalosti základních historických fakt je zase tvrzení o odsunu Maďarů z Československa. Na rozdíl od německého obyvatelstva byl totiž odsun Maďarů z republiky na konferenci v Postupimi (červenec–srpen 1945) zamítnut, o čemž by se autor příslušné

části dozvěděl např. v pracích Štefana Šutaje, Dušana Kováče nebo László Kontlera. Není snad nemístný názor, že spíše než podání objektivního vylíčení dějinných skutečností a souvislostí, jak je v textu několikrát výslovně avizováno, se autorům recenzované publikace podařil mnohdy pravý opak. Jako pověstná červená nit se celým dílem prolíná subjektivní výklad. Je jistě výsostným právem každého autora podat vlastní interpretaci čehokoliv, avšak čtenář by na to měl být předem upozorněn.

Vůči práci kolektivu autorů kolem Josefa Haubelta lze mít i mnohé další „menší“ výhrady. V publikacích podobného charakteru a určených širšímu čtenářstvu by se neměly zřejmě vyskytovat expresivní výrazy typu prusáčtí žoldnéři či Habsburgie. Pokud ne všichni, tak přinejmenším většina čtenářů by jistě přivítala, kdyby výklad v jednotlivých oddílech byl kontinuální a uspořádaný, nikoliv asociativní až chaotický (viz např. kapitola jedenáct). Čtenář dychtící dozvědět se něco nového o Hranicku za druhé světové války by byl zase ochoten postrádat s předmětem práce nijak nesouvisející propagační leták čtvrtletníku sdružení Volná myšlenka, nebo invektivy autora (autorů) vůči některým osobám či skupině osob (Eaglu Glassheimovi a „pseudonovinářům typu Ivana Motýla“). Za zcela nadbytečné je možné považovat zařazení fotografie, na níž Josef Haubelt přebírá roku 1982 diplom doktora věd. Rozpaky vzbuzuje rovněž pohled do seznamu použité literatury, resp. jeho výběru. Zdaleka ne všechny práce zde uvedené byly s ohledem na obsah knihy využity při koncipování textu a jejich zařazení do seznamu literatury se proto jeví jako zbytečné. Týká se to kupříkladu Haubeltových prací o osvícenství a W. A. Mozartovi /2006/, nebo statistické publikace Město Hranice v číslech /2004/.

Co říci na závěr? Autoři recenzované publikace si nepochybně zaslouží uznání za záměr rozšířit naše znalosti o dosud minimálně zpracované problematice. Oceněno by mělo být také přetištění řady dokumentů, které nebyly zatím nikde publikovány a nacházely se (zřejmě) jen v rodinných archivech. Možností, které dané téma skýtalo, ale bylo využito pouze minimálně. Posuzovaná práce proto bude sice příspěvkem k dějinám Hranicka v letech 1939–1945, avšak podstatně skromnějším než mohla být.

PETR KADLEC

Gustav Oplustil

ZA HUMOREM CESTOU NECESTOU

Praha, NAKLADATELSTVÍ XYZ 2009, 344 s.

Marta Rulfová

SLZY PRO TĚŠÍNSKO

Mohelnice, nakladem vlastním 2006, 152 s.

Josef Frajs

FACKOVANÍ ANDĚLÉ

Nakladatelství Petrklíč 2012, 336 s.

Knih věnovaných přímo Hranicím vychází v posledních letech spousta, dají se počítat na desítky. Ale na knihupeckých pultech se objevují také memoáry, jejichž dějištěm byly Hranice jen po určitou dobu a většina autorova života se odehrála jinde. Rád bych dnes zmínil dvě z nich. Jejich autoři – oba dnes víc než osmdesátiletí – se dokonce z dob hranického působení znají.

Gustav Oplustil (*1926) prožil v Hranicích prvních dvacet let svého života. Bydlel s rodiči v domku čp. 592 v Nerudově ulici, absolvoval národní a měšťanskou školu a nastoupil do učení

ke svému strýci, holiči a kadeřníkovi Ferdinandu Hradilovi, ale holičem se stát nechtěl. V roce 1945 dostal zaměstnání v Beskydském divadle, založeném v Hranicích v roce 1942, kde se od technických profesí vypracoval na herce a scénáristu. V roce 1946 divadlo přesídlilo do Nového Jičína – „*Město Hranice slibovalo, že divadlo dostane kulturní dům, který se měl stavět hned po válce. Jenže peníze se nějak rozkutálely, či dokonce zpronevěřily a žádný kulturní dům postaven nebyl. Mám dojem, že se tak nestalo dodnes.*“ A s divadlem odešel z Hranic také Oplustil, v roce 1953 dostal angažmá v Armádním divadle na pražských Vinohradech a od roku 1963 působil jako dramaturg v Československé televizi. Vytvořil řadu divadelních, filmových a televizních scénářů, většinou spadajících do oblasti hudebně zábavné, režijně je nejčastěji realizoval Zdeněk Podskalský. Ve svém oboru patří Oplustil k významným osobnostem a jeho vzpomínky jsou mj. zajímavým svědectvím o vývoji české televizní zábavy od jejích počátků až do doby nedávné. Vždyť také: „*Když mi bylo šestnáct, šel jsem s partou do Hrabůvky na tancovačku. Na polní cestě mi hádala z ruky cikánka a povídala: »Takú ruku som ešte nepozerala. ty budeš mať život na dva romány, dojdeš aj akési slávy a dožiješ sa vysokého veku!«*“

Oplustilův styl je referující, skoro to působí, jakoby text byl záznamem vzpomínek, které se autorovi vybavily při prohlížení starých fotografií. Hranickému období je věnováno skoro padesát stran knížky a mnohdy jsou to věci velmi zajímavé. Kdo by čekal nekončící řetěz zábavných historek, bude příjemně překvapen tím, že Oplustil se snaží popsat prostředí, v němž se pohyboval s úctou k faktům. Koneckonců řada jeho děl pro televizi měla i nezanedbatelný rozměr naučný.

V rychlém sledu tak před námi defilují zážitky ze školy, z ministrování v kostele, ale také z místních hospod, z rybaření, popis obyvatel chudobince v blízkém Gallašově domku, strýcova holičská officína a samozřejmě divadlo. A ne vždy je to veselé čtení, takto třeba Oplustil zachytil stále hosty dávno zmizelé hospody U Vody za druhé světové války: „*Mezi štamgasty byly zajímavé typy místních sousedů a obyvatel: tlustý sedlák Synek, který měl strach, aby mu nevzali kobylu Sylvu na vojnu, čímž by ho dočista zničili. O něco později a v míru o ni stejně přišel. Dále povozník Bernard, věčně opilý a žárlivý na svoji udřenou, ale pohlednou manželku, se kterou měl tři děti. Starý Magnusek, který byl taky věčně v lihu a Andula ho odháněla od pípy, protože stále žvanil a pivo teklo mimo sklenici. Rotmistr Doboš – otec Franty, vojenský stratég a prorok. Chraplavý obchodník Pop, který ztrácel hlas a nakonec se oběsil. Mlynář Ležák a frajer z Kunzovky – montér Outrata, který nechával doma nemocnou ženu, vymydil se, dal si do klopy pivoňku či jinou výraznou květinu a vydal se na zálety. Jeho dcera si pak vzala mlynáře a byla to honosná svatba. Mlynář za války vypomáhal mnoha lidem s moukou. Bohužel jejich osud byl zlý. Po válce si vzali na osvojení dítě ze sirotčince a ten kluk se jim pak odměnil tím, že je totálně zničil a mlynáře, co ho vychoval, zavraždil.*“ Silné, že?

Nabízí se tu mimochodem srovnání s knížkou vzpomínkových textů Jiřího Brdečky Pod tou starou lucernou a jiné vzpomínky (1992). Brdečka byl o něco starší (1917–1982), z Hranic odešel do Prahy už v roce 1936 a ve svých vzpomínkových textech (nikoli souvislých pamětech) jim věnoval jen pár řádků.

Marta Rulfová (*1921) je rodačkou z Návsi na Těšínsku a k Těšínsku název její knihy také odkazuje. V Hranicích žila v letech 1940–1948, přičemž ale děj knihy se uzavírá už s koncem druhé světové války, hranickému pobytu je věnováno asi dvacet stran knížky. Živě a zajímavě líčené zážitky tehdy zhruba dvacetileté slečny jsou však pospojovány poněkud chaoticky a orientaci v textu ještě ztěžuje označování osob (většinou) jen křestními jmény. Částečně je to zřejmě dáno snahou neodkrýt zcela identitu některých lidí, ačkoli pro to nevidím žádný důvod a „rozklíčování“ náznaků většinou není příliš pracné. Mimochodem se mi nepodařilo v knize najít ani au-

torčino rodné příjmení a teprve díky Haně Dostálové jsem zjistil, že za svobodna se jmenovala Marta Žabková, kniha je také bohatě vybavena fotografiemi, ale autorku bohužel spatříme jen na dvou snímcích z doby dětství.

V Hranicích bydlela v průběhu války v Komenského ulici čp. 1149 u rodiny Večeřů a pracovala v domě čp. 110 na Pernštejnském náměstí v obchodě Antonína Útraty (hodinářství – klebnictví – prodej rádií). Dočteme se především o rodině domácích, o obchodu, o několika nápadnících a zážitcích z ochotnického divadla, kde se mimochodem seznámila právě s Gustavem Oplustilem (ten zase ve své knize cituje z milostného dopisu, který Martě tehdy napsal). Už jen ze závěrečného curriculum vitae se dozvídáme, že po válce se v Hranicích provdala za Eduarda Rulfa (1905–1970), profesora matematiky na hranické vojenské akademii [1] a na konci roku 1948 se přestěhovali do Kutné Hory. Dnes autorka žije v Mohelnici.

Rulfová nevzpomíná jako „známá osobnost“, spíše chce při líčení svého života zachovat vzpomínku na zajímavé a statečné lidi, s nimiž se setkala. Není to v současnosti nijak ojedinělý jev – vzpomínkové texty, v nichž převažuje faktografie, těžená ovšem jen z paměti (nikoli z dochovaných historických materiálů). O příčinách tohoto jevu by se dalo uvažovat dlouho.

Přestože místem autorčina srdce je Těšínsko, přesněji řečeno Jablunkovsko, pár zajímavých pasáží o Hranicích za pozornost stojí. Např.: *„Dvůr byl vydlážděný, dřevníky pro obě rodiny byly přilepené na zeď údajně někdejší zájezdní hospody. Stěna ze začernalých kvádrů se týčila jako hradba do výšky deseti metrů. První podlaží hospody zahrnovalo prostorný lokál, byt hostinského, spižírny i malý dvorek s terasovitou zahrádkou, klesající až na úroveň našeho dvorku. Sklepení bylo nerozdělené, byla to jedna velká místnost, skoro jako sál. Vedlo do něj strmé široké schodiště. Za války bylo určeno jako protiletectký kryt. Snad jen dvakrát po vyhlášení poplachu jsem po těch schodech kráčela. Tehdy mi napadla myšlenka, jaká to musela být dřina snášet do hloubi soudky a jiné zásoby. Je možné, že před staletími byl vchod někde z boční strany, přímo ze sklepení.“* I takto stručný popis dávno zaniklé hospody Na Schůdkách (na Pivovarských schodech) má svou cenu. Díky za něj.

A ještě jedna poznámka, spíše povzdech, který platí nejen pro obě zmiňované knihy, ale i pro aktuálně vydané vzpomínky Ladislava Jandy – děj všech těchto knížek se odehrává převážně ve 40. letech 20. století, před sedmdesáti lety. Je škoda, že nevznikly a nevyšly o dvacet let dřív – zastihly by mnohem více pamětníků. Dnes už je to vlastně příliš dávno.

Několik měsíců po dopsání předcházejícího textu jsem si v knihkupectví Bohumila Honzika koupil memoáry Josefa Fraise (*1946), od konce 70. let 20. století známého prozaika, rodáka z Milenova, který své dětství prožil v Hranicích (Přátelství 1302). Tomuto období (do roku 1960) věnuje skoro sedmdesát stran své knihy – hranické zážitky se ovšem výrazně uplatnily už v jeho novele *Válka mezi labutěmi* (1983).

Nejprve mě zaujalo surově střízlivé a tím neobvyklé zachycení vlastních rodičů, jež se postupně mění v obraz rodičů přímo zlých. Jako přeučovaný levák se Frais brzy stal problémovým žákem a jeho dětské vzpomínky jsou natolik neradostné, že to nemohlo zůstat bez následků – *„celý můj život jako by byl festivalem zmarněných příležitostí“*. Přímou se vtírá paralela s Gallašovými memoáry nazvanými výmluvně *Mé žalosti a mé bolesti* – v obou knihách čteme osudy člověka pronásledovaného mnohotvárným neštěstím, oba se ovšem nevzdávají naděje. Na záložce Fraisoovy knihy dokonce čteme *„jeho prózy proklamují optimistický, „chlapský“ postoj k životu, přátelství a lásku“*.

Obálka knihy a grafická úprava jsou odpudivé, text by si zasluhoval výraznější redakční práci a nezbyvá než si obligátně pozvedchnout: kdyby se na textu pracovalo víc, mohlo vzniknout dílo

[1] Jeho *vzpomínky na čs. vojenské rozhlasové vysílání z Káhiry* vyšly po názvem Volá Káhira 1939–1945 (2000).

95 působivější. Kromě zmiňovaného motivu neštěstí je snad nejvýraznějším tématem knihy spisovatelství – jen málo se dozvídáme o autorových knihách samých, o tvůrčím procesu a autorských záměrech, mnohem více prostoru je věnováno zachycení literatury jako způsobu obživy, místy už nemáme daleko k ději filmu Muž z Acapulca, v němž je krásně zobrazena mizérie námezdního spisovatelství (Frais podle závěrečné bibliografie napsal skoro stovku knih, větší část pod pseudonymy). Tentokrát samozřejmě nikoli v podobě komedie.

Frais je z našich tří spisovatelů jediný spisovatel profesionální a mnohé epizody jsou zachyceny působivě i čtivě zároveň, zejména úvodní hranické období má zřetelnou kompozici a vtírá se myšlenka, že by vydalo na silnou novelu. „*Málokdy jsme zašli na vojenskou plovárnu, protože tam byla hloubka hned u břehu, spíše jsme chodili ke splavu, kolem zpustlého zahradnického družstva (dříve prosperujícího soukromého zahradnictví) a škvárového fotbalového hřiště Dukly Hranice. Kolmo k plotu, kolem něž jsme procházeli, stála výsledková tabule s okýnky vedle nápisů HOSTÉ a DOMÁCI; protože jsem ji vždycky viděl jen z velmi ostrého úhlu, byl jsem dlouho přesvědčený, že tam stojí: HUSITÉ a DOMORODCI. Abych zjistil, jak to ve skutečnosti je, vloudil jsem se jednou na fotbalový zápas posádkové jedenáctky.*“

Napsal jsem, že vzpomínky dnešních osmdesátníků přicházejí snad trochu pozdě, platí to v jistém smyslu i o knize Fraisově. Jako autor řazený do oddílu „normalizační spisovatelé“ by svými memoáry před patnácti či dvaceti lety nepochybně zaujal více než dnes. Ale na druhou stranu, na podstatnější svědectví o době jsou memoáry příliš soustředěné na autorův mikrosvět a nedávají mnoho nahlédnout do světa literárního provozu na přelomu 70. a 80. let 20. století a mnohé narážky a reakce na výroky a texty přátel a kolegů nejsou bez jejich znalosti bohužel dobře čitelné.

Mimochodem, autorem několikrát zmiňovaný francouzský původ rodiny a její příchod na Moravu v době napoleonských válek je historicky nesmysl, Fraisové žili v Milenově už v 17. století a původ jména je samozřejmě německý – slovo *frais* často najdeme také jako příčinu úmrtí a překládáme to nejčastěji jako *psotník*.

Fraisovy vzpomínky na hranická 50. léta 20. století jistě bohatě zarezonují s pamětí hranických čtenářů. Tedy pokud se o knize dozvědí a pustí se do její četby. Osobně to doporučuji.

JIŘÍ J. K. NEBESKÝ

ZEMŘEL JAROMÍR ZAHÁLKA

Při listování knihou *Orel, lev, svastika a hvězda – historie bývalých vojenských škol v Hranicích* (2010) jsem si uvědomil, že v ní narozdíl od almanachu *Vojenská akademie Hranice na Moravě 1920–1990 (Historie, tradice, současnost)* z roku 1991 nenajdeme vzpomínkové texty bývalých absolventů, s jedinou výjimkou ovšem – v kapitole *Poválečné zkušenosti vojenského akademika* vzpomíná Jaromír Zahálka na prvních pět poválečných let hranické akademie. Je to čtení osvěžující a poutavé. Jaromír Zahálka [1], který jako syn velitele akademie Otakara Zahálky v těchto budovách prožil dětství a mládí a detailně znal bohatou prvorepublikovou historii areálu i jeho obyvatel a dokázal ji poutavě popisovat (viz jeho příspěvky na webu redigovaného Petram Cimalou *vojenskaakademiehranice.ic.cz*), v úterý 8. května 2012 ve věku nedožitých 84 let zemřel. Budiž mu země lehká!

U příležitosti tohoto posledního rozloučení si dovoluji publikovat jeho vzpomínkovou črtu, kterou mi poslal e-mailem v roce 2010 v souvislosti s mým pátráním po osudech hranických křížů. I z ní je snad patrné, že nás opustila osobnost.

[1] Více o jeho životních osudech např. zde: <http://www.pametnaroda.cz/story/zahalka-jaromir-1928-1122>

Jaromír Zahálka v roce 1949

Za mého dětství a ještě i během let akademických v období 1947–1949 stál těsně zvenčí plotové zdi kamenný kříž, přesahující asi o 150 cm její korunu, hned vedle plechové, cca v roce 1936 zbudované brány, v místě ohybu cesty kolem přístavby divizní budovy před důstojnickým činžákem. Dobře zpevněná široká cesta vedla těsně podél kamenné zdi východní strany areálu VA a navazovala na dnešní Purgešovu ulici. Byla velmi výhodnou a běžně používanou zkratkou od akademie směrem k severní části města, včetně nádraží. Svou šíří dobře posloužila nejen pěším, ale také povozům. Používala se ještě v poválečném období, než splynula s vojenským zařízením. Její zbytky jsou dodnes patrné. Chodívali jsme po ní do města a do školy, jezdily po ní také vojenské kočáry a povozy na nádraží. Když jsme přišli v červenci 1934 do Hranic, bydleli jsme asi dva měsíce v prvním poschodí hostince pod akademií. S babičkou, která u nás trvale žila, jsem chodíval podél zdi VA na dobře udržovanou a hnojenou louku v místech dnešní divizní přístavby sbírat žampiony.

Na ten kříž bych si možná již ani nevzpomněl, kdyby s ním nebylo spojeno vyprávění o tom, jak tento symbol boží jsoucností zneuctívali prvorepublikoví vojenští akademici, když někdo z nich „přetáhl“ večerku. Zeď objektu byla cca dva metry vysoká a nahoře vybavena třemi řadami ostnatého drátu na zahnutých ocelových plátech. Překážka

bez nůžek velmi těžce překonatelná, takže kříž dobře posloužil k tomu, aby jedinec pomocí spasitele lidstva úspěšně ostnatý drát zdolal. Stačilo se po něm vyšplhat, opatrně překročit ostnatou zábranu a seskočit do bezpečného kasárenského azylu.

Ve vojenské akademii však působil muž, kterému bylo souzeno se s dobíhajícím snaživcem setkat. Byl to major-profesor psychologie, pedagogiky a vojenské didaktiky. Osobnost svými názory, horlivým katolictvím, prudérností až pedanterií neoblomná a nepřehlédnutelná. Onoho doličného večera se major, po skončení své večerní dozorcí služby u jakési setniny akademiků, šel projít ztichlým a do tmy již ponořeným parkem. U jeho východní zdi, oddělující svět zábavy a rozptýlení od monotónnosti vojenského řeholního života však před něj náhle spadlo, přesněji doskočilo lidské břemeno. K horoucímu znechucení majora jakoby z tělesa kříže, pnoucího se za vysokou zdí. „Ha, co zde děláš, osobo,“ rozhořčeně zvolal do tmy a uchopil živé a vzpouzející se idividuum za rameno. Provinilec ovšem nečekal, rychle se vyškubl a pelášil pryč. „Jsi-li čestný, stůj“, zahřímal rozjitřený major do tmy a svou výzvu několikrát opakoval. Netrvalo ovšem dlouho a ze tmy o něco dále se ozvalo: „Polib mi pr...,“ faráři, ty bys mě stejně zavřel!“

Tato historka s křížem se neustálým ústně podávaným opakováním stala legendou, tradující se ještě mezi akademiky poválečnými, byť dotyčný major již v akademii nesloužil. Dožíval v ústraní, ale v kadetském povědomí žil dál. Pro mne bylo toto povídání tím zajímavější, protože jsem pana majora dobře a osobně za dětských let znal [1]. Později byla cesta podél východní zdi VA zrušena a zahrnuta do areálu kasáren. Pravděpodobně byl potom zmíněný kříž likvidován.

[1] Z následující korespondence pak vyplynulo, že popisovým „farářem“ byl mjr. PhDr. Josef Dvorský, o němž více in Kdysi a nedávno 1/2009, s. 56–58.